

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

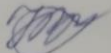
Кафедра української мови, літератури та методики навчання

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ УРБАНІСТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО
РОМАНУ СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ»:
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ І МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

Виконала:
Кохан Аліна Сергіївна
014 Середня освіта
014.01 Середня освіта (Українська мова і література)
ОПП «Середня освіта (Українська мова і література)»
Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Гричаник Н.І.

Допущено до захисту:
«20» листопада 2024 року

Завідувач кафедри

 Гоголь Н. В.

Дата захисту: «07» грудня 2024 р.

Кількість балів: 99 Оцінка ECTS A

Підписи членів комісії:

Глухів – 2024

АНОТАЦІЯ

Кохан А. С. Художня своєрідність урбаністичного психологічного роману Софії Андрухович «Фелікс. Австрія»: літературознавчий і методичний аспекти

Магістерська робота присвячена дослідженню жанрово-стильових особливостей сучасного українського урбаністичного роману, зокрема аналізу твору Софії Андрухович «Фелікс. Австрія». У роботі розглянуто основні поняття, що формують теоретичну основу теми: роман, психологічний роман, урбаністичний роман, а також розкрито їхню сутнісно-змістову характеристику через призму української літературознавчої науки. Особливу увагу приділено історичному контексту становлення українського роману як жанру, починаючи з ХІХ століття, і його еволюції до постмодерного літературного тексту.

Особлива увага приділена взаємозв'язку між архітектонікою тексту та зображенням міського простору як основного нарративного топосу, що визначає психологію персонажів. Поглиблений аналіз роману «Фелікс. Австрія» дозволяє простежити, як традиції жанру поєднуються із новаторськими елементами у творчості С. Андрухович.

Теоретична частина роботи базується на аналізі наукових праць, що розглядають роман як епічний жанр, його історичне та жанрове розмаїття. Автор досліджує інтеграцію елементів психологічного аналізу та урбаністичної проблематики в сучасних художніх творах. Теоретичні узагальнення супроводжуються аналізом конкретних літературних прикладів, що забезпечує обґрунтованість висновків. Розглянуто художні особливості роману С. Андрухович, зокрема багатосаровість тексту, інтертекстуальність, символіку їжі та побуту, а також роль міського середовища у формуванні емоційного і психологічного стану героїв. Виявлено, що роман «Фелікс. Австрія» демонструє новаторський підхід до традиційного зображення міста в українській прозі та поєднує стильові прийоми модернізму й постмодернізму.

У практичній частині наукового дослідження розроблено методичні рекомендації щодо вивчення урбаністичного психологічного роману С.Андрухович «Фелікс. Австрія» на уроках української літератури в 11 класі.

Ключові слова: роман, урбаністичний роман, психологічний роман, Софія Андрухович, «Фелікс. Австрія», аналіз, образ.

Kokhan A.S. Artistic Specificity of the Urban Psychological Novel by Sofia Andrukhovych "Felix Austria": Literary and Methodological Aspects

The master's thesis is dedicated to studying the genre and stylistic features of the modern Ukrainian urban novel, with a specific focus on Sofia Andrukhovych's "*Felix Austria*." The research examines the key concepts underpinning the theoretical foundation of the topic: the novel, psychological novel, and urban novel, elucidating their substantive and semantic characteristics through the lens of Ukrainian literary studies. Particular attention is given to the historical context of the Ukrainian novel's development as a genre, starting from the 19th century, and its evolution into a postmodern literary text.

Special emphasis is placed on the relationship between the text's architectonics and the depiction of urban space as the primary narrative topos influencing the characters' psychology. A detailed analysis of "*Felix Austria*" reveals how traditional genre conventions are combined with innovative elements in Andrukhovych's work.

The theoretical part of the study is grounded in an analysis of scholarly works that consider the novel as an epic genre, exploring its historical and generic diversity. The author investigates the integration of psychological analysis and urban themes in contemporary literary works. Theoretical generalizations are supported by the analysis of specific literary examples, ensuring the validity of the conclusions. The artistic features of Andrukhovych's novel are examined, including the text's multilayered structure, intertextuality, symbolism of food and everyday life, as well as the role of the urban environment in shaping the characters' emotional and psychological states. It is identified that "*Felix Austria*" demonstrates an innovative approach to the traditional depiction of the city in Ukrainian prose, blending stylistic techniques of modernism and postmodernism.

The practical part of the research provides methodological recommendations for studying the urban psychological novel "*Felix Austria*" in Ukrainian literature classes for 11th-grade students.

Keywords: novel, urban novel, psychological novel, Sofia Andrukhovych, Felix Austria, analysis, imagery.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1. Понятійна основа проблеми дослідження.....	12
1.2. Особливості розвитку і функціонування української постмодерністської прози.....	23
1.3. Художньо-стильові домінанти творчості Софії Андрухович.....	32
Висновки до розділу 1.....	40
РОЗДІЛ II. ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ УРБАНІСТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО РОМАНУ С.АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ».....	42
2.1. Історія написання та проблема жанрової природи твору «Фелікс. Австрія».....	42
2.2. Принципи сюжетної та образної організації міського простору в романі...50	50
2.3. Суперечливий світ персонажів твору С. Андрухович «Фелікс. Австрія»...57	57
Висновки до розділу 2.....	64
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ УРБАНІСТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО РОМАНУ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 11 КЛАСІ.....	66
3.1. Аналіз навчально-методичних джерел із досліджуваної теми.....	66
3.2. Особливості вивчення епічних творів на уроках української літератури в старших класах.....	80
3.3.Методичні рекомендації щодо вивчення урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія» в сучасній школі.....	90
Висновки до розділу 3.....	100
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	103
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107
ДОДАТКИ.....	115

ВСТУП

Сучасна українська постмодерна література є надзвичайно багатогранним явищем, яке вирізняється індивідуально-авторським підходом до формування нарративного дискурсу, спрямованістю на деканонізацію жанрових структур, активними стильовими експериментами та прагненням до стирання меж між масовою і інтелектуальною літературою. Характерною ознакою є інтенсивна жанрово-родова дифузія, яка сприяє виникненню інноваційних жанрових моделей у художніх текстах.

Твори письменників-постмодерністів (Ю. Андрухович, Ю. Винничук, В. Діброва, С. Жадан, О. Забужко, Ю. Іздрик, В. Медвідь, Г. Пагутяк та ін.), демонструють різноманітність тематики, стилю та експериментальності, що характерні для новітньої української прози.

Чільне місце серед митців в літературі кінця ХХ – поч. ХХІ ст. належить Софії Андрухович – українській письменниці, перекладачці й публіцистці, авторці творів: «Літо Мілени», «Старі люди», «Жінки їхніх чоловіків», «Сьомга», «Фелікс. Австрія», «Амадока». Два останні романи стали бестселерами серед поціновувачів сучасної української літератури.

Життєвий шлях і творча діяльність С. Андрухович стали об'єктом наукового дослідження багатьох українських учених, зокрема Ю. Гаврилова, С. Жили, С. Сипливець, І. Трабович, Т. Щербаченко та інших. У своїх працях дослідники аналізували факти з біографії письменниці, вивчали вплив постмодерністських тенденцій на її творчість, визначали роль і значення в контексті сучасного літературного процесу, а також підкреслювали важливість і актуальність гендерної проблематики в її доробку. Останні роки ознаменувалися активізацією досліджень творчого потенціалу письменниці, що відображається у численних оглядах і рецензіях, авторами яких є Я. Голобородько, І. Набитових, І. Насмінчук, С. Сипливець, Т. Тебешевська та інші.

Про перші повісті Софії Андрухович українські письменники та критики відгукувалися схвально, зокрема Т. Прохасько зауважив наступне: «Тепер, коли

Софія Андрухович є незаперечною постаттю в українській літературі, виникає природне бажання мандрівки *ad fontes* її прози. Читати Софію Андрухович в такому випадку потрібно від *ab ovo* – від перших повістей «Літо Мілени» (2002) та «Старі люди» (2005)». Найпопулярнішим твором серед низки згаданих є роман «Фелікс. Австрія».

До дослідження роману доклали зусиль чимало науковців, серед них Т. Гребенюк, Г. Левченко, О. Когут, Г. Косарева, Н. Мельник, О. Лілік тощо. Було проаналізовано міфопоетику простору та утопічність хронотопу, наповненість тексту іронією, психологізмом, історизмом, визначено особливості авторської моделі світу та концепти магії й карнавалу як ідентифікаційні маркери метаісторії, звернено увагу на філософську концепцію любові та таємниці як рушій романної дії.

Про роман Софії Андрухович «Фелікс Австрія» говорять багато вітчизняних літературознавців. Так, дослідник Я. Поліщук у книзі «Гібридна топографія» підкреслює, що письменниця створила «повноцінний колорит місця і часу», таким чином стала «магом, що потрапить втягнути читача у вир романної акції й заволодіти його увагою». Літературознавець Є. Станісевич у статті «І один у полі воїн» зауважує, що роман «Фелікс Австрія» – це історія про «вічну та непорушну» імперію, яка заражає людей вірусами не менш смертоносними, ніж війна». Письменник В. Івченко в статті «Фелікс Австрія» називає головну героїню «трудящою» та «причинною», яка «розривається між куховарством та серцевими хвилюваннями». Таким чином, науковці звертають увагу на систему персонажів у творі С. Андрухович, натомість його родово-жанрова специфіка залишається поза їх увагою. А це й зумовило вибір теми магістерського дослідження.

Мета магістерської роботи – розкрити художню своєрідність урбаністичного психологічного роману Софії Андрухович «Фелікс. Австрія» та специфіку його вивчення на уроках української літератури в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Для реалізації мети необхідно було розв'язати наступні завдання:

1. з'ясувати сутність понять «роман», «урбаністичний роман», «психологічний романі» в літературознавстві;
2. охарактеризувати особливості розвитку та функціонування постмодерністської прози;
3. визначити художньо-стильові доміанти прози С.Андрухович;
4. дослідити родово-жанрові та сюжетно-композиційні особливості урбаністичного психологічного роману С.Андрухович «Фелікс. Австрія», розкрити його особливості;
5. з'ясувати стан вивчення творчості С. Андрухович в методиці викладання літератури та шкільній практиці;
6. розробити методичні рекомендації до вивчення урбаністичного психологічного роману на уроках української літератури в 11 класі сучасної школи.

Об'єктом дослідження є урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія» С. Андрухович та освітній процес з української літератури в профільних класах сучасної школи.

Предметом магістерської роботи є особливості вивчення роману «Фелікс. Австрія» С. Андрухович в закладах загальної середньої освіти.

У роботі на різних етапах були застосовані такі **методи дослідження**:

1. літературознавчі: описовий (з метою рецепції наукової літератури з теми дослідження); культурно-історичний (для окреслення суспільно-історичних та культурних умов формування творчого генію письменниці); біографічний (для з'ясування деяких фактів із життя і творчості письменниці), герменевтичний (для дослідження й інтерпретації художніх текстів).

2. загальнонаукові: аналіз літературознавчих, науково-методичних праць, навчальних програм, шкільних підручників, навчально-методичних посібників з української літератури з досліджуваної проблеми; узагальнення матеріалу для визначення теоретичних засад дослідження та педагогічного досвіду з означуваної проблеми; метод теоретичного моделювання (застосовано для визначення предмета, об'єкта дослідження).

Теоретико-методологічною основою роботи є теоретико-літературні праці В. Будного, О. Галича, Р. Гром'яка, Ю. Коваліва, та ін.; наукові розвідки про життя і творчість С. Андрухович таких літературознавців, як Н. Мельник Н. Сварич, А. Соколова, А. Фасоля, О. Юрчук та ін., наукові розвідки відомих учених-методистів з питання вивчення епічних творів у школі – Н. Волошиної, В. Неділька, Є. Пасічника, Г. Токмань, А. Ситченка та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. У магістерській роботі узагальнено і доповнено відомості про родово-жанрову та ідейно-художню своєрідність урбаністичного психологічного роману С. Андрухович та специфіку його вивчення на уроках української літератури в сучасній школі; здійснено аналіз проблеми в методичних джерелах і шкільній практиці; розроблено методичні рекомендації щодо вивчення оглядової теми «Творчість С. Андрухович» в 11 профільних класах сучасної школи на уроках української літератури.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її наукові результати важливі для комплексного дослідження сучасної літератури, зокрема творчості С. Андрухович та особливостей вивчення її прозових творів у закладах загальної середньої освіти.

Практичне значення дослідження. Матеріали магістерської роботи можуть використовуватися під час читання нормативних курсів і спецкурсів з історії української літератури для здобувачів освіти педагогічних університетів спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), у процесі написання курсових і кваліфікаційних робіт; вчителями-практиками під час вивчення програмової теми «Творчість С.Андрухович» на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки магістерської роботи викладалися та обговорювалися на щорічній звітній науково-практичній конференції викладачів, докторантів, аспірантів та молодих учених, здобувачів вищої та фахової передвищої освіти «Наука та освіта в умовах війни: Глухівський національний педагогічний університет імені

Олександра Довженка» (23-24 травня 2024 р., м. Глухів), XII Всеукраїнських науково-педагогічних читаннях молодих учених і здобувачів освіти іноземними мовами «The 21st Century Challenges in Education and Science» (18-19 квітня 2024 р., м. Глухів), VI Всеукраїнській студентсько-викладацькій науково-практичній інтернет-конференції з міжнародною участю «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (15-16 лютого 2024 р., м. Глухів), Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Арватівські читання – 2024» (17 травня 2024 р., м. Ніжин), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми української освіти», присвяченій пам'яті професора Василя Хруща (23 жовтня 2024 року, м. Чернівці), Всеукраїнській науково-теоретичній інтернет-конференції «XI Довженківські читання: «Олександр Довженко й українська культура: історія, традиції, сучасність» (24-25 жовтня 2024 р., м. Глухів), II Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Компетентнісний підхід в освіті: теорія і практика» (14 листопада 2024 р., м. Глухів)

Публікації. Результати дослідження висвітлено в одній публікації

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 125 сторінок, із них основного тексту – 100 сторінок.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження» визначено сутність ключових літературознавчих понять магістерської роботи: «роман», «урбаністичний роман», «психологічний роман», досліджено особливості розвитку та функціонування української постмодерністської прози, здійснено аналіз творчості С. Андрухович, визначено світоглядні засади, жанрові домінанти й тематику її прози.

У другому розділі «Художня своєрідність урбаністичного психологічного роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»» розкрито історію написання роману, окреслено його родово-жанрову специфіку і проблематику,

досліджено принципи сюжетної та образної організації міського простору, охарактеризовано образи персонажів.

У третьому розділі «Особливості вивчення урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія» на уроках української літератури в 11 класі» проведено аналіз навчально-методичного забезпечення в аспекті досліджуваної проблеми, розкрито особливості вивчення епічних творів на уроках української літератури в старших класах закладів загальної середньої освіти, досліджено психолого-педагогічні засади аналізу епічних творів здобувачами освіти, запропоновано методичні рекомендації щодо вивчення творчості С. Андрухович в 11 класі сучасної школи.

У висновках узагальнено результати магістерської роботи.

Список використаних джерел складається з 86 позицій використаної літератури.

У додатках подано розроблений план-конспект уроку української літератури для 11 класу з вивчення творчості С. Андрухович.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Понятійна основа проблеми дослідження

Дослідження урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія» С. Андрухович в літературознавчому й методичному аспекті неможливе без аналізу ключових понять теми: роман, психологічний роман, урбаністичний роман, адже вони стосуються жанрових особливостей твору. З'ясуємо, як подає сутнісно-змістову характеристику цих понять літературознавча наука.

Розглянемо кілька варіантів визначення дефініції «роман», поданих у довідковій та науковій літературі. У «Великому тлумачному словнику» подано наступне потрактування: «роман – це великий за розміром і складний за будовою прозовий (рідше віршований) оповідний твір художньої літератури, в якому широко охоплено життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів, їхня психологія, побут та інше» [20, с. 346].

Укладачі «Літературознавчого словника-довідника» потрактовують роман як «найбільш поширений у XVIII – XX ст. епічний жанровий різновид, місткий за обсягом, складний за будовою прозовий (рідше віршовий) твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів» [49, с. 592]. Автори наукової статті зазначають, що художня розповідь і той світ, що створений авторською уявою, є основними структурними елементами роману. Він розлогий у часі, має багато персонажів, які займають або основну, або другорядну позицію, наповнений подіями, становлять сюжетну основу.

Автори навчального посібника «Теорія літератури» приділяють детальну увагу визначенню змісту дефініції «роман» та хронології його виникнення і функціонування в різні періоди розвитку літературного процесу. Вони наголошують на тому, що саме слово походить із французької мови «roman» і

означає «великий епічний твір, в основі якого лежить зображення приватного життя людини в нерозривному зв'язку із суспільним розвитком» [75, с. 264].

Як теоретико-літературне поняття слово «роман» уперше використав у XVI столітті англійський дослідник літератури Джордж Патенхем у праці «Мистецтво англійської поезії» (1589). Згодом поняття зазнало еволюційних змін, оскільки спочатку так називали будь-які віршовані твори, що були написані романською, а не латинською мовою. Значного поширення це словосполучення набуло після появи в літературі XIII століття двох «Романів про Розу» (автори першого Гійом де Лорріс та Жан де Мень; автор другого – Жан Ренар). Через деякий час романами починають називати прозові твори, що мають специфічну тематику. Наприклад, уже в XVII столітті французький дослідник П'єр-Даніель Юе дав наступне визначення роману: «Це вигадані любовні історії, мистецьки викладені прозою для задоволення та повчання читачів» [9].

Історію формування роману як епічного жанру літератури можна простежити з античності, приблизно II–VI століттями нашої ери. Цей період характеризується появою таких творів, як «Ефіопіка» Геліодора, «Левкіппа і Клітофонт» Ахілла Татія, «Дафніс і Хлоя» Лонга, «Золотий осел» Апулея. Початкові грецькі романи здебільшого мали авантюрний або любовний характер. Сюжетна структура зосереджувалася на випробуваннях, які доводилося долати головним героям на шляху до щастя. Серед типових мотивів можна виокремити примусове розлучення, напади розбійників, а також продаж у рабство. Водночас важливою рисою цих творів було обов'язкове досягнення щасливої розв'язки.

У період Середньовіччя відбувається поява нового літературного жанру – лицарського роману. Найбільшої популярності набули твори, присвячені легендам про короля Артура та лицарів «Круглого столу». Центральними персонажами цих творів виступають відважні, сміливі воїни, загартовані в численних битвах. Їхня діяльність пов'язана з подоланням різноманітних випробувань на шляху досягнення високих ідеалів, таких як

служіння Батьківщині чи вірність дамі серця, до якої вони відчували глибоку відданість і любов.

У добу Відродження романи починають набувати ознак реалістичної літератури. У центрі уваги опиняється герой, який досягає успіху завдяки розуму, силі волі, життєвому досвіду та знанням. Він виступає активною особистістю, здатною до рішучих дій і прояву характеру в процесі досягнення поставлених цілей. У західноєвропейській літературі XVIII століття особливу популярність здобувають різні жанрові форми, зокрема авантюрний роман (наприклад, «Жіль Блаз» А. Р. Лесажа), роман виховання («Вільгельм Мейстер» Й. В. Гете) та психологічний роман («Памела» С. Річардсона). У цих творах простежується критичний пафос, спрямований на викриття соціальних вад і суспільно-історичної дійсності, що визначає життя персонажів.

Зародження українського роману відбулося в XIX столітті. Перші твори цього жанру були написані російською мовою Г. Квіткою-Основ'яненком («Пан Халявський») та Є. Гребінкою («Чайковський»). Через певний час ще було створено низку романів російською мовою: Марко Вовчок «Записки причетника», «Жива душа», П. Куліш «Михайло Чарнишенко», «Олексій Однорог». П. Куліш став і автором першого в літературі роману, написаного рідною мовою, – «Чорна рада». Згодом були надруковані романи І. Нечуя-Левицького «Хмари», «Понад Чорним морем», Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», «Повія», І. Франка «Борислав сміється».

Різноматичними є українські романи XX століття: В. Винниченко («Заповіт батьків», «Записки Кирпатого Мефістофеля», «Хочу!», «Божки», «Чесність з собою», «Рівновага», «Сонячна машина», «Слово за тобою, Сталіне», «Нова заповідь», «Вічний імператив»), А. Головка («Бур'ян»), В. Чередниченко («За плугом»), Ю. Яновський («Чотири шаблі», «Вершники»), З. Тулуб («Людолови»), Я. Качура («Ольга»), В. Підмогильний («Місто»), С. Скляренко («Святослав», «Володимир») та інші. Вагомий внесок у розвиток жанру роману зробили О. Гончар, В. Земляк, Гр. Тютюнник, П. Загребельний, В. Дрозд, І. Чендей [9].

Роман, як різновид епічного жанру, характеризується поєднанням кількох ключових елементів: оповіді (викладу подій від першої особи) або розповіді (від третьої особи), прямої мови персонажів (у формі діалогів, монологів чи полілогів), розгорнутих описів місця дії, авторських відступів і коментарів. Співвідношення цих компонентів варіюється залежно від типу роману, авторського стилю чи творчого почерку письменника. У класичних романах домінує оповідна структура, тоді як у психологічних романах переважають внутрішні монологи, а в документальних – описи.

Розповідач, у вузькому сенсі, виконує функцію центрального суб'єкта художнього конструювання: він створює образи, формує їхню сутність, інтерпретує або надає характеристики. Водночас присутність розповідача як окремої категорії не є обов'язковою в сучасній романістиці, де події можуть бути структуровані без чітко вираженої позиції оповідача, а наратив нерідко виходить за межі традиційного зосередження довкола одного суб'єкта.

Роман як «великий за обсягом епічний твір, метанаратив, для якого характерне панорамне зображення дійсності, багатоплановість на фабульному та сюжетному рівнях розвитку конфліктних ліній, ускладнений хронотоп, поліфонічна, часто уповільнена розповідь, супроводжувана художнім висвітленням актуальних проблем зовнішнього та внутрішнього світу» [24, с. 342].

Виходячи зі змісту даного визначення, можемо констатувати, що у романах важлива роль належить сюжетності, подієвості та системі образів, які допомагають письменникові розкрити свій задум та донести його до читачів.

Важливу роль у романних жанрах займають образи персонажів, адже оповіді про них підпорядковані всі статичні компоненти твору. Тому жанрова природа роману на певних періодах його розвитку безпосередньо залежала від їх місця і ролі. На відміну від епопеї, у ньому на перший план виходять образи звичайних людей, у діях яких спостерігаються їх особисті поривання, прагнення, мрії та сподівання. Щоб більш детально розкрити психологію та особистісні характеристики героїв роману, письменники часто вдаються до

переплетення різних засобів зображення: оповідання з художніми описами і авторськими характеристиками, ліричними відступами та діалогами для відтворення гострих конфліктів. У романі наявні різні епізоди, незначні або важливі факти, що перебувають у взаємозв'язку.

Таким чином, роман можна визначити як літературний твір епічного жанру, що характеризується масштабністю, репрезентацією подій, які охоплюють певний часовий відрізок, та відображенням ключових аспектів життя конкретної історичної епохи. В його структурі зазвичай представлено систему персонажів, образи яких розкрито з високим рівнем деталізації. Часто у романах спостерігається переплетення кількох сюжетних ліній. Водночас ключовою ознакою цього жанру є цілісність ідейного задуму, односпрямованість розвитку подій та приблизна рівновага у структурному обсязі окремих частин. Для романів також характерними є складна інтрига, драматичні ситуації, заплутані конфлікти та послідовний розвиток оповіді, який дослідники називають динамічними елементами.

Отже, виходячи із вище викладеного матеріалу, можемо сказати, що немає однозначності в науковому потрактуванні дефініції «роман». Всі вони потребують уточнення, узагальнення та висновку. У більшості випадків він тлумачиться як великий за обсягом твір, хоча в літературознавстві існують і мікроромани (цикл «Маленькі романи» Г. Ветерма, «Смерть – сестра моєї самотності» Галини Тарасюк, «Льох» В. Медведя). У закордонному літературознавстві часто використовується поняття «роман», коли мова йде про розвиток прозової літератури в часи Античності та Середньовіччя. В українській класиці спостерігається двояка ситуація: виокремлення роману як епічного жанру і ототожнення його із дефініцією «повість». Така ситуація «змішування» наявна у творчості письменників ХІХ століття І. Нечуя-Левицького і Панаса Мирного. Відтак і в літературі ХХ століття не всі письменники дотримуються строго детермінованих жанрових рамок, вдаються до авторських визначень. Так, наприклад, В. Барка визначав свій твір «Жовтий князь» як повість.

Зупинимось на розгляді класифікацій різновидів роману, які запропоновані в науковій літературі. Нам імпонує класифікація, запропонована Р. Гром'яком, який виділяє:

- *роман автобіографічний* – це один із жанрових різновидів роману, головним героєм якого є сам автор, а події, про які йде мова, носять автобіографічний характер;
- *роман біографічний* – теж один із жанрових різновидів роману, в основі якого лежить художня розповідь про життєпис конкретної історичної постаті – вченого-дослідника, полководця, письменника, суспільного діяча (О. Іваненко «Тарасові шляхи», Р. Іваничук «Шрами на скалі», Г. Колісник «Прелюди Гоголя», «Осії Гоголя»);
- *роман готичний, або роман жахів* – епічний твір, в центрі зображення якого незвичайні ситуації, жахи пекла, страхітливі, вигадані образи, нерозгадані таємниці, які перетворюють персонажа на іграшку надприродних сил (І. Сенченко, О. Ільченко, В. Міняйло, В. Дрозд);
- *роман детективний* – один із різновидів детективної літератури, в якому відбувається стрімкий розвиток напружених подій (А. Конан-Дойл, Агата Крісті);
- *роман історичний* – художній твір, побудований на історичному матеріалі і в художньому сенсі інтерпретує особливості певної епохи або історичного періоду (І. Білик «Похорон богів», П. Загребельний «Роксолана»);
- *роман соціально-побутовий* – епічний твір, який передає гострий конфлікт між людиною та суспільством, у якому вона перебуває. Його різновиди: родинний роман, жіночий роман, роман виробничий (П. Куліш «Чорна рада», А. Чайковський «Сагайдачний», «Корнієнко», П. Загребельний «Євпраксія», «Диво» та інші);
- *роман пригодницький* – твір, сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується несподіваним їх поворотом, стрімкою динамікою розгортання подій. Різновидом такого твору є сенсаційний роман (Ю. Смолич «Прекрасні катастрофи» та ін.);

- *роман фантастичний* – епічний твір, сюжет якого побудовано з вкрапленням фантастичного сюжету або вигаданих образів; уявний світ, створений авторською фантазією, не відповідає реальності (Є. Гуцало «Парад планет»);
- *роман соціально-психологічний* – художній твір, у якому органічно поєднується зображення соціальної дійсності з психологічними аспектами зображення внутрішнього світу персонажів (Г. Тютюнник «Вир», О. Гончар «Собор»);
- *роман тенденційний* – різновид роману, в якому уявний світ, витворений автором, підпорядкований певній ідеологічній позиції. Такий різновид набув широкої популярності в радянській літературі (С. Тудора «День отця Сойки», романи Ю. Смолича) [54].

Це не повна і не остаточна класифікація романних жанрів, оскільки в різних посібниках із літературознавства зустрічається ще низка жанрових різновидів: «роман виховання», воєнний роман, роман-щоденник, роман філософський, роман у віршах, інтелектуальний роман, роман-утопія, роман-дистопія, мариністичний роман, роман географічний, роман урбаністичний, роман сатиричний, роман еротичний.

Надзвичайно цікавим і нетиповим є поділ на жанрові різновиди роману, який пропонує І. Безпечний. Він виокремлює такі:

- *роман авантюрно-пригодницький*. В його основі – зображення різних пригод вдалого мандрівника-самітника, якому доля приготувала різні випробування, але він зумів вижити захищаючи себе за допомогою авантюри і пригод (Лесаж «Жіль Бляз», «Кривий біс»);
- *роман психологічний*, який в українській літературі був започаткований І. Франком;
- *роман громадсько-політичний*, основоположником якого вважається В. Винниченко (романи «Божки», «Рівновага», «Хочу»);
- *роман утопічно-авантюрний*, засновником якого теж був В. Винниченко.

У таких творах акцент було зроблено на доленосній ролі однієї людини, яка, як виявилось, була здатна зробити щасливим усе людство й усунути класову боротьбу (В. Винниченко «Сонячна машина», Ю. Яновський «Майстер корабля»);

- *роман українського еміграційного письменства* – це художній твір, який був створений за межами України, але не поривав традиції старого українського роману (У. Самчук «Марія», «Ост», «Темнота», І. Багрянний «Тигролови», «Буйний вітер», «Сад Гетсиманський», В. Чапленко «Чорноморці», Д. Гуменна «Діти чумацького шляху», «Золотий плуг», В. Винниченко «Слово за тобою, Сталіне!» та інші) [9].

Крім того, за формою оповіді розрізняють: роман у новелах (О. Гончар «Тронка»), роман-хроніка (Ю. Щербак «Хроніка міста Ярополя»), химерний роман (Є. Гуцало «Позичений чоловік»), роман-сповідь (П. Загребельний «Я, Богдан»).

Теоретично-наукове обґрунтування роману в літературознавчій науці розпочинається в ХІХ столітті. Зокрема, Ф. В. Шеллінг пояснював, що романістові підкоряються всі сторони оточуючої дійсності, різні прояви людської натури, відтворення різноаспектності життя: як трагічних сторін, так і комічних. При цьому, переконує вчений, сам письменник має залишатися невразливим до будь-яких зовнішніх або внутрішніх впливів.

Вагомий внесок у розвиток теорію романного жанру зробив й І. Франко. Дослідник, звертаючи увагу на особливості роману, вказував, що його сюжет безпосередньо відображає суспільний і культурно-історичний процес і час, в якому живе сам письменник. На початку ХХ століття в літературознавчій науці теж намітилося декілька поглядів на жанрову природу роману як епічного твору. Так, В. Кожинів називав роман «провідною літературною формою й ніби підкоряє собі всю епічну творчість». Далі в цьому напрямі пішов В. Дніпров, який доводив, що роман – це особливий рід літератури, що ефективно синтезував у собі родові ознаки епосу, лірики і драми, ставши

синтетичним жанром. На його думку, саме роман може відобразити реальне життя в усій його різноманітності.

Отже, враховуючи напрацювання учених-літературознавців у царині визначення жанрових різновидів роману, можемо сказати, що в українській класичній літературі вони доволі широко представлені, що вказує, в свою чергу, на різноматичність і багатопроблемність літератури, вияв авторських підходів до окреслення власних жанрових форм роману.

На межі XX-XXI століть вивчення особливостей життя в місті стало актуальною проблемою низки гуманітарних наук: історії, культурології, соціології, філології, семіотики, феноменології, урбаністики, соціології міста, соціальної психології, естетики і філософської антропології.

У вітчизняному літературознавстві інтерес до міських текстів виник більше 80 років тому, але і сьогодні образ міста знаходить своє відображення в художній літературі, живописі, музиці кінематографії, театрі. Відтак місто існує в багатообразних зв'язках між матеріальною сферою і людьми, які його населяють. Тому місто постійно змінюється, як змінюється й людське життя. Місто – це не просто незмінна модель, це текст, який часто поповнюється, або текст текстів. Розуміння творів урбаністичного спрямування передбачає необхідність використання міждисциплінарного підходу як в діахронічних, так і в синхронічних дослідженнях. Одна із найбільш розповсюджених гіпотез походження культури заснована на ідеї про те, що остання виникає як культура міст. Адже європейська цивілізація вже із доби Середньовіччя починає концентруватися в містах. Місто – скупчення не тільки економічного і політичного життя, але і його духовно-психологічних, морально-етичних, культурно-художніх прагнень. Можливо тому місто все частіше стає предметом дослідження в ракурсах різних гуманітарних наук. Таку ситуацію легко пояснити, адже якраз у місті сконцентровані майже всі сфери життя і діяльності сучасної людини: життя, робота, розваги культурний, соціальний і психологічний розвиток. Не залишає поза увагою дане поняття й література.

Будь-який письменник бачить місто по-своєму через низку різних причин: психології, біографії, соціального статусу, особистого досвіду, накопиченого митцем у конкретний момент, темпераменту. Всі ці фактори безпосередньо впливають на сприймання середовища існування і, як наслідок, його опису. У різних творах майстри художнього слова по-різному акцентують увагу на полярних аспектах міського життя.

Дослідження міста (в залежності від кінцевої мети, поставленої дослідниками) передбачає зацікавленість різноманітними питаннями. Для опису та вивчення міста необхідні знання з різних областей сучасних наук. Необхідна своєрідна інтеграція багатьох знань, створення єдиної концепції. У цьому допомагає спеціальна наука, яка займається вивченням багато чисельних аспектів міста – урбаністика. Відповідно наукових напрацювань у цій галузі місто все частіше розуміють не як форму поселення, а скоріше – як форму співтовариства.

Наприкінці 1990-х – початку 2000-х років вийшли друком книги про місто, які сприяли актуалізації проблеми вивчення особливостей міського життя через призму авторського бачення: цикл «Геній міста» (2000) («гібрид есе, шляхових заміток і мемуарів») Петра Вайля, «Лондон: Біографія» (2000) Пітера Акройда (англійський романіст, історик, літературний критик, культуролог). Ураховуючи навіть назви творів, можна було зробити висновок про предмет зацікавленості авторів – міське життя. Представники урбаністичного напрямку стверджували ідею про домінуючу і позитивну роль міст у сучасній цивілізації.

Літературний урбанізм – це відображення великого міста, високо розвинутої техніки та індустрії, міського побуту, особливостей психології, породженої міським способом життя, і відображеної в тематиці, образах, стилі. Міський топос отримує все більш важливе значення в літературі у результаті розвитку промислового капіталізму. Він актуалізується реалістами Ч. Діккенсом, В. Теккерем, О. де Бальзаком та іншими. Замість садиби поміщика, замку, села в літературу приходять як об'єкти опису урбаністичного

феномена: машина, фабрика, залізна дорога, натовп, людська маса. Акцентується увага на контрастах міської бідності та багатства, столичних інтер'єрів та відкритого простору. Якраз такі аспекти зображення продовжував натуралізм Е. Золя. Міська індустрія, біржі, торгівельні приміщення, фабрики й магазини отримують домінуюче значення в романах Е. Золя («Черво Париза», «Пастка», «Жіноче щастя» та ін.).

До художнього висвітлення урбаністичної теми в українській літературі ХХ століття зверталися В. Агеєва, А. Біла, Л. Кавун, І. Кравченко, І. Матковська, С. Павличко, М. Тарнавський, М. Ткачук, В. Фоменко та ін.

С. Павличко з цього приводу писала: «У європейських літературах урбанізм, як відомо, асоціюється з модернізмом. В українській, де перетворення сільської культури в міську ніколи остаточно не завершилося, ставлення до міста стало лакмусом позиції митця, а дискурс міста позначений глибоким і болісним конфліктом» [60, с. 44].

Зображення міста в літературі загострилося в пореволюційний період і по-різному інтерпретувалося письменниками ХІХ-ХХ століть. Це насамперед стосувалося проблеми нових кадрів, які могли б змінити спосіб життя зрусифікованого міста. До міста почали з'їжджатися молоді люди, які хотіли кращого життя, мріяли про забезпечене майбутнє.

Одним із перших, хто звернувся до зображення міста і села в українській літературі на поч. ХХ століття, був Валер'ян Підмогильний.

Урбаністичний роман - це літературний твір, який описує життя великих міст, їх культуру, інфраструктуру та проблеми, що пов'язані з міським середовищем.

Жанрові особливості урбаністичного роману:

- опис міського середовища та його вплив на життя персонажів;
- звернення уваги на архітектуру, транспортну інфраструктуру, громадський транспорт, технології тощо;
- опис міського пейзажу та різних верств суспільства;

- наявність соціальних проблем, які виникають у великих містах; акцент уваги на проблемах безробіття, наркоманії, проституції, злочинності та інших соціальних проблем;
- наявність великої кількості персонажів, що є представниками різних соціальних верств населення;
- наявність міської естетики, звертаючи увагу на опис музеїв, галерей, театрів, концертів та інших культурних подій.

Ще одним базовим поняттям магістерського дослідження є поняття «психологічний роман». У науковій літературі дана дефініція потрактовується як «різновид роману, у якому автор ставить за мету зображення й дослідження «внутрішнього стану людини» й «найтонших порухів її душі» []. У своїй класичній формі сформувався у французькій літературі у ХІХ ст. В ХХ ст. його вплив розповсюдився на світову літературу.

Для психологічного роману характерне розкриття несподіваних вчинків, прихованих причин поведінки персонажів через зображення спадкових факторів, потаємних бажань, роздумів, мрій, снів. На відміну від соціально-побутових творів, у яких увага митця прикута до повсякденного життя, зримих, передусім соціальних, причин і наслідків поведінки персонажів, автор психологічного твору досліджує взаємини особи і соціуму, враховуючи психологічні чинники: інтелектуальні зусилля, емоції, інтуїцію, свідомі й несвідомі поривання людини.

1.2. Особливості розвитку і функціонування української постмодерністської прози

Кризовий стан сучасного світу, який характеризується тенденціями до розпаду цілісності, домінуванням філософії розпачу і песимізму, водночас супроводжується прагненням до подолання цих викликів через пошук нових

цінностей і специфічної мови. Ці процеси зумовлюють формування складної та унікальної культури, яку прийнято позначати терміном «постмодерн».

Постмодернізм є одним із найяскравіших і найвпливовіших культурно-літературних явищ другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Він репрезентує нову парадигму світогляду та світосприйняття, художньо відображає фундаментальні соціальні трансформації, заперечує існування усталених поетикальних канонів і переосмислює традиційні жанри, перетворюючи їх на складні інноваційні форми.

Постмодернізм (від лат. *post* – префікс, що означає наступність, та фр. *modern* – сучасний) є явищем, яке охоплює не лише літературний процес, а й відображає поступальні зміни у культурному та мистецькому житті. Його виникнення та функціонування обумовлене низкою складних об'єктивних чинників, зокрема запереченням ідеї цілісності світу, розчаруванням у концепції прогресу, втратою довіри до загальноновизнаних авторитетів, а також відчуттям завершеності історичного розвитку та особистого буття. Як зазначає О. Данильчук, «постмодернізм виник як відображення характерних рис духовного життя західного суспільства кінця ХХ століття, а також епохальних зрушень у парадигмі світового суспільного розвитку, що проявляються у заміні євроцентризму глобальним поліцентризмом» [30, с. 41].

Автори словника літературознавчих термінів потрактовують поняття «постмодернізм» як загальну назву обґрунтованих останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникла після модернізму та авангардизму [75, с. 565]. В. Кузьменко, автор словника літературознавчих термінів, визначає дану дефініцію як «мистецький напрям останньої третини ХХ століття, суть якого полягає в стиранні граней між високим мистецтвом і кітчем, у переоцінюванні традицій авангардизму та модернізму, у визнанні прогресу лише у вигляді неспростовної ілюзії» [42, с. 167].

Укладачі літературознавчої енциклопедії розглядають постмодернізм як «цілісний, багатозначний, динамічний, залежний від соціального та національного середовища комплекс мистецьких, філософських,

епістемологічних науково-теоретичних уявлень, дистанційованих від класичної та некласичної (модерністської) традиції, що склався у західній культурній постметафізичній самосвідомості за останні десятиліття XX століття» [48, с. 253].

У своїх теоретичних працях, зокрема «Постмодерністський стан: доповідь про знання» (1979) та «Пояснення постмодернізму» (1988), Ж. Ф. Ліотар зазначає, що постмодернізм, якщо спростити, можна охарактеризувати як недовіру до метатекстів. Під терміном «постмодернізм» автор розуміє сукупність незрозумілих і неприйнятних, але вже сформованих систем, які є основоположними для організації буржуазного суспільства і водночас виконують функцію його самовиправдання.

І. Гассан, зі свого боку, визначає постмодернізм як певну сукупність характеристик, притаманних як суспільству, так і людській свідомості. Серед таких рис він виділяє урбанізм, технологізм, дегуманізацію, примітивізм, еротизм, експерименталізм тощо. Дослідник також окреслює концептуальну ідею постмодернізму як спробу уникнення остаточного розриву між високим і низьким мистецтвом.

Літературознавець М. Моклиця науково обґрунтовує концепцію постмодернізму як явища, що виникло після модернізму і стало його новаторським продовженням. Вона розглядає постмодернізм як спосіб осмислення та опосередкування модернізму, що дозволяє запозичувати його елементи, водночас залишаючись поза його межами та уникаючи повного злиття з естетичним і культурним потоком [54, с. 265].

Дослідниця В. Воронкова підкреслює, що постмодернізм ставить перед собою завдання пошуку нових принципів майбутньої культури. На її думку, сила постмодерністського мислення полягає у визнанні культурного постмодернізму як відкритого простору для діалогу, вільного від догматичних обмежень [23, с. 4].

Ю. Ковбасенко описує постмодернізм як систему «легких і швидких дотиків», що принципово відрізняє його від модернізму, характерного для

«буріння», проникнення вглиб і ламання поверхні. Він зазначає, що в постмодернізмі всі явища сприймаються як цитати чи умовності, за якими неможливо простежити їхні витoki чи походження.

Н. Зборовська суттєво звужує семантичне поле поняття постмодернізму, зосереджуючи його межі на літературі, культурі та філософії. Науковиця вважає, що постмодернізм характеризується такими рисами, як антидогматичність, скептицизм, плюралізм та активне використання іронії. На основі цих особливостей формується новий тип постмодерної творчості, який відзначається плюралізмом на різних рівнях — композиційному, сюжетному, характерологічному, образному, хронотопному тощо. Серед ключових рис цієї творчості також можна виділити співтворчість читача і письменника, діалогічність як внутрішнє джерело динаміки твору, а також поєднання історичних та позачасових категорій. Таким чином, у світлі зазначених підходів можна зробити висновок, що постмодернізм постає як реакція на позитивізм, раціоналізм і прагнення до систематизації.

Ю. Андрухович характеризує цей напрям як одну з «інтелектуальних фікцій нашого часу» [7, с. 55]. У свою чергу, О. Кириченко, ретельно аналізуючи філософсько-естетичну спадщину попередніх епох, зазначає, що постмодернізм є побічним продуктом культури нового часу. Він формує власні стильові риси та сприяє розкриттю унікальних способів осмислення реальності.

Постмодернізм, як оригінальний мистецький феномен другої половини ХХ століття і унікальний культурний період, розглядається через призму специфічної парадигмальної установки, яка сприймає світ як хаотичну структуру. Такий підхід аналізують В. Вельш, Ж.-Ф. Ліотар та І. Гассан. У свою чергу, У. Еко досліджує перехід від модернізму до постмодернізму, підкреслюючи етапність цього процесу.

О. Данильчук, систематизуючи інноваційні підходи, неписані норми моральної поведінки та світоглядні орієнтири представників постмодернізму, формулює основні концепти цієї культурної течії:

- невизначеність як центральна складова інтелектуальної практики;

- протиставлення метафізиці іронії, а трансцендентному — іманентне;
- заперечення таких категорій, як «істина», «сутність», «ціль» і «задум», фактично означає відмову від категоріально-понятійної ієрархії;
- концепт істини замінюється ідеєю «сліду», що постає єдиним залишковим елементом замість претензії на визначення точних причин явищ [30, с. 44].

Вперше термін «постмодернізм» було використано Р. Ранвіцем під час Першої світової війни у праці «Криза європейської культури» (1917). У 1947 році А. Тойнбі застосував цей термін у культурологічному контексті в своїй книзі «Дослідження історії», вказуючи на завершення домінування західної культури та релігії.

Серед літературознавців першим використанням терміну відзначився І. Гассан у своїй праці «Розчленований Орфей» (1971). Надалі термін отримав подальший розвиток у роботах Ж. Ф. Ліотара, зокрема в «Постмодерністському стані: доповідь про знання» (1979) і «Поясненні постмодернізму» (1988). Багато дослідників вважають, що саме Ж. Ф. Ліотар заклав основи сучасного розуміння постмодернізму. Він визначає постмодерн як «стан культури після трансформацій, яких зазнали правила гри у науці, літературі та мистецтві». Ці зміни стали результатом «кризи нарації» — втрати домінантної єдиної наративної стратегії в науці та мистецькій творчості.

Дослідник М. Павлишин виокремлює низку ключових чинників, що визначали перебіг постмодерністського літературного процесу:

- крах проєкту модерності, зокрема його націоналістичної самовпевненості, амбіцій виступати рятівником людства та претензій на універсальність;
- становлення суб'єкта в умовах постісторичного буття, коли «історія» та «великі наративи» завершені, а індивід має адаптуватися до сучасного світу, попри його складну й амбівалентну природу;
- скептичне ставлення до будь-яких систем і ідеологій;
- акцент на іронії, ігровому підході та цитуванні;

- синтез жанрових форм, поєднання різних рівнів мовлення, взаємодія елементів високої, популярної та масової культури;
- деконструкція, яка проявляється у розвінчуванні ідеологій і ціннісних ієрархій з метою дестабілізації ідеологічних засад загалом.

Першими проявами постмодерністських тенденцій можна вважати такі течії: американська школа «чорного гумору» (В. Берроуз, Д. Барт, Д. Донліві), французький новий роман (Н. Саррот, М. Бютор, К. Сімон та ін.), «театр абсурду» (Е. Йонеско, С. Беккет, Ж. Жене, Ф. Аррабаль та ін.).

Елементи постмодернізму притаманні романам «Улісс» Дж. Джойса, «Палац», «Прогрес» Ф. Кафки, «Герострати» Емми Андієвської, трагіфарсу «Народний Малахій» М. Куліша, драмі абсурду. Деякі дослідники (Г. Левін, І. Гоу, Ф. Кермод та ін.) оперували засадничими категоріями постмодернізму, аналізуючи написані після Другої світової війни твори С. Беккета, Х. Л. Борхеса, Т. Пінчона, Дж. Барта.

Найвідомішими письменниками-постмодерністами стали У. Еко, П. Зюскінд, К. Кізі, Х. Кортасар, М. Кундера, В. Пелевін, Т. Пінчон, О. Памук, Дж. Фаулз, Ю. Андрухович, Л. Дереш, С. Жадан, О. Забужко, Ю. Іздрик, О. Ірванець, Є. Пашковський, С. Процюк, В. Цибулько та інші.

Постмодерністські письменники дійшли висновку, що їхні намагання покращити навколишню дійсність за допомогою художнього слова виявилися марними. Вони втратили ідеологічні ілюзії та прийняли позицію, за якою людина не лише не здатна змінити світ, але й неспроможна повністю досягнути чи систематизувати його, оскільки події завжди випереджають теорію. Літературні твори, створені їхньою уявою та фантазією, порушували традиційні канони, усталені у літературі, і стали своєрідними експериментами: текст існував заради тексту, а форма значно переважала зміст [33].

Письменники поступово зміщували фокус від зображення внутрішніх трансформацій особистості до аналізу їхніх об'єктивних причин і навіпаки. У своїх творах вони часто зверталися до елементів різних літературних напрямів і стилів – реалізму, натуралізму, експресіонізму, сюрреалізму – з метою пошуку

засобів подолання трагічності існування. Особливу увагу автори приділяли психологізму, який активізував архетипи, закріплені в індивідуальній свідомості, перетворюючи художній твір на складну мережу асоціацій і метафор.

Індивід в літературі постмодернізму постає як розірвана, фрагментована особистість, позбавлена цілісності та внутрішньої totoжності. Особа перестає сприйматися як єдність свідомості та самості, натомість демонструє суттєву розбіжність між персональними, соціальними, біологічними функціями та рольовими стереотипами. Орієнтація особистості набуває контекстуального характеру, позбавленого універсальності, а її «Я» втрачає чіткі межі.

Постмодернізм прагне осмислити та переосмислити етичні аспекти людського буття, функціонування суспільства та художньої творчості. Він актуалізує питання трансформації моральних цінностей сучасної людини, порушуючи дискусії про їхню роль у нових соціокультурних реаліях.

До понятійного апарату постмодернізму належать терміни «епістемологічний розрив», «постмодерністська чуттєвість», «деконструкція», «світ як хаос», «світ як текст», «текст як текст», «авторитет письма», «криза авторитетів», «інтертекстуальність», «авторська маска», «подвійний код», «пастиш», «ризома», «симулякр», «нонселекція» тощо.

Основними ознаками постмодернізму є іперрецептивність, інтертекстуальність, запозичення жанрів та художніх засобів, іронізм, боротьба за читача.

Розглянемо детально кожен із аспектів. Гіперрецептивність (від грец. та лат. – сприйняття, запозичення) являє собою літературний прийом, який базується на інтеграції найвидатніших досягнень літератури минулих епох. Цей підхід включає використання фрагментів сюжетів, персонажів, а також точних цитат із класичних літературних творів, що зазнають подальшого переосмислення – як з боку автора, так і через інтерпретацію читача. У багатьох випадках встановлення меж між оригінальним текстом і запозиченнями є надзвичайно складним. Постмодерністські автори свідомо усувають

розмежування між старим і новим, авторським і запозиченим, знаним і невідомим. Такий підхід стимулює розвиток гіперрецептивності у літературних творах постмодернізму.

Інтертекстуальність виступає одним із ключових художніх засобів постмодернізму. Як зазначає К. Харт, «інтертекстуальність, будучи необхідною передумовою для існування будь-якого тексту, не зводиться виключно до питання джерел і впливів; вона являє собою загальне поле анонімних формул, походження яких важко визначити, а також несвідомих чи автоматичних цитувань, що подаються без лапок». Відповідно, інтертекст у мистецтві постмодернізму є провідним методом організації тексту, заснованим на інтеграції цитат із різних джерел.

Одним із важливих здобутків постмодернізму є гіпертекст, який характеризується структурою, що перетворює текст у систему чи ієрархію текстів. Водночас гіпертекст поєднує в собі як єдність, так і множинність. У рамках постмодерністської літератури автори запозичують не лише літературні факти, але й інтегрують елементи реального життєвого досвіду.

Іронія, пародійність та тенденція до «втечі в несерйозність» є характерними рисами постмодернізму. Постмодерністські автори часто надають своїм творам іронічного, сатиричного чи пародійного характеру, акцентуючи увагу на процесі компіляції. Вони свідомо використовують елементи інших текстів, не лише визнаючи цей підхід, але й демонстративно підкреслюючи його як частину власної творчої стратегії.

Відчутна активна конкуренція за увагу читача, ключовими інструментами якої є запозичення жанрових форм, використання знайомих персонажів, художніх засобів і створення нових жанрів літератури. Постмодерністи свідомо включають елементи гри з текстом і читачем, заохочуючи останнього до самостійного пошуку інтертекстуальних зв'язків, впізнавання жанрових модифікацій та відсилань до різних історичних епох.

Іронія, пародійність та тенденція до «втечі в несерйозність» є характерними рисами постмодернізму. Постмодерністські автори часто

надають своїм творам іронічного, сатиричного чи пародійного характеру, акцентуючи увагу на процесі компіляції. Вони свідомо використовують елементи інших текстів, не лише визнаючи цей підхід, але й демонстративно підкреслюючи його як частину власної творчої стратегії.

Відчутна активна конкуренція за увагу читача, ключовими інструментами якої є запозичення жанрових форм, використання знайомих персонажів, художніх засобів і створення нових жанрів літератури. Постмодерністи свідомо включають елементи гри з текстом і читачем, заохочуючи останнього до самостійного пошуку інтертекстуальних зв'язків, впізнавання жанрових модифікацій та відсилань до різних історичних епох.

Для постмодерної літератури характерна активна експериментальна діяльність у сфері жанрових форм. У літературному процесі виникають нові, модифіковані жанрові форми, що поєднують елементи власне художньої літератури та публіцистики. Особливої популярності набувають такі жанри, як мемуари, есеї та коментарі.

Герой у постмодерністській літературі постає як складна й суперечлива особистість, яка відчуває дезорієнтацію в соціальному середовищі та повсякденному житті. Він гостро переживає втрату духовної цілісності, відчуття відчуженості від духовних орієнтирів і розрив зв'язків із Всесвітом [30].

Мистецтво постмодернізму спрямоване на пошук інноваційних способів репрезентації, що мають на меті не лише естетичне задоволення, але й передачу відчуття незбагненого та невимовного. Постмодернізм відкриває нові інтенції в інтерпретації культурних текстів, істотно розширюючи уявлення про можливості їх розуміння. У літературних творах цього напрямку ключовим об'єктом зображення часто стає сам літературний процес. Тексти створюються заради самих текстів, що зумовлює домінування форми над змістом.

Таким чином, літературний процес кінця XX – початку XXI століть характеризується пошуками нових мистецьких образів, ідей та стильових

прийомів, що спрямовані на переосмислення духовних реалій людського буття, шляхом відмови від застарілих форм та уявлень.

1.3. Художньо-стильові домінанти творчості Софії Андрухович

Софія Андрухович – українська письменниця, перекладач і публіцист, донька митця Юрія Андруховича, співредактор часопису «Четвер», стипендіатка програми Вілли Деціуша у Кракові (2004).

Народилася 17 листопада 1982 року в Івано-Франківську. Батько – відомий письменник Юрій Андрухович. Мати, Ніна Миколаївна, – філологиня. Софія з дитинства жила у світі книг, бо мати працювала у дитячій бібліотеці. «Відколи я себе пам'ятаю, мої дні проходили там. Не тільки за читанням книжок. Це був мій спосіб життя. Поки мама працювала, я блукала собі у книгосховищі. Інші бібліотекарки складали зі стільців велике ложе, де я могла спати. Читання стало для мене однією з найгостріших та найбільших насолод» [5]. За словами матері Софії, вони не були ідеальними батьками, однак завжди прагнули дотримуватися меж особистого простору доньки та надавати їй можливість здійснювати самотійний вибір : «Якщо бачиш або відчуваєш у маляті якийсь особливий «дар», то тут, як на мене, головне – його не «налякати» (якщо хочете – не наврочити)». Творча атмосфера, у якій зростала С. Андрухович, сприяла її ранньому рішенню займатися літературою: «...ідеться про саме читання як про явище, про феномен слова, творення тексту. Мій життєвий вибір почався з гри у батькову професію. Було страшенно цікаво сидіти над зошитами й аркушами паперу, вигадуючи світи, героїв та події» [5].

Софія Андрухович здобула початкову освіту в природничому ліцеї м. Івано-Франківськ, який завершила у 2000 році. Згодом, разом із батьком, вона відвідала Сполучені Штати Америки, де, за її словами, вперше відчула атмосферу свободи, що проявляється у відсутності примусу до виконання суспільних обов'язків і суворого дотримання дисципліни: «Там я, грубо кажучи, нічого не робила: ходила вільним слухачем на лекції, вчила мову,

читала, зустрічалась зі знайомими» [5]. Після повернення до України Софія вирішила вступити до Української академії друкарства, вважаючи, що навчання в цьому закладі не буде надто інтенсивним, що дозволить їй зберегти достатньо часу для читання та письма. Вона обрала факультет видавничої справи та редагування. Перший семестр був для неї захопливим, оскільки це супроводжувалося переїздом із Франківська до Львова і початком самостійного життя. Проте згодом студентка дійшла висновку, що наявність вільного часу не компенсує нестачу інтересу до навчального процесу. Протягом другого курсу вона змушувала себе відвідувати заняття, аж доки не подала заяву про академічну відпустку у зв'язку з можливістю навчання в Польщі. У Кракові, де Софія продовжила освіту, вона активно брала участь у творчих зустрічах, давала інтерв'ю та повністю занурилася в письменницьку діяльність.

Софія Андрухович – непересічна постать у сучасному українському культурному просторі загалом і літературі зокрема.

Публічна літературна біографія Софії Андрухович розпочалася із співпраці з видавництвом «Смолоскип», у якому в 2002 році була опублікована її дебютна книга — повість «Літо Мілени». За цей твір письменниця отримала II літературну премію видавництва. Повість досліджує концепцію ідилії, зображуючи героїв як екзотичні квіти, що існують у фантастичному світі. Літо символізує щасливе й безтурботне буття, де персонажі пов'язані родинними та дружніми стосунками, перебуваючи у вигаданій реальності, яка забезпечує відчуття гармонії та задоволення. Настання осені знаменує завершення цього етапу життя та перехід на новий рівень існування, що подано як плавний і природний процес, який підсилює ідею щастя. Авторка демонструє, що фантазія є не лише притулком, але й простором для повноцінного життя.

Проза письменниці подібна до живого організму, якому властиві рух та розвиток. Згодом світ побачили повісті «Старі люди» (2003) та «Жінки їхніх чоловіків» (2005). Про перші книги Софії Андрухович українські письменники та критики відгукнулися схвально.

Через два роки вийшов друком роман «Сьомга» (2007), який був визнаний другою кращою книгою 2008 р. за версією журналу «Кореспондент». «„Сьомга” – дуже неоднорідний текст. Це свого роду інтимна автобіографія. Він складається з шести частин, і ці частини дуже відрізняються одна від одної – і настроями, і героями, і способом написання. Навіть головна героїня у кожній частині інша. Так, ніби йдеться про шістьох різних осіб. Звісно, «Сьомга» має смак червоної риби або морепродуктів, збризнутих лимонним соком і приправлених прянощами» [4].

У цьому творі С. Андрухович використала власні ілюстрації, кількість яких перевищує 70. З погляду української літератури, твір можна вважати досить сміливим і навіть провокаційним, що стало причиною активних дискусій та неоднозначних оцінок з боку літературної критики. Зокрема, відомий критик В. Панченко висловив доволі негативну думку, охарактеризувавши текст як «розповідь ні про що». Він вважав, що роман має низьку художню цінність, позбавлений естетики та створений виключно з метою привернення уваги до особи авторки й підвищення інтересу до її творчості. Сама ж письменниця про свій роман говорила: «„Сьомга” – це спроба скласти людину з міриадів детальок, зі значних і незначних подій, зі спогадів, з ран, образ, травм. Скласти до купи – а потім розбити вщент, щоб мати змогу складати знову і знову, щоразу додаючи щось нове, повністю або трохи змінюючи» [4].

Збірка оповідань під назвою «Жінки їхніх чоловіків» присвячена звичайним людям, які опиняються в незвичних, часто химерних чи фарсових ситуаціях, що спонукають до ексцентричних учинків. Ці твори вирізняються міфічністю, образністю, алегоричністю та особливою ексцентричністю, які створюють багатопланову структуру з численними підтекстами, напівтонами, натяками та символічними підказками. Вони сприяють глибшому осмисленню змісту кожного оповідання. Герої та героїні майже завжди приховують таємниці, що додає оповідам інтриги, оскільки розв'язка не стає очевидною з перших сторінок. Це спонукає читачів до повторного аналізу тексту, часом у

манері детектива чи дослідника, у прагненні знайти відповіді на питання: «Що ж насправді сталося?», «Як?», «Хто?», «Чому?». Така інтерактивна взаємодія з текстом сприяє глибшому зануренню в авторський задум.

Наступні сім років Софія Андрухович переживала період творчого затишся, протягом якого вона вийшла заміж за відомого українського поета та публіциста Андрія Бондаря, а також стала матір'ю. Її діяльність була зосереджена на сімейних справах, однак паралельно вона активно займалася читанням і перекладами з англійської та польської мов. У цей період письменниця також захопилася виготовленням натурального мила, використовуючи екологічно безпечні компоненти. Таким чином, мисткиня збагатила свій життєвий і літературний досвід, що вплинуло на її подальшу творчість.

У 2016 р. Софія Андрухович взяла участь в авторському проєкті письменниці Мар'яни Прохасько «Напиши мені книжку», втіленням якого займалося «Видавництво Старого Лева». Суть проєкту полягала в тому, що запрошені автори мали написати тексти, а Мар'яна Прохасько мала їх проілюструвати. Результатом співпраці стала перша дитяча книжка «Сузір'я Курки».

«Це був мій перший досвід писання для дітей. Коли я на цьому зосереджувалася, у мене нічого не виходило. І я зрозуміла, що аби написати цю книжку, я просто повинна писати і не думати – для дітей це чи не для дітей. У мене не було такого підходу, приготованого заздалегідь, пов'язаного з усіма тонкощами дитячої психології... Це було дуже інтуїтивно. Мені здається, в результаті вийшло те, чого я сподівалася і чого хотіла досягнути», – писала Софія Андрухович [4]. У 2017 р. книга «Сузір'я Курки» Софії Андрухович і Мар'яни Прохасько увійшла до престижного каталогу книжкових рекомендацій у галузі міжнародної дитячої та юнацької літератури «Білі круки».

На той момент Софія Андрухович вже працювала над новою книгою. «Це страшенно цікавий і складний проєкт для мене, який буде потребувати значного часу і значних зусиль. І я поки що погано уявляю, як це буду робити,

тому що знову придумала щось нове для себе. Але я захоплена і зараз входжу з затоки в відкрите море помалу» [4]. І ось в 2020 році вийшов найбільший твір Софії – «Амадока», який вона писала шість років і за який отримала нагороду «ЛітАкцент року» у номінації «Проза» і «Книжка року-2020» у номінації «Красне письменство».

У романі «Амадока» С. Андрухович через історію головного героя, який, опинившись у лікарні після серйозних травм, втрачає пам'ять і можливість згадати своє минуле, розкривається багатогранна історія України. Цей твір є фундаментальним літературним полотном, яке охоплює кілька великих історичних епох та просторово-часових контекстів. Роман обсягом 832 сторінки досліджує ключові місця української історії, такі як Київ, Бучач, Берлін та урочище Сандармох, і охоплює період від XVIII століття до сьогодення.

Центральним символом твору стає міфічне озеро Амадока, згадане у середньовічних картах і творах Геродота, яке, за легендою, існувало на території між Волинню і Поділлям, але зникло без сліду. У романі цей образ стає метафорою України, яка зазнала численних історичних трансформацій і втрат. Авторка рефлексує над зникненням багатокультурного співіснування українців, поляків і євреїв у межах Австро-Угорської імперії, деградацією культурної гармонії, яку сучасна українська література часто ідеалізує, а також трагічною долею генерації Розстріляного відродження — одного з пікових періодів української культурної творчості [27].

Роман не є класичним науковим чи історичним дослідженням; натомість він пропонує художній погляд на питання людської пам'яті, її взаємозв'язку з особистістю, спогадами і здатністю людини формувати своє життя на основі цих спогадів або їхньої втрати. Ключова метафора «Амадоки» полягає у твердженні, що відновлення пам'яті рівнозначне поверненню власного «я».

С. Андрухович, окрім літературної діяльності, активно долучалася до різних мистецьких проєктів, що підкреслює її багатогранність як особистості. У 2009 році вона стала учасницею фотопроєкту під назвою Б.О.М.Ж. (Без Ознак Мистецького Життя), ініційованого івано-франківським митцем Р. Шпухом для

журналу «Просто неба». Метою проєкту було привернути увагу до проблеми безпритульності через зображення відомих письменників у ролі бездомних людей. В проєкті також брали участь такі відомі автори, як Ю. Андрухович, А. Бондар, Ю. Іздрик, Т. Малярчук, Т. Прохасько та інші.

У 2016 році Софія разом із Є. Сенік та А. Любкою взяла участь у «Літній резиденції у Бучачі». Цей проєкт був частиною ініціативи «Агнон: 50 кроків, щоб зрозуміти», метою якої було поглиблене дослідження культурної та історичної спадщини українських міст. Письменники мали змогу проживати тиждень у Бучачі, вивчати його історію та взаємодіяти з місцевими жителями, що стало важливою частиною їх творчих процесів [27].

У 2020 році С. Андрухович вдруге взяла участь у проєкті «Місяць авторських читань», який мав за основу ідею Центральної Європи. Проєкт передбачав мандрівку містами Центрально-Східної Європи, такими як Брно, Прага, Львів та інші, де відбувалися зустрічі з письменниками, літературознавцями та читачами з різних країн. Це була чудова нагода для авторів поспілкуватися та обмінятися досвідом з європейськими колегами.

У вересні того ж року вона стала учасницею шостої німецько-української зустрічі письменників «Міст з паперу», яка проходила одночасно в Івано-Франківську та Берліні. Проєкт був започаткований після подій 2014 року й проходив у віртуальному форматі. Зустріч складалася з двох частин: півколо в Івано-Франківську та півколо в Берліні, утворюючи «коло Міст з паперу». Метою проєкту було зацікавити українських читачів німецькою літературою і навпаки, а також обговорювати переклади та літературні наслідування. У заході брали участь такі автори, як Ю. Андрухович та Т. Прохасько. Важливою частиною цієї події стали обговорення сценічної постановки роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія».

У тому ж році Софія стала учасницею літературного фестивалю «Meridian Czernowitz», який є важливим культурним заходом для українських письменників. А в квітні 2022 року на Книжковому ярмарку у Парижі відбулася творча зустріч з українською письменницею у Культурному центрі Посольства

України у Франції, що стало ще однією знаковою подією для її міжнародної кар'єри.

Нині С. Андрухович не полишає і перекладацьку діяльність. Перекладає українською твори Мануели Гретковської, Клайва Стейплза Льюїса, Нобелівського лауреата Кадзуо Ішігуро, Тоні Джадда, а також Дженіфера Ігена, Ніка Дейвіса, Грегора Далласа та Пітера Тейлора. Разом з В. Морозовим переклала книгу Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і келих вогню» [27].

Творчість С. Андрухович є надзвичайно багатогранною та неоднорідною, що відображає її здатність поєднувати різні стилістичні підходи та глибокі філософські роздуми. Вона пише водночас просто й складно, прозоро й метафорично, чисто й неоднозначно. Її тексти просякнуті «складною простотою», що полягає в детальному відтворенні нюансів, дрібних деталей та тонких відтінків, що дозволяють розглядати кожну історію з різних боків і знаходити в ній глибший зміст.

Особливу увагу в її творчості заслуговує інтерпретація свідомості, ментальності та життя сучасної молодшої жінки. У романах героїня або проходить цей шлях разом з чоловіками, або знаходиться поруч із ними, що стає важливою темою для роздумів. Навіть коли авторка торкається складних і болючих тем, її проза відзначається легкістю сприйняття. Вона зізнається, що свідомо працює над тим, щоб зробити свої тексти доступними і водночас багатими на сенси.

Саму себе письменниця описує через термін «лжепсихотерапія». Це своєрідна гра на межі відвертості та вигадки, де немає повної ексгібіціоністської відкритості, але є елемент щирості, що дозволяє читачеві знайти відгук у власних переживаннях. Це метод, за допомогою якого С. Андрухович розкриває глибокі емоційні та психологічні аспекти життя, не завжди намагаючись їх «прояснити» чи класифікувати.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну Софія пережила період творчої паузи, коли їй було важко знайти слова для того, щоб висловити те, що відчувають українці. Вона визнає, що таких слів просто не

існувало. Але згодом зрозуміла, що саме під час війни важливо допомагати людям переживати труднощі через текст, і тому почала писати есеї про війну та її відображення в людях.

Софія вірить, що література і мистецтво мають здатність об'єднувати людей з різним досвідом, даючи можливість пережити чужу долю хоча б на мить. Її проза не тільки розважає, але й змушує читачів замислитися над своїм життям, звернути увагу на незначне і важливе замість того, щоб фокусуватися на «глобальних» проблемах. Вона вчить цінувати кожен мить, як найважливішу в житті, а її творчість дарує можливість знайти глибокий сенс у повсякденних дрібницях.

Таким чином, урахувавши все вище зазначене, можемо виокремити характерні особливості творчого методу С. Андрухович:

- надання переваги складним, великим за обсягом епічним творам. Найчастіше – це роман у його нетипових жанрових виявах;
- інтригуючий або шокуючий початок, несподівана кульмінація, ориганільний емоційний фінал – характеристики основних сюжетно-композиційних особливостей творчості;
- насиченість, різнобарвність, образність і метафоричність мови творів;
- спроба викликати у читача рефлексію, задуми і роздуми над актуальними питаннями;
- тонка іронія, ледь вловимий сарказм;
- використання філософсько-рефлексійних мотивів, фантастично-містичної складової;
- головними персонажами більшості творів є молода, сучасна жінка, яка прагне досягнути життєвої висоти, зреалізувати себе в різних видах діяльності.

Висновки до розділу 1

У процесі студіювання довідкової та наукової літератури було окреслено зміст базових понять наукового дослідження в наступному формулюванні:

- роман – це великий за розміром і складний за будовою прозовий (рідше віршований) оповідний твір художньої літератури, в якому широко охоплено життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів, їхня психологія, побут та інше;
- урбаністичний роман – це літературний твір, який описує життя великих міст, їх культуру, інфраструктуру та проблеми, що пов'язані з міським середовищем;
- психологічний роман – це різновид роману, у якому автор ставить за мету зображення й дослідження «внутрішнього стану людини» й «найтонших порухів її душі».

Важливим для розуміння творчого методу С. Андрухович є розкриття особливостей тієї постмодерної історико-літературної доби, в якій вона працює. Кризовий стан сучасного світу, що характеризується тенденціями до розпаду цілісності, домінуванням філософії розпачу та песимізму, справді є важливим аспектом постмодерного періоду. Ці риси відображають глибокі соціальні, культурні та політичні зміни, що відбуваються у світі, де традиційні уявлення про порядок і стабільність часто ставляться під сумнів.

Однак, поряд із цими темними тенденціями, постмодернізм також характеризується прагненням до подолання кризових ситуацій через пошук нових цінностей, нестандартних рішень і способів самоусвідомлення. Одним із ключових аспектів постмодерної літератури є експерименти з мовою, формами вираження та способом мислення. Постмодерністський підхід прагне позбутися універсальних і об'єктивних істин, замінюючи їх на різноманітні суб'єктивні перспективи і контексти, що дозволяє визнати множинність поглядів і досвідів.

Процеси, що зумовлюють формування постмодерної культури, породжують складні і унікальні форми вираження, де значення часто розмивається, а іронія і гра стають важливими інструментами комунікації. Це не лише художні чи літературні практики, але й ширші соціокультурні

тенденції, які перебудовують розуміння реальності, істини, моралі та ідентичності.

Таким чином, постмодерністська література є періодом пошуку нових можливостей для самовираження в умовах невизначеності, коли традиційні ідеї зазнають кризи, а культура відкривається для множинних інтерпретацій і творчих підходів.

Серед відомих імен сучасних митців на особливу увагу заслуговує Софія Андрухович – українська письменниця, публіцистка, перекладачка, автор відомих романів, оповідань, новел, творів для дітей. Її творча спадщина – це репрезентатив кращих досягнень літературних надбань кінця ХХ – початку ХХІ століть. Творчо переосмисливши літературні надбання, мисткиня вдається до художнього зображення суспільних подій, життєвих перепетій головних героїв, обґрунтовує важливість жінки в сучасному світі та родини, говорить про важливість низки філософських категорій: життя, любов, кохання.

РОЗДІЛ II

ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ УРБАНІСТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО РОМАНУ С. АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ»

2.1. Історія написання та проблема жанрової природи твору «Фелікс. Австрія»

Письменниця С. Андрухович є представницею «станіславського феномену», культурного явища, що охоплює творчість письменників, які походять з міста Станіслав (сучасний Івано-Франківськ), і стилістично належать до постмодернізму. Ці автори брали участь у діяльності часопису «Четвер», який став важливим осередком літературного та культурного життя регіону. До цього кола належать Юрій Андрухович, Оксана Гуцуляк, Володимир Єшкілев (автор самого терміна «станіславський феномен»), Юрій Іздрик, Микола Микицей, Тарас Прохасько та інші.

Однією з особливостей їхнього письма є зображення привабливого образу Галичини, яка для них є не лише знайомою місцевістю, але й важливим історико-культурним центром. Цей регіон, який протягом тривалого часу перебував у складі Австро-Угорської імперії, набув виразної європейської спрямованості. Так, опис «щасливої Австрії» чудово відображає атмосферу мультикультурної гармонії, яка була ідеалом Австро-Угорської імперії, особливо у Галичині. Цей регіон справді був своєрідним «культурним перехрестям», де взаємодіяли українці, поляки, євреї, німці, вірмени, угорці та представники інших етнічних груп. Таке співіснування сприяло культурному збагаченню, розвитку літератури, мистецтва, науки та освіти.

Творчість письменників «станіславського феномену» відображає «золоту добу» Галичини, вони прагнуть передати атмосферу того часу та його унікальну соціокультурну динаміку, де Галичина стає символом європейської цивілізації і багатокультурного співіснування.

Уведення галицького простору в сучасні тексти, зокрема в творчості С. Андрухович та інших представників «станіславського феномену», стає

важливим способом оновлення дискурсу ідентичності. Це не лише акт культурної рефлексії, а й спроба створити нову версію «тожсамости» (тобто самоідентифікації), яка включає три виміри — український, галицький та європейський одночасно. Як зазначено в дослідженнях, «інакшість галицької історії створила підґрунтя для іншої версії тожсамости», яка відзначається своєю багатокультурною та багатонаціональною основою, що була характерна для Галичини в період її перебування під контролем Австро-Угорщини.

Цей підхід передбачає віддалення від радянської ідентичності, яка була домінуючою на теренах України в ХХ столітті, і наближення до центральноєвропейської традиції, яка поєднує культуру та соціально-політичні ідеї Австро-Угорської імперії. Важливим аспектом цього оновленого дискурсу є досягнення ефекту «австро-угорської богемності», що включає характерні атрибути міського життя того періоду: «міська архітектура, ніч, кава, цигарки й еротика». Ці елементи створюють особливу атмосферу, в якій сплітаються культурні та естетичні виміри, що дозволяють сучасним письменникам створити нові наративи, які відображають баланс між традицією та модерном, між історією та сьогоденням.

С. Андрухович у романі «Фелікс Австрія» також долучилася до зображення «золотої доби» Галичини у складі Австро-Угорської імперії. Хронотоп твору окреслює місто Станіславів 1900 року. Письменниця зазначає, що одним із основних джерел, з яких вона черпала інформацію для твору, стали номери газети «Кур'єр Станіславський» періоду кінця ХІХ – початку ХХ століть. Письменниця згадуватиме: «...читання номерів поглинало мене цілковито. І найбільше допомагало зануритися у щоденну атмосферу. Я вивчала певних міських персонажів того часу..., які часто з'являлися на сторінках газети то в розділі рекламних оголошень, то у кримінальній хроніці» [5]. Ознайомлюватися зі змістом таких випусків порадила письменниці близька знайома. Крім того, прагнучи збагатити власний життєвий досвід, С. Андрухович постійно стежила за міськими плітками, драмами та розкладом

вистав у театрі. Урешті-решт авторка засумнівалася у потребі писати художній твір, оскільки «...жодна художня вигадка не зрівняється з тією реальністю» [].

Для написання роману, крім того, було залучено інші численні джерела, що охоплюють різноманітні аспекти історії, культури та соціального життя Галичини. Одними з основних джерел стали публікації серії «Моє місто» видавництва «Лілея-НВ», які включають історичні монографії, спогади та краєзнавчі матеріали. Серед них особливу вагу мають праці М. Головатого і В. Полека, а також дослідження І. Монолатія, зокрема його робота про міжетнічні стосунки в Галичині та монографія «Цісарська Коломия. 1772-1918».

Важливим джерелом для дослідження архітектурного аспекту Станіслава стала праця Ж. Комар, а також збірник «Austriackie Gadanie czyli Encyklopedia Galicyjska» М. Чуми та Л. Мазана, що містить багатий матеріал про культурне життя Галичини. Крім того, значну роль відіграло видання «Штетли Галичини» Т. Возняка, що стало інтелектуальним путівником по галичинських містечках, а також випуски часопису «Ї», який охоплює широкий спектр культурних і соціальних питань.

Не менш важливими стали кулінарна книга Осипи Заклинської «Нова кухня вітамінова», спогади Лілі Цеклер про пастора Теодора Цеклера «Бог чує молитву», а також листування митрополита Андрея Шептицького зі своєю матір'ю Софією Фредро і його пастирські послання до вірних Станиславівської єпархії, що додали цінну інформацію про духовне життя регіону [28].

У галузі художньої літератури значний внесок у дослідження зробили прозові твори І. Франка, О. Кобилянської, Й. Рота та С. Цвейга. Особливо варта уваги праця С. Цвейга «Вчорашній світ», що дозволяє глибше зрозуміти атмосферу того часу. Ці джерела разом утворюють багатий і різноманітний матеріал, який дозволяє розкрити багатогранність життя Галичини в різні історичні періоди.

Тема роману – зображення вірності, самопожертви та пошуків свого місця в житті. Ідея – показати, як особисті амбіції, бажання та обов'язки

впливають на життя інших людей, як важливо залишитися вірним своїм моральним принципам.

Події роману С. Андрухович «Фелікс Австрія» розгортаються на початку ХХ століття в Станіславі (сучасний Івано-Франківськ), який на той час перебував під адміністративним контролем Австрійської імперії. Авторка обирає період, що передував Першій світовій війні, коли соціальні й політичні структури світу ще не зазнали кардинальних змін, і це стало важливим контекстом для її твору. Події, викладені в творі, відбуваються на межі ХІХ і ХХ століть, про що свідчить датування окремих розділів, зокрема дата 09.01.1900, вказана перед першим розділом. Це встановлює часові рамки, в яких розгортаються основні події. Однак автор також використовує екскурси в історію родини Ангерів, що охоплюють період до 1783 року, додаючи глибини і контексту розвитку персонажів та їхніх родинних зв'язків.

Епоха, про яку йдеться, відзначалася певною стабільністю й відносним спокоєм, однак на фоні змінюваних соціальних умов і наближення глобальних конфліктів, існувала інша реальність, відмінна від сучасного сприйняття історії. У цей час уявлення про жорстокість і насильство були зовсім іншими, ніж тепер. Жорстокість, хоча й мала місце в житті, не була сприйнята в таких масштабах, як пізніше в епоху Першої та Другої світових війн. Для того часу ще не існувало чіткої ідеї про потенціал людської жорстокості в глобальних масштабах, що дозволяє авторці тонко порушити тему того, як соціальні й політичні реалії впливали на сприйняття цих явищ у певний історичний момент.

Багато уваги у романі присвячено описам розкішної міської архітектури зі «шпилями й вежами, з флорентійськими вікнами, розділеними посередині малою колоною, з зашкеленими лоджіями, мозаїкою та вітражами» [6, с. 14], крамниць, наповнених «порцеляною, шовками, косметикою та парфумами з Англії і Франції» [41, с. 46], модного атласного одягу з вирізами, які підкреслювали капелюхами, рукавичками, намистинами, коралами, стрічками, – всі ці деталі свідчать про багатство імперії та достаток привілейованих

етносів (німці, австрійці, чехи, поляки, угорці), які мали змогу насолоджуватися цими благами.

Разом із тим, зображено життя бідніших народів, котрі живуть на вузьких вулицях, у невеликих дерев'яних будинках, над якими нависає «невидима хмара тяжких пахощів: смердить часником, сміттям і козами» [2, с. 52], на дорогах замість бруківки – багнюка, замість розкішних крамниць – відкритий базар із вуличними продавцями, що «стримлять у брамах зі своїми шміром, милом і повидлом, бритвами, щіточками, вінками цибулі й часнику» [2, с. 52].

Ключовою задачею, яку ставила перед собою С. Андрухович, було ретельне вивчення атмосферних рис цієї епохи. Вона прагнула органічно інтегрувати події роману в соціально-політичний і побутовий контексти того часу, зберігаючи достовірність опису повсякденного життя та моральних дилем, з якими зіштовхувалися люди. Відповідно, вона не лише вірно відтворила атмосферу часу, а й глибше занурилася у внутрішні переживання персонажів, котрі намагаються знайти своє місце в складних умовах епохи, що була на порозі змін. Ці історичні відступи дозволяють зобразити родинну динаміку, що формує тло для подій початку ХХ століття. Зокрема, описи варіння мила батьком лікаря в Станіславі є важливими для розуміння побуту та соціальної ролі родини в цьому місті. Такі деталі допомагають читачеві краще уявити атмосферу часу і соціальні умови, в яких розвиваються події твору. Водночас, ці моменти відображають збереження стародавніх традицій і взаємозв'язок між поколіннями, що сприяють глибшому осмисленню змін, що відбуваються в суспільстві.

Також роман містить описи вулиць та будівель, товарів, що продавалися на ринках, кулінарних страв, побутових предметів, творів мистецтва, медичних публікацій, одягу, публічних подій, газетних матеріалів, пліток, а також соціальних норм поведінки та ритуалів.

С. Андрухович у своєму романі «Фелікс Австрія» створює оригінальний підхід до трактування реалістичного матеріалу, балансуючи між традицією та новизною. Вона намагається знайти компроміс, який дозволяє зберегти зв'язок

з історичною та культурною спадщиною Галичини, водночас переосмислюючи її через призму сучасного художнього мислення. Авторка формує нову історію Галичини, в якій традиція поєднується з модерними тенденціями, що в свою чергу дає можливість створити унікальне літературне явище.

Таким чином, задум С. Андрухович написати роман був тривалим у часі. Письменниця скурпульозно підійшла до характеристики історичних реалій, художньо інтерпретованих у творі. Ретельне опрацювання низки історичних, публіцистичних, художніх матеріалів дало бажаний результат – створення реальної картини життя Галичини ХІХ-ХХ століть [39].

Важливим в аналізі роману С. Андрухович є визначення його жанрової специфіки. Зупинимося на розгляді даного аспекту. Як зазначила сама авторка, «моя книжка – про події, які відбуваються всередині людини, а не про події, які відбуваються назовні. Тому що виникла ідея з певних обставин життєвих, з роздумів, які призвели до відкриття, що кожна людина дуже часто живе у власному світі, сформованому нею» [4].

Жанр твору, як один із засадничих аспектів поетики творчості С. Андрухович, був об'єктом уваги відомих дослідників М. Бриних, А. Дзюбак, Н. Корнієнко, Є. Нестерович, Є. Стасіневич, Д. Тарадай, Р. Харчук та ін. Кожен із них визначає жанр твору, мотивуючи засадничими особливостями зображення письменницею подій та героїв. «Літературно-критичний дискурс твору засвідчив той набір унікальних рис романної структури й авторського стилю, які визначають його місце в літературному процесі: стилістична вправність, атмосферність, пропрацьованість деталей, психологізм», – слушно зауважує Т. Гребенюк [28, с. 98]. Високо оцінює роман «Фелікс. Австрія» М. Бриних, наголошуючи, що «фактура роману складна, насичена, деталізована. Це самодостатній літературний делікатес. Читач охоче повірить цій історії, бо її правдивість криється у стилістиці, мові. Аж такого відшліфованого тексту вже давно не було у сучасній вітчизняній прозі» [18]

Натомість Г. Левченко назвала роман «Фелікс Австрія» «ігровою терапією, постмодерним дзеркальним лабіринтом, у якому жодна трагедія чи

драма, жодна болюча психологічна колізія не встигає заповнити собою художню реальність, оскільки одразу ж потрапляє в інший контекст, інший вимір, іншу систему віддзеркалень, де навіть апокаліпсис і смерть нав'язливо й солодко пахнуть мармулядою» [46, с. 151].

На думку Н. Бриних, Є. Станісевича, твір С. Андрухович є ретророманом із елементами детективу, оскільки автор вводить елементи крадіжки. Крім того, М. Бриних виокремлює поєднання ознак мелодрами та жіночого роману, оскільки в ньому розкриваються порухи душі двох героїнь: Аделі та Стефи. На думку Є. Нестерович, це психологічний роман в історичних декораціях: «минуле й історія присутні в ньому на рівні фактажу, лексики, але не на рівні сюжету» [58].

Сама назва роману «Фелікс. Австрія» акцентує увагу читача на сприйнятті австроугорського хронотопу, що, в свою чергу, наближує роман до жанру історичного твору. Такий досвід написання твору на історичну тематику був вперше в авторки, тому відповідно вона сумнівалася в успішній реалізації задуму: «Можливо, вийшов психологічний роман із історичними декораціями міста Станіславова початку ХХ століття» [58].

Галицька проза, до якої належать твори А. Садомори, Ю. Винничука, Т. Прохаська, часто асоціюється з глибоким дослідженням української версії минулого цього регіону. В романі письменниці традиція також є важливим елементом, але вона піддається переосмисленню й оновленню через зміни в художньому письмі. Зокрема, йдеться про зміну традиційних технік оповіді, які часто використовувалися романістами Європи та Америки в ХХ столітті. Це дозволяє створити новий тип роману, який інтегрує модерні елементи, поєднуючи високі культурні тенденції з глибоким психологічним дослідженням персонажів та їхніх взаємозв'язків.

Твір Софії Андрухович «Фелікс Австрія» є яскравим прикладом історіографічного метарomanу, адже він майстерно поєднує глибоке відтворення історичного контексту, психологічний портрет епохи та сучасні літературні прийоми. Виокремимо специфічні особливості метарomanу:

- *детальне заглиблення в історичне минуле.* Авторка ретельно відтворює атмосферу Станіслава початку ХХ століття, з особливою увагою до побуту, архітектури, тогочасної моди та звичаїв. Це дає читачу змогу «побачити» історичну добу у всій її багатогранності.
- *суб'єктивізація оповіді та жіноча перспектива.* Історія подається через призму суб'єктивних переживань Стефи.
- *використання алюзій.* Текст багатий на алюзії до історичних, культурних та літературних контекстів. Це створює метатекстуальність, дозволяючи читачу «переосмислювати» історію, а не сприймати її як даність.
- *елементи гри з жанрами та історією* - переплетення реальності й вигадки, що є ознакою історіографічного метароману. С. Андрухович не лише реконструює історію, а й ставить її під сумнів, запрошуючи читача до рефлексії над минулим.

Таким чином, у романі «Фелікс Австрія» С. Андрухович не просто відтворює епоху, але й працює з нею як із текстом, створюючи багатошаровий наратив, який відповідає характеристикам історіографічного метароману. Це водночас є й історичною реконструкцією, й сучасним осмисленням тем ідентичності, пам'яті та історичної правди.

Виходячи з вищезазначеного, можемо констатувати, що роман «Софія. Австрія» С. Андрухович – унікальне явище в історії сучасної української літератури, постмодерністський твір, що об'єднав у собі жанрові особливості декількох різновидів роману і став метароманом:

- *урбаністичний роман*, оскільки відмічається ретельна увага письменниці до зображення всіх аспектів міського життя провінційного містечка Станіслава;
- *психологічний твір*, бо мисткиня за допомогою художньо-виражальних засобів розкриває зміни внутрішнього стану героїнь-жінок Аделі та Стефи;
- *історичний твір*, який художньо інтерпретує історичний фактологічний матеріал, опрацьований самою письменницею протягом тривалого часу;

- *детективний твір*, оскільки автор у сюжет твору вводить елементи крадіжки;

2.2. Принципи організації часопростору в романі «Фелікс. Австрія»

С. Андрухович

Нерозривний зв'язок часу і простору, заснований на теорії відносності А. Ейнштейна, став фундаментом для введення поняття «часопростору» в літературознавчий дискурс, а згодом слугував основою для його аналізу як структурного елементу художнього твору. У сучасній літературознавчій науці проблематика часопростору досліджувалася такими вченими, як Т. Возняк, О. Кискін, С. Павличко, В. Фоменко, М. Чубінська та інші науковці.

Зокрема, Т. Возняк наголошував, що «масований пресинг мас-медій призвів до того, що львівський чи станіславський дискурс був елімінований петербурзьким чи московським» [22]. У контексті художнього міського простору роману С. Андрухович «Фелікс Австрія» створено цілісний образ світу. У творі виникає відчуття ірреальності як у процесі зображення існування персонажів, так і в описі самого міста, де розгортаються події, — міста-міфу, міста-спогаду, міста-ілюзії, міста-мрії.

Ця художня конструкція сприяє мимовільній проєкції образу Станіслава, представленого в часопросторі С. Андрухович, на сучасний Івано-Франківськ, що супроводжується зіставленням із минулим. У цих спогадах місто постає не в романтизованому ореолі ідеального простору, а у складному контексті соціальних і культурних реалій. Навіть околиці з їхньою бідністю та перенаселеністю описані з тонкою іронією, що надає їм певної чарівності та комізму.

У романі сюжетно-образна організація хронотопу позначена ілюзорністю та загадковістю, що акцентує неможливість передбачення життєвого шляху персонажів. Очевидні риси бачення чи уяви зазнають трансформації,

набуваючи нових значень у процесі переосмислення реального світу. Зокрема, героїня Стефанія Чорненко часто не здатна ідентифікувати власне буття у визначених координатах часу і простору, оскільки перебуває під впливом вигаданих подій і почуттів. Дівчина конструє уявний зв'язок із життям Аделі та прихильністю отця Йосифа, а також приписує вигадані передсмертні слова доктору Ангеру. Стефанія настільки глибоко вірить у власні вигадки, що втрачає здатність розрізняти межу між реальністю та фантазією. Її існування формується навколо ілюзій: уявного зв'язку з Аделею та забороненого почуття до отця Йосифа. Її уява породжує навіть ілюзію кровного зв'язку з доктором Ангером.

У структурно-композиційній організації роману ключову роль відіграє контраст між ситуаціями, що розгортаються, та їхнім сприйняттям і оцінками героями твору. Назва роману вказує на багатозначність символів, таких як «щаслива Австрія» або образ Фелікса (незвичайної дитини з особливими здібностями, що межують із хворобою), який метафорично відображає стан самої імперії в контексті Станіслава.

У романі художній конфлікт побудовано на протиставленні ілюзорних уявлень головної героїні Стефи та об'єктивної реальності. Авторка створює окремі хронотопи для кожного персонажа, які тісно переплітаються і взаємодіють у межах єдиної сюжетної структури. У творі представлено три основні світи. Перший – світ Стефи, служниці та позашлюбної доньки доктора Ангера, яка змушена виконувати його передсмертну волю, опікуючись своєю сестрою. Другий – світ Петра, що зосереджений навколо його родинного життя, роботи у майстерні та життя у химерному будинку, де Стефа, комічно наївна постать, мріє про ілюзіоніста та шукає спосіб влаштувати своє заміжжя. Третій – світ священика, який присвятив своє життя допомозі нужденним як у матеріальному, так і в духовному сенсі.

У романі ще зображено Америку як невідому для Стефи країну, до якої її запрошує найкращий європейський наречений Велвеле. Велвеле є втіленням духу периферії – околиць міста, занедбаних і хаотичних, які прагнуть досягти

світла та блиску багатого центру. Стефа виступає своєрідним медіатором, який вільно переміщується між центром і околицями, поєднуючи у собі знання і культурний досвід першого з практичними навичками виживання другого.

Особливу увагу привертає ретельна візуалізація Станіславова, де органічно переплітаються містичні топоси з історичними назвами вулиць і районів, а також знакові явища часу, зокрема наукові відкриття та кулінарні традиції. Для жителів міста Станіславів постає багатозначним простором: для одних він є схожим на мушлю равлика, для інших – на підводний палац, ілюзорний образ або химеру, що має риси потойбіччя.

Значущим є також зображення химерного будинку Аделі та Петра, ключовою особливістю якого є «скляна скеля». У романі цей елемент архітектури символізує зв'язок з космосом і вищими силами, одночасно втілюючи ідеї відкритості, вразливості та вседозволеності. Служниця критично оцінює практичність такого архітектурного рішення: під час дощу в будинку виникають справжні потопи. Цей дім, з одного боку, постає символом міцної імперії, а з іншого – її химерності та недовговічності. Як фенікс, будинок одночасно виникає з попелу і перетворюється на попіл.

Мотив вогню у творі набуває очисного значення. Образ будинку у вогні, що слугує водночас початком і кінцем розповіді, підкреслює циклічність міфологічного хронотопу, створюючи метафору вічного коловороту буття.

Стефа сприймає дім як простір, що виконує функцію прихистку, забезпечуючи їй відчуття безпеки та значущості. Для неї дім є не лише фізичним простором, але й важливим емоційним середовищем, яке символізує комфорт, зв'язок із близькими людьми та місце реалізації життєвого сенсу через турботу про інших. Її кулінарні здібності, які вона активно розвиває, виступають засобом самовираження, відображаючи її роль та призначення в суспільстві.

Таким чином, домогосподарство, кухня та їжа, які є складовими її діяльності, набувають для особливої значущості, оскільки забезпечують можливість відчувати власну важливість та інтегруватися у «великий світ», від

якого вона прагне захиститися. Це створює контраст між її сприйняттям світу в межах дому та зовнішнім середовищем, де вона позбавлена місця або права на самостійність. У відповідь на ці обмеження вона надає сенсу своєму існуванню через зосередження на «малому світі» дому, де її здібності та служіння визнаються значущими й необхідними, що, у свою чергу, забезпечує їй почуття стабільності й безпеки.

У романі образ дому постає не лише як фізичний простір, але й як глибокий емоційний та психологічний центр, що відіграє ключову роль у формуванні світогляду Стефи. Дім у її сприйнятті є більше, ніж просто місце проживання чи роботи; він виступає символом стабільності, безпеки та приналежності. Для героїні дім стає пошуком «рідного» простору, де вона може відчувати себе інтегрованою у ширший контекст і знайти підтвердження власної значущості [38].

Стефа пов'язує своє уявлення про щастя з ідеєю пошуку «рідного місця», яке не обов'язково має географічну чи соціальну конкретику, але повинно відповідати її внутрішнім потребам і прагненням. Для неї це місце є уособленням затишку та стабільності, а також можливістю знайти баланс між своїм соціальним статусом і потребою в емоційній підтримці, прийнятті та визнанні. Її готовність пристосуватися до ролі, яка може передбачати самообмеження, зокрема у формі служіння, відображає пріоритетність таких цінностей, як гармонія та належність.

Мрія Стефи про щастя зводиться до збереження близьких стосунків із важливими для неї людьми, визначення свого місця в їхньому житті та отримання визнання, навіть у межах підпорядкованої ролі. Для неї дім постає як символічний простір, де ці прагнення можуть тимчасово реалізуватися, хоча й ціною певних особистих жертв.

Внутрішній конфлікт Стефи виступає однією з центральних тем роману, розкриваючи суперечність між її зовнішньою роллю і внутрішніми прагненнями. З одного боку, вона цілковито присвячує себе служінню в домі, де знаходить сенс свого існування у створенні затишку та забезпеченні

добробуту родини. Її діяльність приносить видиме задоволення і створює ілюзію спокою. Однак це не усуває глибокого внутрішнього відчуття незадоволеності, що постійно супроводжується мріями про зміни.

Прагнення Стефи до власного простору відображає її спробу знайти шлях до незалежності та самореалізації, а також утвердити власну ідентичність поза рамками ролі служниці. Її бажання створити «свій» дім символізує прагнення до емоційної і соціальної автономії, де вона почуватиметься не підлеглою, а повноправною господинею свого життя. Цей простір не обов'язково має матеріальну природу; він також охоплює емоційний вимір – потребу цілісності й гармонії, де різні аспекти її життя не суперечать один одному, а зливаються в єдину, гармонійну особистість.

Така амбівалентність між покорою зовнішнім обставинам і прагненням до особистої свободи ідентифікує складну психологічну динаміку персонажа, підкреслюючи проблематику самоідентифікації та пошуку сенсу в умовах соціальних обмежень.

Внутрішня боротьба між роллю служниці та прагненням до автономії визначає глибоку роздвоєність внутрішнього світу Стефи. З одного боку, вона усвідомлює тимчасовий характер свого перебування в домі, який виконує функцію прихистку, але водночас є обмеженням її особистісного розвитку. З іншого боку, її прагнення покинути цей дім символізує бажання знайти місце, де вона почуватиметься вільною і цілісною особистістю.

Стефа мріє вийти за межі нав'язаної їй соціальної ролі та створити нову ідентичність, засновану на визнанні власних бажань і потреб жінки. Проте ця мрія залишається недосяжною через соціальні й особисті обставини, що змушує її продовжувати внутрішню боротьбу. Водночас саме ця мрія стає для Стефи потужним стимулом для розвитку її внутрішнього світу, сприяючи формуванню прагнення до самореалізації та виходу за межі традиційних ролей.

У романі «Фелікс Австрія» дім виконує роль багатозначної метафори, яка відображає велич і крихкість Австро-Угорської імперії кінця XIX століття. Подібно до дому, імперія намагається зберегти рівновагу між усталеними

традиціями та новими викликами, що виникають у період суспільних і політичних змін. Домівка в романі набуває значення не лише фізичного простору, але й символу політичного і соціального ладу імперії [38].

Як і в домі, гармонія в імперії підтримується завдяки зусиллям зрівноважити протилежні інтереси різних етносів, соціальних груп та політичних сил. Однак ця стабільність має радше зовнішній характер, адже внутрішньо і дім, і імперія пронизані конфліктами, інтригами та напругою. Зовнішній спокій, зображений у творі, приховує складну динаміку взаємовідносин і боротьби.

Таким чином, дім у творі стає не лише місцем дії, а й відображенням соціально-політичних реалій епохи, символізуючи взаємозалежність, крихкість і необхідність змін у межах великої, але нестабільної системи.

Імперія Франца-Йосифа в романі постає як символ старого ладу, що прагне утримати порядок і стабільність у період глибоких суспільних трансформацій. Вона виступає уособленням «дому», який забезпечує певний рівень добробуту для своїх громадян, але водночас приховує соціальні конфлікти, боротьбу за владу та внутрішні напруження, що поступово підривають її цілісність.

У цій метафорі імперія постає простором, де політичне й соціальне переплітається з особистим, утворюючи складну мережу залежностей, конфліктів і компромісів. Як і в домі героїв роману, стабільність і гармонія імперії є ілюзорними й тимчасовими. Через образ дому автор досліджує історичну спадщину Австро-Угорщини, акцентуючи на амбівалентності її минулого та невизначеності майбутнього. Цей образ підкреслює багатогранність соціальних і політичних реалій епохи, відображаючи як прагнення до збереження ладу, так і неминучість змін, що супроводжують будь-яку перехідну епоху. Таким чином, імперія в романі є не лише контекстом подій, але й активним учасником, що впливає на долі персонажів та визначає характер їхніх внутрішніх і зовнішніх конфліктів.

Крім хронотопу міста та Австро-Угорської імперії, знаковим у тексті твору є міський простір. Письменниця робить акцент на центральній частині, середмісті та околицях, де вулички «щораз дрібнішають та звужуються, обсажені, мов грибами, присадкуватими дерев'яними будиночками. Будинки фаршировані крамничками, майстернями годинників, шевців, кравців», а навколо зависли хмари «тяжких пахощів: смердить часником, сміттям і козами. Кози часто живуть у помешканнях разом із цими убогими багатодітними родинами» [2, с. 65-66], а навколо суцільна багнюка і непривабливість. Хоча зазнати людського осуду може і справжній аристократ із «унікальним і гострим розумом», перетворившись на міського дурника через власні дивацтва та порушення правил благопристойності.

Також натуралістично у творі контрастно зображено різні світи бідних селян, які «нездатні були розгледіти інші можливості, просто не могли їх побачити. Не вірили в них – а отже, цих можливостей і не мали» [2, с. 30] та жителів міських низів – гульвісу Горовіца та його дружину Гоську.

Крім того, у тексті роману С. Андрухович побіжно зображує Відень – столицю Імперії, що постає через вияви науково-технічного прогресу навіть на маргінесах Австро-Угорщини.

Таким чином, С. Андрухович вибудовує особливий часопрості, моделюючи його із фрагментів вражень, марень, спогадів та уявлень, гри ілюзії, поєднуючи елементи містичні та реалістичні. Він реалізується через створення циклічного хронотопу, який підкреслює повторюваність і символічну замкнутість подій. Урбаністичний простір, у якому розгортається дія, наповнюється інтертекстуальними перегуками, що відсилають до сюжетних матриць міфів, надаючи буденним ситуаціям глибинного символічного значення.

Цей підхід також включає актуалізацію архетипів, що формують глибинний пласт змісту, забезпечуючи універсальність і позачасовість представлених образів. Таким чином, міфологізація в романі не лише поглиблює естетичний рівень тексту, а й сприяє розкриттю онтологічних тем і

вічних питань людського існування, створюючи багатогранний і символічно насичений часопостір художнього твору.

2.3. Зображення суперечливого світу жіночих образів у романі «Фелікс Австрія» С. Андрухович

Роман С. Андрухович «Фелікс Австрія» кардинально відрізняється від попередніх творів письменниці. Феміністичні прийоми, які стали основою для скандальної слави молодої авторки, її прагнення створити інтимну біографію жінки в новому творі залишаються на першому плані. Письменниця використала форму родинного роману, щоб оновити оповідь про минуле, збагатити історію детальними характеристиками приватного життя, наблизивши її до сучасного емоційного сприйняття.

Зав'язка твору оповідає про фатальну трагедію, яка одного разу сталася на вулиці Липові, на городі вдови Хани Вермут. Відбувався процес смажіння повидла, як раптом вітер підняв і поніс вогняне полум'я на вулицю. У результаті вогонь охопив значну частину міста, вигоріло 260 будинків. Пожежа мала фатальні наслідки: загинула дружина доктора Ангера і напівсиртою залишилася маленька донька Аделя. Через певний час лікар приймає серйозне рішення – взяти до себе на виховання осиротілу доньку бідняків Стефанію Чорненько. Відтоді дівчата зростали разом, ніколи на довго не розлучалися. З чого така прив'язаність переростає у справжню хворобливу залежність одна від одної.

Дівчата істотно відрізнялися зовні. Так Аделі була ніжною, з тонкими білосніжними пальчиками, шовковистим волоссям, пахучою шкірою. Вона надзвичайно гарно вдягалася. Вона була справжньою пані, ніколи фізично не працювала, не переймалася буденними проблемами. Всі оточуючі були в захваті від героїні. Особливе захоплення виявляв її чоловік Петро, який заробляв на прожиття виготовленням пам'ятників. На перший погляд у родині було все ідеально, крім одного – Аделя не могла мати дітей.

Контрасну зовнішність до героїні мала Стефанія – «жилава, смаглава і бистра, міцна, як хлоп, зовсім негарна» [2, с. 37]. У її зовнішності привабливим було лише волосся: «лискуче, міцне і пряме, у тіні темне, як кора дерева, на сонці спалахує мідними іскрами» [2, с.38].

Героїні відрізнялися вихованням, адже Аделя, наполовину полька, наполовину німкеня, отримала гарне, привілейоване виховання, вивчала манеру поведінки в суспільстві, лементи вищої культури: вишивку, ведення щоденника, збирання вирізок із модних журналів. Натомість Стефанію готували до роботи помічниці, служниці. На противагу Аделі, вона з раннього дитинства була залучена до фізичної праці, виконувала будь-які завдання по дому, смачно готувала. Героїня ще з дитинства розуміла, що вона є не лише подругою Аделі, а й виконує обов'язки служниці в їхньому домі. Всі інтимні події, таємниці дівчата розкривали одна одній. Тому Стефанія емоційно та ревнісно переживала той факт, що їй потрібно було перебратися до окремого ліжка, коли подруга вийшла заміж.

Дівчата розподіляли між собою абсолютно все: любов і ненависть, відданість і пожертву, радісні і трагічні події, друзів і ворогів. Навіть дивовижного хлопчика Фелікса, який випадково з'являється в їхньому житті: «Він не посміхається, не плаче, не кривляється, його вираз обличчя має один і той самий вираз» [2, с. 47].

С. Андрухович умотивовує поведінку своїх персонажів, адже Стефанія з юних років, вихована в умовах служби, мала найбільшу мрію – стати повноправним членом родини доктора Ангера, мати спільні риси з Аделею і дорівнятися до їхньої привілейованої родини. У своїх роздумах дівчина всіляко намагалася поєднати мрії та реальність, зближуючись поступово з Адель та налагоджуючи з нею тісний, нерозривний зв'язок. Таким чином, письменниця показує складний процес формування ідентичності на межі культур і соціальної диференціації.

На прикладі долі Стефанії українська письменниця показує своєрідне перебування героїні ніби між двома світами: її походження та етнічна

відмінність. Таким чином, стосунки Стефи з Аделі стають символом заплутаних і незрозумілих стосунків між класами, етносами та ролями. Така ситуація, в свою чергу, стає відображенням внутрішньої боротьби героїні за свої ідентичність у складному соціальному та культурному просторі Галичини того часу.

Стефанія настільки прив'язується до Аделі, що, здається, втрачає особистісну цілісність, позбавляється індивідуальності. Такий зв'язок для героїні є руйнівним і має негативні наслідки – вона позбавляється індивідуальності, розчинається в близькій подрузі.

Стефанія, розуміючи, що за соціальним статусом, займає нижчу позицію, ніж Аделі, не може кинути подругу, не уявляє свого майбутнього життя без неї, поза межами родини доктора Ангера. Сенс її життя криється лише в родині Аделі, поряд з ними.

Зв'язок Стефанії з Аделі – це своєрідний механізм самопізнання через чужу особистість. Але воно виявилось деформованим і залежним від інших. Героїні практично не можуть жити одна без одної, що приводить до повної втрати індивідуальності Стефи, появу внутрішніх конфліктів. Дівчина переживає своєрідну кризу, коли її зв'язок із близькою людиною порушується через появу чоловіка в їхньому спільному життєвому просторі. Вона розцінює цей момент як загрозу її життя поряд з Аделі. Як виявилось вона була не готовою до того, що може зайняти другорядну роль у житті найближчої та найріднішої для неї Аделі.

Почуття ревності, емоційний сплеск – це ті відчуття, які з'явилися в голові Стефанії. Вона була не готова змиритися з тим, що тепер Аделя має чоловіка, а її соціальна роль та функції, відповідно, змінюються теж. Це боротьба за свою значущість і місце в світі, де вона завжди була в тіні, в ролі служниці, і тепер не здатна прийняти зміни, які можуть загрожувати її місцю в житті Аделі. Вона відчуває, що нове становище розриває її зв'язок із пані, і її прив'язаність до Аделі набуває екстремальної форми, де страх втрати значення та прихильності виявляється сильнішим за раціональні міркування.

Стефанія говорить: «Ми з Аделею були разом задовго до його [Петра] появи, ще від створення світу. Ще тоді, коли жоден змій не насмілювався вистромити з-під землі своєї підступної голови» [2, с. 28]. Стефанія вважає себе єдиною людиною, яка може перебувати поруч із Аделею і піклуватися про неї. Було боляче прийняти несправедливість того, що хтось став між ними, ще й незадоволений присутністю Стефи в їхньому житті: «Петро поводить ся так, наче це не він прийшов у наше з Аделею життя, поки я мовчки й покірно відійшла набік, згорнувши себе, мов килим, – а навпаки» [2, с. 44].

Петрові теж досить важко було примиритися з тим, що у його дружини зі служницею є якийсь незрозумілий для нього зв'язок: «До цирку-вар'єте вас треба було б продавати обох з Аделею. Як сестер з одним серцем, шлунком і печінкою на двох» [2, с. 86]. Стефа демонструє глибше, ніж чоловік, розуміння Аделі, тонко відчуваючи найменші зміни у її фізичному та психоемоційному стані. Вона досконало знає її вподобання в їжі, побуті та здатна заспокоїти чи підняти настрій у потрібний момент. Цей рівень емпатії та уваги створює унікальний зв'язок між ними, де взаємна турбота і розуміння стають основою їхньої взаємодії. Аделя, своєю чергою, виявляє до Стефи особливе ставлення, що підкреслює їхній глибокий емоційний і психологічний зв'язок, який виходить за межі звичайних соціальних ролей: «Наша служба така інтелігентна. Не здивуюсь, якщо піде нині ввечері вислухати лекцію про сучасну військову техніку» [2, с. 8].

Надзвичайна прив'язаність Стефи до родини доктора Ангера виявляється не лише в бездоганному виконанні обов'язків служниці, а й в безмежній відданості її членам. І це, фактично, визначає ту соціальну роль, яку героїня виконує в суспільстві. Стефа не знає іншого способу самовираження, ніж доглядати за іншими і піклуватися про них. Її життєве кредо міститься у фразі: «...Життя – для того, щоб служити Богу. У цьому найбільша радість і єдиний сенс. Людина створена за образом і подобою Господа. Служачи людині, ти служиш Богові» [2, с. 164].

Взаємини між Стефою та Аделею репрезентуються як сукупність численних сторінок, що охоплюють різні аспекти їхнього життя. Кожна з героїнь має власну систему цінностей, сформовану під впливом соціальних, конфесійних і національних факторів. Упродовж роману Стефа стає перед складним екзистенційним вибором: залишитися поряд з Аделею чи покинути дім. Попри це, головна героїня залишається залученою до інтриг, які розгортаються в ньому, проходячи шлях від прийняття свого покликання служити Аделі до усвідомлення безперспективності та марності цих мрій.

С. Андрухович у взаєминах Стефі й Аделі порушує складне питання жіночої дружби, зокрема феномен «сестринства» як одного з форм любові, що втілює духовну єдність двох жінок. Протилежність характерів героїнь стає основою їх взаємостосунків: Стефа, проста та щира, контрастує з манірною та емоційно стриманою Аделею. Емоційна й пристрасна природа Стефи протиставляється холоднокривності й зовнішньому спокою Аделі, що породжує різноманітні конфлікти й напружені ситуації. У цьому контексті Стефа намагається захистити зовнішній спокій, приховуючи внутрішнє напруження, викликане різними зовнішніми чинниками: «Я вже навчилася бути мудрішою. Раніше допитувалася, що не так, вислухала її нарікання, ображалася, плакала, просила пробачення. Ці взаємні потоки лились на нас нескінченно, впродовж багатьох днів. Доктор не знав, що з ними робити: не допомагали ні блага, ні подарунки, ні погрози. Іноді ми робили вигляд, що дійшли згоди, а потім серед ночі, лежачи поруч в одному ліжку, починали все від початку: ще безжальніше, ще затятіше, ще безнадійніше» [2, с. 73].

Українська письменниця історію стосунків Стефи та Аделі спроектовує до картини проживання в айстро-угорському суспільстві.

Стефа, виконуюч роль оповідача, зображена гармонійно та витончено, що дозволяє авторці глибоко розкрити особливості її свідомості. С. Андрухович досліджує внутрішній світ головної героїні, показуючи її як особистість із багатограним і нестандартним світоглядом. Стефа натхненно та старанно виконує рутинні обов'язки, демонструючи глибоке почуття відповідальності та

задоволення від своєї роботи. Водночас її характер вирізняється природною допитливістю, яка контрастує з формальною освіченістю Аделі, отриманою в навчальних закладах. Такий підхід підкреслює індивідуальність Стефи та її здатність до самостійного мислення, що є нетиповим для простої служниці.

У романі «Фелікс. Австрія» С. Андрухович зображує Стефу через призму її щоденної рутини, що охоплює куховарство, приготування та обслуговування гостей. Ці обов'язки формують основу повсякденної діяльності героїні, що була спрямована на створення комфортної атмосфери в домі. Водночас Стефа прагне вийти за межі буденної реальності, тому знаходить розраду в ірраціональних віруваннях та захопленнях. Її творча природа тягне до світу уяви, сновидінь і магії, що зумовлює зацікавлення загадковим гостем, магом Ернестом Торном.

Ернест Торн у романі уособлює світ ілюзій та чарів. Його образ має двоїстий характер: з одного боку він символізує мистецтво ілюзії, здатне захоплювати й вражати, а з іншого – хитрість і підступність, які лежать в основі успіху героя. Таким чином, цей персонаж стає уособленням ідеї омани, яка одночасно приваблює і відштовхує, розкриваючи складність прагнень і внутрішніх конфліктів.

І за допомогою магії герой маніпулює свідомістю людей, даючи їм те, що вони хочуть отримати, – ілюзію й обман. «Люди бачать саме те, що хочуть. Люди щасливі обманюватись. Забери у них ілюзію – і вони рознесуть весь світ на друзки: повені, пожежі, нещастя. Лише на ілюзії, на обмані себе тримається земний порядок...» [2, с. 175]. Чоловік уводить в оману суспільство, має владу над цілим натовпом наївних людей.

У свідомості головної героїні роману розгортається протистояння між реальними і вигаданими світами. Попри усвідомлення ілюзорності й фальшивості навколишньої правди, Стефа здатна зберігати щире віру, яка стає для неї джерелом духовної опори. Вона дозволяє їй відчувати любов – як до світу, так і до людей, – навіть у контексті складних обставин її життя. Протиставлення реального й вигаданого у свідомості Стефи підкреслює її внутрішню боротьбу та прагнення до гармонії.

Ця віра дає їй відчуття любові: «Любов – це єдиний вияв магії у цьому світі, схожому на холодний годинниковий механізм. Без любові всі ті металеві коліщатка швидко заржавіли б і покришились» [2, с. 181]. Роздвоєність особистості Стефи не дозволяє їй повною мірою відчувати задоволення від любові. Її емоційний стан перебуває в постійній динаміці, охоплюючи широкий спектр переживання: від розчарування й самобіччування до нападів ревності і безнадії.

Упродовж роману головна героїня прагне знайти себе та усвідомити власні почуття. Авторка через образ Стефи досліджує внутрішній світ жінки, яка глибоко переживає, тонко відчуває навколишнє життя й керується непохитною вірою. Її образ є багатограним і розділеним на кілька різних аспектів. Така роздвоєність підкреслює внутрішній конфлікт Стефи та складність її характеру.

Одним із незвичайних любовних епізодів у романі є історія стосунків Стефи з молодим євреєм. Чоловік, захоплений дівчиною, пропонує їй залишити звичне життя та вирушити разом із ним, відкривши для себе нові можливості. Однак героїня відмовляється прийняти цю пропозицію. Вона нездатна покинути дім Ангера, який символізує не лише фізичний простір, але й межі її внутрішнього світу. Чоловіки, які зустрічаються на життєвому шляху Стефи, є скромними, безініціативними та нецікавими.

Значну частину роману С. Андрухович присвячує розкриттю стосунків між Стефанією та Йосифом. Цей чоловік відмовився від престижної професії лікаря і став звичайним греко-католицьким священиком. Їхні взаємини розпочиналися з посмішок, поглядів, невизначеності. Але згодом все це стає історією кохання.

С. Андрухович із великою емоційністю описала першу зустріч Стефи та Йосифа: «Я стояла повністю беззахисна й розчахнута, як видобута зі стулок мушлі устриця (такі висилав хтось докторові Ангерові й Остенди, у бляшаних пушках) – і кожен, хто хотів, міг бризнути на мене соком цитрини. Усе, чим я була насичена, виявилось на виду в мого старого-нового знайомця, все він

бачив у мені, ніщо не ховалося від цих очей. Але найдивовижніше – мені й не хотілося від нього нічого ховати. Бо погляд – м'який, заспокійливий, теплий – доторкався до мене (без найменшого натяку на огидну тілесність), приймав повністю» [2, с. 154]. Герої були різними: Йосиф – спокійний, врівноважений, Стефа – активна і чутлива. Тому такі стосунки були приречені на трагічну розв'язку.

Таким чином, широке коло пристрастей, якими наповнений роман, художньо інтерпретує складну природу людини, що залежна від своїх емоцій і почуттів. С. Андрухович створює атмосферу місця і часу, вибудовує розгалужену мережу родинних зв'язків і переносить універсальні думки про світ людських почуттів на героїв старого провінційного міста. Вона прагне детально розкрити жіночий образ різнобічно, в нетипових ситуаціях, показуючи і позитивні, і негативні риси.

Висновки до розділу 2

Роман «Фелікс. Австрія» С. Андрухович – вершинне явище в її письменницькій діяльності. Викликавши літературний резонанс та полярні оцінки, він зайняв особливе місце в творчому доробку класика української літератури. У процесі аналізу даного твору виокремили наявність низки характерних ознак різних жанрових різновидів роману: урбаністичного, історичного, психологічного, детективного. Враховуючи функціонування постмодерністських тенденцій, то можемо говорити про метароман «Фелікс. Австрія».

Важливу увагу С. Андрухович зосереджує на часопросторі роману. Ключовими аспектами романного простору є Австро-Угорщина 1900 років, місто Станіславів, будинок, у якому зростали і проживали головні героїні Адель та Стефа. Місце перебування для героїв є надзвичайно важливим, адже це та атмосфера, в якій вони прагнуть почувати себе комфортно, захищено, відокремлено від соціуму. Художньо аналізуючи різні частини міста

Сталіславів, письменниця піднімає актуальну проблему соціальної нерівності, багатства й бідності.

Головними героїнями твору виступають дві дівчини Аделі Ангер і Стефанії Чорненько, які з юних років були дуже близькими, адже після трагедії проживали в одній родині, зростали разом. Коли стали дорослими, то цей зв'язок став ще міцнішим і гострішим, враховуючи те, що в кожній мало розпочатися своє особисте життя. Особливо загострене почуття ревності з'являється у Стефи після заміжжя Аделі, адже героїня, підпорядкована, уполідована, з колоніальною ментальністю, усвідомлює соціальну несправедливість, оскільки вона розуміє, що має бути соціально рівноправною з Аделі.

С. Андрухович недаремно виводить два жіночі образи, ставлячи за мету донести до читача авторську ідею – розкрити внутрішній світ жінки, показати її внутрішнє формування на тлі історичних, соціальних, культурних, сімейних обставин.

РОЗДІЛ ІІІ

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ УРБАНІСТИЧНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО РОМАНУ «ФЕЛІКС. АВСТРІЯ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 11 КЛАСІ

3.1. Аналіз навчально-методичних джерел із досліджуваної теми

Сучасний етап розвитку освіти характеризується масштабними трансформаціями в галузях освіти, науки та культури. Духовність постає як ключова складова формування особистості, яка визначає майбутнє української держави. Значущу роль у вихованні молодого покоління відіграє шкільний курс української літератури, що забезпечує продуктивний діалог між учителем та учнями з класичними мистецькими творами, сприяє духовному і моральному розвитку особистості, формує естетичний світогляд і художній смак. Зразки класичної літератури покликані допомогти здобувачам освіти у процесі самопізнання, вибору життєвого шляху, стимулювати прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, а також підтримувати реалізацію їхніх планів, ідей та мрій.

У Концепції літературної освіти наголошується, що процес вивчення літератури в закладах загальної середньої освіти має базуватися на поєднанні дидактичних, літературознавчих і методичних принципів. Особливе значення при цьому надається принципу шкільного аналізу та інтерпретації художніх текстів з урахуванням їхньої родово-жанрової специфіки та історико-літературного контексту. Зокрема, значні труднощі для засвоєння учнями становлять постмодерністські твори, а також нетипові, синтетичні жанри, створені авторською фантазією. Одним із таких жанрів є урбаністичний психологічний роман.

Проблематика вивчення складних епічних жанрів не є новою для методичної науки. У різні періоди до цього питання зверталися провідні дослідники, зокрема Т. і Ф. Бугайки, Н. Волошина, Є. Пасічник, Б. Степанишин. У своїх фундаментальних наукових розвідках вони опиралися

на літературознавчий підхід, підкреслювали необхідність урахування родово-жанрових особливостей епічних творів під час їх аналізу, пропонували обґрунтовані методичні рекомендації та розробляли відповідні схеми аналізу епосу та його жанрових форм.

У другій половині ХХ століття вирішення цього питання набуло особливої актуальності. Зокрема, увага дослідників була зосереджена на аналізі художніх творів (зокрема епічних) в аспекті єдності змісту та форми, що вважалося основним принципом літературознавчого аналізу. Недотримання цього принципу унеможливлювало повноцінне осмислення літературного твору. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Т. Яценко, яка акцентувала на тому, що актуалізація інтеграції теорії літератури у шкільний курс визначила підходи методистів до вивчення художніх творів із врахуванням їх родової та жанрової специфіки, що сприяло підвищенню наукового рівня уроків літератури.

П. Волинський наголошував на необхідності врахування родової та жанрової приналежності програмових творів. У своїх працях він зазначав, що під час шкільного аналізу недостатньо лише вивчати поведінку персонажів, їхні вчинки, мотиви, емоційний стан чи почуття. Натомість, важливо, застосовуючи відповідні методи, прийоми та види навчальної діяльності, донести до учнів усі ті аспекти, на які звертає увагу автор. Досліджуючи особливості вивчення літературних родів, науковець приділяв найбільшу увагу епосу та його жанровим різновидам. Учений вважав, що ефективність аналізу епічних творів у школі залежить від уникнення шаблонного підходу, одноманітності у навчальній діяльності та типовості методичних прийомів. Він підкреслював важливість уникнення зосередження уваги лише на змісті твору, пропонуючи аналізувати епічний текст у спосіб, який дозволяє охопити всі рівні художньої форми чи окремі її компоненти.

Методологічні підходи Н. Сафонові до аналізу епічного художнього твору заслуговують на особливу увагу. Дослідниця акцентувала основну увагу на специфіці аналізу образів-персонажів та композиційних особливостей твору,

детально описуючи методи й прийоми, що сприяють формуванню в учнів практичних умінь і навичок. У рамках її підходу виокремлено два ключових етапи формування таких навичок:

1. Здобувачі освіти здійснюють самостійне читання та аналіз конкретного епізоду епічного твору з метою його подальшого колективного обговорення.
2. Учні читають і аналізують інші уривки з твору, закріплюючи набуті практичні вміння та навички.

На нашу думку, така діяльність сприяє розвитку аналітичних умінь учнів за умови систематичної та структурованої роботи вчителя-словесника, спрямованої на дослідження змісту і форми епічного твору. У цьому контексті особливо актуальними є прийоми, запропоновані Н. Сафоновою, зокрема зіставлення епізодів твору та порівняльний аналіз образів-персонажів. Переконані, що адаптація цих методик дозволяє вчителю сприяти розвитку первинних компаративних умінь учнів.

Б. Степанишин підкреслював значення глибокого усвідомлення реципієнтом естетичного потенціалу епічного твору. Для досягнення естетичного задоволення від роботи з текстом необхідно не лише уважно прочитати твір і відібрати відповідний цитатний матеріал, але й усвідомити його художню сутність, адже твір постає як «живий, пульсуючий організм» [73].

Дослідження наукових поглядів перших методистів із літератури дозволяє зробити висновок, що ефективна і скоординована діяльність учителя-словесника та здобувачів освіти на уроках сприяє глибшому усвідомленню та аналізу епічного твору. Це забезпечує виразне окреслення його родово-жанрових ознак, а також формування навичок усвідомленого сприйняття й різнобічного аналізу.

Сучасний етап методичних досліджень проблеми аналізу епічного твору бере свій початок у 1990-х роках ХХ століття. У наукових працях таких дослідників, як Н. Гричаник, В. Гладишев, О. Ісаєва, Ж. Клименко,

Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, А. Ситченко, Г. Токмань, Б. Шалагінов та інших, ця проблема висвітлюється з різних підходів. Розглянемо детальніше основні напрацювання у цій галузі.

Наукова праця Є. Пасічника «Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах» стала першим систематизованим виданням, присвяченим методиці викладання літератури. У ній автор приділяє значну увагу питанням шкільного аналізу творів різних літературних родів і жанрів, зокрема зосереджуючись на особливостях вивчення епічних творів. Методист наголошує, що врахування родово-жанрової специфіки є «неодмінною умовою аналізу твору в єдності змісту і форми» [61, с. 291]. Крім того, дослідник акцентує увагу на необхідності використання специфічних підходів до аналізу творів різних жанрів. Використання однакового шаблонного алгоритму для різножанрових творів, на його думку, позбавляє їх художньо-естетичної цінності, що є методично недоцільним.

У науково-методичному посібнику «Наукові основи методики літератури» (за редакцією Н. Волошиної) проблема вивчення епічних творів розглядається з особливим підходом. Автори акцентують увагу на різних принципах шкільного аналізу епічних текстів, надаючи пріоритет принципу науковості. Згідно з ним, зміст шкільного аналізу передбачає використання сучасного літературознавчого підходу, врахування ідейно-художньої своєрідності твору, а також його родової та жанрової специфіки [57, с. 77].

Особливу увагу автори приділяють методичним прийомам, які забезпечують ефективний аналіз епічних творів у навчальному процесі. До таких прийомів належать спостереження над текстом, практичне застосування різних форм переказу, складання планів, а також відповіді на запитання в межах різновидів навчальних бесід. Крім того, підкреслюється важливість урахування жанрової специфіки всіх компонентів твору при аналізі нетипових жанрів [57].

У підручнику Л. Мірошніченко «Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах» авторка акцентує увагу на

врахуванні родово-жанрових особливостей художніх творів у процесі їх аналізу. У виданні розділи присвячені особливостям вивчення епічних, ліричних та драматичних творів, при цьому підкреслюється їх інонаціональний характер. Особливу увагу приділено етапам роботи над епічними творами, які включають підготовчий, виконавчий та підсумковий етапи. Авторка наголошує, що ефективність аналізу залежить від правильного вибору методологічного підходу, який має відповідати тематичному блоку навчальної програми та кількості годин, передбачених на вивчення конкретного твору [52].

А. Ситченко пропонує власний підхід до аналізу епічного твору, зосереджуючи увагу на виробленні у здобувачів освіти вмінь аналізувати художні тексти з урахуванням їх родово-жанрової специфіки. Учений наголошує, що здатність до адекватного аналізу та інтерпретації літературного твору, виключно з епічними текстами, є найвищим показником сформованих у школярів практичних умінь і навичок. Він підкреслює, що літературний аналіз можна вважати цілісним, якщо через окремі компоненти художнього тексту (наприклад, уривки, проблематику, образи, елементи композиції чи стилю) спрямовувати читача до образних і поняттєвих узагальнень. При цьому науковець зазначає, що ці узагальнення можуть виходити за межі авторського задуму [68].

Г. Токмань доводить, що опрацювання епічного твору має проявлятися у двох ключових аспектах: детальний аналіз окремих фрагментів та узагальнення ідейно-художнього багатства всього тексту. Наприклад, важливою умовою сучасної інтерпретації епохи дослідниця вважає її виокремлення її значущих ознак. Особливу увагу вона приділяє ефективним методичним прийомам у процесі аналізу епічних та ліро-епічних творів, серед яких складання плану, переказ, усне малювання, використання карток-завдань та ін.

Н. Гричаник теж акцентує увагу на необхідності впровадження новаторських форм роботи, методичних прийомів і видів навчальної діяльності під час вивчення епічного твору. Вона вважає, що традиційні підходи не забезпечують належного формування в учнів умінь і навичок аналізу.

Відповідно, наголошує, що ігнорування або недостатнє врахування жанрової специфіки літературного твору значно звужить розуміння його мистецької цінності.

Отже, детальне студіювання найвідоміших науково-методичних праць і розкриття поглядів методистів на проблему аналізу епічного твору, дає можливість зробити певні висновки:

- вчені переконані, що цілісний аналіз буде ефективним лише в разі врахування родово-жанрової специфіки виучуваного твору;
- методисти наголошують на застосуванні різноманітних, як традиційних, так і інноваційних, шляхів аналізу епічних творів. При цьому рекомендують обирати ту методичну стратегію, що викличе художньо-естетичний інтерес здобувача освіти до виучуваного твору;
- науковці здебільшого не диференціюють методи, прийоми, види і форми навчальної діяльності учнів.

Звернемо увагу ще на окремі наукові студії, що є важливими для магістерської роботи. Так, навчальний посібник Л. Скорини «Аналіз художнього твору» зорієнтований, за словами автора, навчити реципієнтів поглибленому аналізу-інтерпретації літературного твору. Серед низки завдань, прописаних у посібникові, актуальним для нашого наукового дослідження є засвоєння технології аналізу твору в його родовій і жанровій специфіці.

Науковець розписує три етапи вивчення літературних творів відповідно до його родово-жанрової специфіки:

- визначити літературний рід і жанрову приналежність твору;
- ідентифікувати виучуваний твір із традиційним жанровим різновидом. Якщо жанр визначений самим автором, то обґрунтувати його;
- спираючись на текст художнього твору та його особливості, пояснити наявність ознак нетипового жанру в аналізованому творі.

До певних недоліків методичної праці Л. Скорини можна віднести конкретний перелік ефективних прийомів і видів навчальної діяльності, які

могли б бути застосовані в процесі аналізу епічного твору. Авторка зосереджує увагу переважно на необхідності визначення родово-жанрової приналежності тексту, однак не пропонує чітких інструментів для практичного впровадження цього процесу.

Монографія Н. Романишевої «Українська художня мала проза: теоретико-методичні аспекти вивчення» становить значний інтерес для магістерського дослідження, оскільки акцентує увагу на важливості роду та жанру твору у процесі його аналізу. Автор підкреслює низку проблем, пов'язаних із жанровою ідентифікацією текстів. Зокрема, зауважується, що часто жанр або взагалі не визначається, або подається в нечіткій міжжанровій формі, що супроводжується недостатньо аргументованим обґрунтуванням жанротворчих чинників. Також відзначається відсутність чіткого розмежування між такими жанрами, як «оповідання» і «новела», «повість» і «оповідання».

Важливою є і критика підходів до аналізу художніх творів: сюжет, проблематика, конфлікт і ідейний зміст часто розглядаються ізольовано, без урахування їхнього взаємозв'язку з жанровими законами. Ці спостереження Н. Романишевої підкреслюють необхідність системного підходу до аналізу малої прози, що може стати цінним підґрунтям для подальших досліджень у межах магістерської роботи.

Н. Романишева акцентує увагу на тому, що результативність аналізу епічних творів, як і текстів інших родів, значно зростає за умови комплексного підходу. Вона наголошує на необхідності врахування не лише родово-жанрової приналежності, але й усіх складників змісту та форми. Зокрема, доцільно розглядати ідейно-тематичну спрямованість твору, його проблематику, сюжетно-композиційні особливості, хронотоп, систему образів-персонажів, а також позасюжетні елементи.

Такий підхід забезпечує цілісність аналізу, дозволяючи не лише розкрити жанрову специфіку твору, але й виявити його глибинні змістові й структурні особливості, що сприяють кращому розумінню художньої цінності. Ця

методологічна позиція є особливо актуальною для наукового дослідження, орієнтованого на детальне вивчення епосу.

Таким чином, у низці монографій, статей, присвячених проблемі аналізу художнього (в тому числі епічного) твору спостерігається спрямування наукової думки на обґрунтування важливості дотримання принципу єдності змісту і форми, детального розгляду твору як мистецького явища.

У Законі України «Про загальну середню освіту» (поточна редакція від 09.08.2019 р., стаття 5) серед низки основних завдань загальної середньої освіти дотичними до теми магістерської роботи є «формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду» та «виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов та мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй». Це свідчить, що уроки української літератури спрямовані на формування компетентного читача, здатного до самостійного й критичного осмислення художніх текстів. Такий підхід сприяє не лише розвитку аналітичного мислення, але й формуванню практичних умінь і навичок цілісного аналізу літературних творів. Важливо, що класичні твори української літератури мають потужне дидактичне спрямування: вони допомагають здобувачам освіти усвідомити значення родини, ролі рідної мови та морально-етичних цінностей у житті людини.

У чинній шкільній програмі для профільного навчання учнів закладів загальної середньої освіти з української літератури (10-11 клас) (автор. колектив: Г. О. Усатенко, А. М. Фасоля) зазначено, що будь-який художній твір вивчається як явище мистецтва, що репрезентує певний художній стиль та мистецький напрям, розкриває особливості світогляду і світосприймання людини як представника певної епохи, осмислення нею актуальних питань, прагнення гармонійно співіснувати з навколишнім світом. «Формування наукового світогляду, самостійного, критичного, творчого мислення учнів на основі засвоєння ними необхідної системи знань з історії та теорії літератури в

процесі аналізу художнього твору через самостійну його оцінку, дискусійне обговорення, висловлення власного ставлення до прочитаного» – це одне із основних завдань, зазначених у програмі, яке передбачає не лише усвідомлене розуміння змісту прочитаних програмових творів, а й їх детальний аналіз з використанням літературознавчого матеріалу [80, с. 4].

Серед завдань літературної освіти важливим для наукової розвідки є «розвиток набутих в основній школі вмінь і навичок в усіх видах читацької діяльності, оволодіння різноманітними читацькими стратегіями; удосконалення вмінь діалогічної взаємодії з текстом, інтерпретаційних, аналізу художнього твору; вироблення алгоритму прочитання художніх творів різних естетичних систем, напрямів, жанрів, стилів» [80, с. 4].

Програмою з української літератури для 10-11 класів (профільний рівень) у розділі «Постмодернізм і постпостмодернізм» виокремлено 16 годин, протягом яких має вивчатися творчість сучасних поетів, прозаїків, драматургів: М. Дочинця, Ю. Андруховича, С. Андрухович, О. Забужко, С. Жадана, О. Ірванця, Ю. Іздрика, І. Римарука та інших.

У програмі розміщено предметні та ключові компетентності, якими має оволодіти здобувач освіти під час вивчення теми. Зокрема вказано такі *предметні компетентності*: «учень/учениця знає про постмодернізм як продукт постіндустріальної епохи; визначає та характеризує стильове розмаїття, експериментаторство, пошуки нових форм і нових тем; називає представника українського постмодернізму та її твори; аналізує обраний твір щодо жанрово-стильової та ідейно-тематичної специфіки; знає й може схарактеризувати особливості поетики обраного твору» [80, с. 47].

З-поміж імен митців, творчість яких пропонується для шкільного вивчення, окреме місце займає літературна спадщина С. Андрухович. Укладачі чинної навчальної програми пропонують протягом 1 години текстуально вивчати урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія», при цьому не плануючи звертатися до розгляду біографії самої письменниці. На нашу думку,

це критично мало годин на складний як за жанровою приналежністю, так і за авторською технікою твір.

Для ґрунтового вивчення стану досліджуваної проблеми в шкільній практиці необхідно проаналізувати ті шкільні підручники з української літератури для 11 класу (профільний рівень), що відповідають вимогам Державного стандарту освіти і чинній шкільній програмі.

У підручнику за редакцією О. Борзенка у розділі «Сучасна українська література» подано короткі теоретичні відомості про біографію С. Андрухович та її програмовий твір «Фелікс. Австрія». У невеликій за обсягом вступній статті про письменницю автори видання вміщують інформацію про дату і місце народження прозаїка, рід занять, найбільш відомі твори письменниці. Але детальна інформація про мисткиню майже відсутня, що, на нашу думку, є прогалиною навчального видання, оскільки, відповідно до методичних вимог, старшокласникам рекомендується деталізовано репрезентувати творчий геній митця.

У навчальному виданні подано під назвою «Щоденні записки від Стефи» подана обмежена інформація про творчу історію роману, названо імена головних і декількох другорядних персонажів твору, наведено згадки самої авторки про поштовх до написання роману.

У рубриці «Письменниця про себе» наведено фразу самої С. Андрухович про власну письменницьку діяльність, її нестримне прагнення написати «ідеальний твір»: «У писанні, як і в житті, постійно робиш помилки і втрачаєш можливості, але це не причина, щоб назавжди завмерти на роздоріжжі. Я ніколи не напишу досконалої книжки. Але я писатиму» [17, с. 247].

У рубриках «Досліджуємо самостійно», «Опрацьовуємо прочитане» презентовано низку запитань і завдань для виконання старшокласниками. Наприклад, подано низку запитань для репродуктивного відтворення змісту прочитаного твору:

- *Яке враження справив на вас твір? Які образи зацікавили?* [17, с. 247].

- *Визначте головну тему твору . У яких аспектах авторка її розкриває? Чи є ця тема сучасною?* [17, с. 247].

- *Поміркуйте, чому сучасна письменниця обрала тлом для розкриття актуальної в наш час теми початок ХХ ст .? Чи звернули ви увагу на те, коли починається дія роману? Якого символічного змісту може набути ця дата?* [17, с. 247].

Є низка завдань, які спонукають здобувачів освіти до активного наукового і творчого пошуку, сприяють активізації уваги, пам'яті та творчих здібностей. Наведемо деякі з них:

- *Знайдіть у мережі інтернет читацькі відгуки та рецензії на роман «Фелікс Австрія» . Визначте основні тези, доповніть їх своїми думками про твір* [17, с. 248].

Прилучатися до вершин рідної літератури, отримувати естетичну насолоду від процесу читання художніх творів, порівнювати власну життєву позицію із вчинками і помислами літературних персонажів пропонують укладачі чинного підручника з української літератури для 11 класу (профільний рівень) (за заг. редакцією О. Слоньовської).

У розділі «Сучасна українська література в стильовій множинності» автори навчального видання подають необхідний теоретичний матеріал для вивчення творчості С. Андрухович. Хочемо зауважити, що у підручнику повністю відсутня будь-яка наукова інформація, присвячена життєвому і творчому шляху української письменниці. Натомість вміщено критичний матеріал, що репрезентує творчу історію роману, коротко передає його сюжет, зорінтовує читача на проблематиці, композиційних особливостях і характеристиці головних персонажів.

Важливими і цікавими є рубрики «Діалог з текстом» і «Мистецькі діалоги». Після теоретичної статті під рубрикою «Діалог із текстом» уміщено три запитання і завдання, що дають можливість перевірити рівень засвоєння здобувачами освіти змісту програмового матеріалу, реалізувати їхні літературознавчі здібності:

- Чи можна стверджувати, що Стефа змарнувала власну долю? [70, с. 315].
- Яким постає життя містечка на околиці Австро-Угорської імперії початку ХХ ст. в романі Софії Андрухович? [70, с. 315].
- Як би ви сформулювали головну ідею роману «Фелікс Австрія»? [70, с. 315].

Рубрика «Мистецькі діалоги» апелює до розгляду міжкультурного контексту, що є важливим для повноцінного вивчення літератури, адже вона є одним із видів мистецтва. Укладачі навчального видання пропонують лише одне завдання, яке містить елементи пошукової діяльності учнів та творчого підходу.

- На обкладинці книги Софії Андрухович «Фелікс Австрія» вміщено картину Джозефа Едварда Саутолла «Вздовж берега» (1914). Доведіть, що міська публіка в такому одязі на прогулянці характерна і для соціуму в романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія». Підготуйте короткий усний реферат про цього художника [70, с. 315].

Отже, виходячи з вище проаналізованого матеріалу, можемо зробити наступні висновки:

- дуже мала кількість чинних підручників (2 підручника) з української літератури (профільний рівень) для 11 класу, що значно ускладнює, на нашу думку, практичну діяльність і вчителів-словесників, і робочу здобувачів освіти;
- наявність мінімальної інформації про С. Андрухович у шкільних навчальних виданнях не дозволяє на належному рівні провести підготовчу роботу до сприйняття старшокласниками урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія»;
- зведення до мінімуму запитань, завдань, різних видів робіт, що сприятимуть практичному засвоєнню змісту програмового матеріалу та сюжету прочитаного твору.

З огляду на все сказане, з метою більш ґрунтовного аналізу сучасного стану окресленої проблеми в шкільній практиці нами було проведено інтерв'ювання серед учителів української літератури. В інтерв'юванні взяло

участь 10 учителів-словесників із різним досвідом роботи, педагогічним стажем і підходами до викладання літератури.

Його мета – з'ясувати особливості організації та проведення уроків української літератури в 11 класі, присвячених вивченню постмодерністської літератури та творчості С. Андрухович.

Їм було задано декілька запитань:

- Чи виникають у вас труднощі у викладанні української літератури в старших класах профільної школи? Якщо так, то назвіть їх.
- Скажіть, чи на достатньому рівні представлений теоретико-літературний матеріал про постмодерністську українську літературу в чинній програмі та навчальних підручниках для профільної школи?
- Які проблеми виникають у вашій педагогічній діяльності, коли на уроках вивчається урбаністичний психологічний роман С. Андрухович «Фелікс. Австрія»?

У процесі проведення інтерв'ю педагогам були поставлені запитання, які мали невисокий рівень складності та безпосередньо стосувалися їхньої професійної діяльності, зокрема специфіки роботи з художніми текстами на уроках української літератури у профільних класах. Учителі охоче брали участь у спілкуванні, ділилися власним педагогічним досвідом, відверто обговорювали актуальні питання й проблеми. Результати їхніх відповідей, міркувань і бачення були узагальнені в межах магістерського дослідження.

На перше запитання респонденти вказали на наявність низки труднощів, які вони прагнуть подолати найближчим часом:

- значна частина здобувачів освіти не виявляє зацікавлення читанням художньої літератури, особливо великих за обсягом прозових творів;
- більшість творів, запропонованих чинною навчальною програмою, є складними для прочитання, усвідомлення та розуміння, що призводить до зниження інтересу до шкільного предмета;
- програма перевантажена художніми творами, рекомендованими для текстуального вивчення, що ускладнює засвоєння матеріалу;

- спостерігається невідповідність між обсягом твору та кількістю навчальних годин, відведених на його вивчення, що негативно впливає на якість опрацювання тексту;
- сучасні літературні твори, включені до програми, часто є складними для розуміння учнями, через що виникає потреба у впровадженні практичних методів, прийомів та видів навчальної діяльності, які б сприяли спрощенню процесу їх аналізу в умовах шкільного навчання.

На друге запитання щодо репрезентованості постмодерністської літератури в змісті чинної програми всі вчителі-словесники одноставно відзначили її достатній рівень. Зокрема, педагоги зазначили, що учні ознайомлюються з особливостями історико-культурної ситуації кінця ХХ – початку ХХІ століття, опановують знання про розвиток і функціонування постмодерністської літератури та її стильове розмаїття. Крім того, школярі вчать визначати постмодерністські риси у творах, які вони читають, а також проводити паралелі між художньою літературою та сучасністю.

Останнє запитання, яке стосувалося вивчення урбаністичного психологічного роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія», викликало найбільшу кількість дискусій серед учителів. Усі респонденти погодилися, що цей твір є надзвичайно цікавим і пізнавальним. Водночас вони відзначили його складність для повного розуміння, усвідомлення та аналізу, що зумовлює певні труднощі під час підготовки та проведення уроків. Серед основних проблем, з якими стикаються педагоги, були названі такі:

- недостатня кількість часу, відведеного програмою на текстуальне вивчення твору в старших класах (лише 1 година);
- жанрова специфіка та сюжетно-композиційні особливості твору, які потребують детального пояснення з боку вчителя;
- ускладнене сприйняття через зміщення часових проміжків у творі, що впливає на загальне розуміння змісту;
- специфіка мовного оформлення, що потребує додаткових зусиль для роз'яснення учням.

Отже, провівши інтерв'ювання вчителів української літератури, проаналізувавши аналіз чинних підручників, ми прийшли до висновку, що спостерігаються певні прогалини в методиці роботи словесників під час текстуального вивчення урбаністичного психологічного роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія». Відтак, убачаємо за необхідне розробити методичні рекомендації щодо вивчення даного твору на уроках української літератури в профільних класах, що стануть у нагоді як учителям, так і здобувачам освіти.

3.2. Особливості вивчення епічних творів на уроках української літератури в старших класах

У рамках магістерського дослідження доцільно зосередити увагу на вивченні психологічних особливостей учнів старших класів. У наукових працях із психології висвітлюється проблема періодизації вікового розвитку особистості, аналізуються її суперечності та новоутворення. Більшість дослідників зазначають, що учні 10–11 класів перебувають у фазі раннього юнацького віку, яка є визначальним етапом у житті. Цей період характеризується переходом від шкільного життя до дорослого, самостійного існування.

Перш ніж розглянути специфічні особливості зазначеного вікового періоду, доцільно зупинитися на аналізі популярної теорії поколінь. У межах цієї теорії науковці виокремлюють чотири основні покоління:

1. Бебі-бумери (1943–1963 рр.) – це покоління, представники якого вирізняються оптимістичним світоглядом, прагненням до самовдосконалення, стабільністю у життєвих орієнтирах та відчуттям власної соціальної значущості.
2. Покоління X (1963–1984 рр.) – для цього покоління характерна висока цінність навчання та саморозвитку, готовність до змін, самостійність, ініціативність, прагнення до особистісного успіху та неформальне сприйняття світу.

3. Покоління Y (1984–2000 рр.) – особливістю цих людей є комунікабельність, схильність до співпраці заради досягнення швидких і позитивних результатів, а також орієнтація на відповідальну громадянську поведінку.
4. Покоління Z (з 2000 р.) – представники цього покоління демонструють здатність до командної роботи, толерантність і прагматизм. Водночас їхні цінності перебувають у процесі формування.

Відповідно до цієї періодизації, сучасні старшокласники належать до покоління Z, також відомого як «цифрові люди», «центеніали» або «цифрові аборигени». Це покоління характеризується високим рівнем активності у цифровому середовищі, що обумовлено їхньою інтеграцією з інтернетом, YouTube, мобільними телефонами, SMS та іншими сучасними технологіями. Разом із тим для цього покоління властивий низький рівень саморозвитку та самоосвіти, а також тенденція уникати безпосереднього спілкування.

Багато дослідників у галузі психології, серед яких Г.-С. Холл, З. Фройд, К. Левін, В. Штерн, Г. Айзенк, Ж. Піаже, А. Валлон, К. Бюлер та інші, підкреслюють, що рання юність є важливим перехідним етапом у становленні особистості. У цей період особливо актуалізуються потреби індивіда у самоствердженні, самовираженні, самореалізації та саморозвитку.

Особливу увагу слід звернути на вікові психологічні зміни покоління «Z». Як зазначають зарубіжні та вітчизняні дослідники (А. Сапа, Г. Солдатова та ін.), сучасне покоління характеризується специфічними психологічними особливостями, такими як гіперактивність, сенсорна деривація, формування ідентичності, постійна присутність у цифровому середовищі, а також інтердисциплінарний підхід. Ці риси відіграють ключову роль у процесі засвоєння освітньої інформації здобувачами освіти [14].

У зв'язку з цим педагогічні підходи мають бути спрямовані на формування у сучасних учнів стійкого інтересу до навчальних дисциплін, розвиток переконливої життєвої позиції та формування власного світогляду. Важливість такого підходу підтверджується науковими твердженнями

В. Слободчикова, який зазначає, що «головними новоутвореннями цього віку є саморефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, формування життєвих планів, готовність до самовизначення та поступове залучення до різних сфер життєдіяльності».

Освітня діяльність є визначальною для зазначеного вікового періоду. Учень має суттєво трансформувати свої уявлення про процес навчання, адаптувати звички та моделі поведінки, а також вибудувати нові підходи до самоорганізації. Ефективність цього процесу залежить від здатності вчителя враховувати особливості психічного розвитку своїх вихованців. У цьому контексті доцільно звернутися до ідей Й. Г. Песталоцці, який підкреслював, що при розробці підходів до навчання необхідно брати до уваги вікові особливості учнів, а основним завданням освітнього процесу має бути стимулювання їхньої активності, допитливості, спостережливості та здатності до логічного мислення.

Погоджуючись із концепцією Л. Виготського, можна зазначити, що розвиток художнього мислення відіграє ключову роль у процесі естетичного виховання молодого покоління. Як вказує дослідник, у цьому віковому періоді спостерігається прогресивний розвиток мислення, формування індивідуального стилю інтелектуальної діяльності, який охоплює як пізнавальні, так і когнітивні аспекти [21, с. 40].

Психолог С. Рубінштейн підкреслював, що домінуючим компонентом розумової діяльності учнів є творчий підхід, який передбачає не лише використання наявних знань, істин і узагальнень, але й відкриття нових. У старшокласників зростає інтерес до нових теоретичних проблем, що сприяє активному розвитку так званого «кліпового мислення». Цей тип мислення характеризується фрагментарним відображенням різноманітних властивостей об'єктів без урахування зв'язків між ними, високою швидкістю перемикання уваги, алогічністю та відсутністю цілісного сприйняття навколишньої реальності [21, с. 40].

Водночас така когнітивна особливість молоді знижує здатність до тривалого зосередження на теоретичних матеріалах, обмежує аналітичні здібності та зменшує ефективність засвоєння знань. У зв'язку з цим традиційні підходи до навчання не враховують специфіки когнітивного стилю представників «покоління Z», що потребує адаптації освітніх методик.

У старшому шкільному віці процес сприймання набуває складніших форм, визначених як «відображення у свідомості людини предметів і явищ у сукупності їхніх властивостей і частин, що діють у певний момент на органи чуття» [22]. Для старшокласників сприймання є складним інтелектуальним процесом, рівень розвитку якого безпосередньо впливає на глибину усвідомлення нового навчального матеріалу та змісту літературних творів. Таким чином, психічні процеси, що зумовлюють якість художнього сприймання, визначають також рівень образного узагальнення та конкретизації як важливих розумових операцій. Такий підхід сприяє естетичному розвитку особистості читача, що включає розширення наукового світогляду, формування художнього смаку, поглиблення літературних інтересів і нахилів, зростання духовних потреб та здатності оперувати словесно-художніми образами. Ефективність сприймання в цьому контексті проявляється через перцептивні дії здобувачів освіти, які реалізуються як цілеспрямоване спостереження за об'єктами, обумовлене пізнавальною чи практичною метою.

Новий навчальний матеріал вимагає від старшокласників розвитку уяви, що реалізується в різноманітних формах творчої діяльності. У цей віковий період особливого значення набуває розвиток творчої уяви, яка відіграє ключову роль у навчальному процесі. Для здобувачів освіти вона є визначальною, оскільки сприйняття художніх творів потребує здатності проєктувати зміст на зовнішній світ, занурюватися у внутрішній (духовний) світ персонажів та здійснювати саморефлексію під час читання. Водночас розвиток творчої уяви знаходить відображення у різноманітних видах творчої діяльності, як-от художній чи науковій.

Разом із тим, у старшому шкільному віці спостерігається зниження ефективності пам'яті. На думку психологів, це явище може бути пов'язане з впливом інтернету, який сприяє формуванню трансактивної пам'яті. Учні все частіше покладаються на цифрові пристрої для збереження інформації, віддаючи перевагу записам у телефоні чи фотографуванню замість традиційного запам'ятовування. Така практика створює суттєвий недолік, адже, як зауважує О. Нікіфорова, «літературні твори спонукають читачів мислити, аналізувати та систематизувати свої знання про навколишню дійсність, що сприяє розширенню впливу художньої літератури на емоційний розвиток молоді» [59]. Натомість у сучасних здобувачів освіти переважає візуальна форма пам'яті, що орієнтується не на запам'ятовування самої інформації, а на збереження шляхів доступу до неї через інтернет чи медіаконтент.

На нашу думку, важливими чинниками літературного розвитку та самовдосконалення старшокласників є процеси читання, сприймання та осмислення художніх творів. Читання можна розглядати як акт інтенсивної взаємодії між автором і читачем, який відіграє ключову роль у формуванні здатності мислити в категоріях словесно-художніх образів. Ця здатність передбачає глибоке осягнення художньої літератури в її специфічних рисах як виду мистецтва, головним засобом якого є художнє слово.

Цю позицію підтверджують слова Л. С. Виготського, який наголошував, що вплив художнього твору не може обмежуватися лише емоційними переживаннями від його сприймання. Емоційний відгук повинен супроводжуватися свідомим осмисленням і ґрунтовним аналізом змісту прочитаного. За відсутності такого аналізу, на думку вченого, читач може стикнутися з почуттям духовної спустошеності й внутрішньої порожнечі. Водночас це не означає, що процес пояснення художнього твору «знищує» його естетичне враження.

Беручи до уваги наукові погляди І. Кона, С. Орлової, Н. Черниш, а також результати власних спостережень, здійснених під час педагогічної практики в закладі загальної середньої освіти, можна дійти висновку, що відбулися суттєві

зміни в ставленні учнів до процесу читання. Зокрема, спостерігається значне зменшення обсягів сприйняття текстів, фрагментарність і поверховість запам'ятовування, поширення практики «діагонального читання». Також трансформувалися читацькі інтереси, що проявляється у виборі матеріалів спрощеної тематики, необхідності використання візуального чи аудіального супроводу тощо [59]. О. Лучинська зазначає, що сучасні читачі сприймають книгу переважно як один із засобів отримання інформації та комунікації. Зважаючи на це, можна зробити висновок, що вчитель-словесник, беручи до уваги психологічні особливості представників покоління «Z», має ефективно й професійно організовувати освітній процес на уроках української літератури, спрямований на зацікавлення учнів читанням різножанрових художніх творів.

Процес сприйняття відіграє важливу роль у формуванні майбутніх читачів. О. Нікіфорова виділяє два рівні сприйняття: емоційний і інтелектуальний. Дослідниця наголошує, що інтелектуальний рівень є більш ефективним та змістовним, оскільки він розкриває специфіку усвідомлення реципієнтом емоцій і почуттів, які викликає художній твір, а також демонструє результати проведеної аналітико-інтерпретаційної роботи. Особливу увагу приділено здатності читачів використовувати внутрішній зір для візуалізації образів і картин, описаних автором [59].

У межах цього дослідження заслуговують на увагу три етапи сприйняття, запропоновані О. Нікіфоровою:

- а) трансформація вербальних сигналів у синтетичні конструкції;
- б) мисленнєва діяльність, яка формується на основі первинних емоційно-естетичних переживань;
- в) відтворення художніх образів, що викликає емоційно-естетичне переживання [59, с. 26].

Дослідниця дійшла висновку, що художній твір здатний викликати емоційний відгук, якщо його зміст та проблематика відповідають актуальним потребам особистості. У таких випадках вивчення літератури сприяє формуванню у старшокласників здатності аналізувати дійсність, усвідомлювати

власне ставлення до неї, а також спрямовує їх на пошук сенсу життя, стимулюючи активне й творче мислення.

Психолог Г. Костюк зазначав, що для старшого шкільного віку характерне підвищення емоційної чутливості. У цьому віковому періоді спостерігається одночасне поєднання аналітичного мислення, здатності до міркувань і узагальнень з емоційною вразливістю та естетичними переживаннями. Такий баланс між «мисленневими» та «художніми» типами дозволяє припустити, що ця особливість є важливою віковою рисою, яка сприяє розвитку загальних здібностей, необхідних для гармонійного становлення особистості в майбутньому [40, с. 257–259].

У період старшого шкільного віку відбувається інтенсивний розвиток особистості, що сприяє формуванню естетичних почуттів. Емоційні переживання, пов'язані зі сприйняттям мистецтва, займають значне місце у внутрішньому світі індивіда. Як зазначає П. Якобсон, старшокласники здатні «співпереживати значно ширшому спектру почуттів, ніж учні молодшого віку» [86]. Емоційний досвід від взаємодії з творами мистецтва трансформується у морально-етичну площину, знаходячи зв'язок із роздумами про власну особистість та сенс існування, що формує цілісне світосприйняття юнаків і дівчат [86]. Таким чином, вплив художньої літератури на емоційну сферу молоді значно посилюється, а процес читання, сприйняття та осмислення літературних творів на цьому етапі сприяє емоційному, моральному та інтелектуальному розвитку старшокласників.

Американський психолог Джон Дьюї висловив концепцію діяльнісного підходу до навчання, яка базується на таких принципах: 1) навчання через практичну діяльність; 2) врахування інтересів учнів у процесі навчання; 3) розвиток уміння мислити і діяти; 4) засвоєння знань шляхом подолання труднощів; 5) поєднання навчання з творчою діяльністю та співпрацею; 6) отримання навчальної інформації лише за умови її необхідності для вирішення практичних завдань.

У такому контексті неможливо говорити про глибокий вплив літературного твору на емоційно-моральний світ здобувача освіти, оскільки його оцінка зображеного ще не базується на авторському світогляді, уявленнях про людину та ціннісних орієнтирах письменника. Поділяємо думку Л. Жабицької, яка визначає головними завданнями дослідження психології сприйняття умов і механізмів, за яких читач, розуміючи психологічний зміст дій та особистості літературних героїв, приходять до усвідомлення авторської ціннісної позиції та естетичного ідеалу. Таким чином, виявляється спорідненість психологічного та методичного підходів до аналізу процесу сприйняття змісту художнього твору незалежно від його жанрової чи родової належності [85].

Сприйняття літературного твору одночасно передбачає його осмислення, що зумовлює засвоєння змісту й значення твору, оскільки включає елементи аналізу й синтезу. Рівень цього сприйняття значною мірою залежить від загального культурного рівня реципієнта, його знань у галузі культури й літератури, розвиненості почуттів та естетичного досвіду. Аналізуючи твори різних авторів і епох, старшокласники отримують можливість розмірковувати над тим, як літературні герої вирішували філософські, моральні та соціальні проблеми – питання обов'язку і щастя, особистого і суспільного, сенсу й мети життя. У процесі такого аналізу відбувається засвоєння моральних знань.

Згідно з дослідженнями Л. Виготського, Л. Божович, П. Якобсона та Н. Миропольської, сприйняття художнього твору сприяє інтеграції інтелектуально-пізнавальної та емоційно-чуттєвої сфер у читачів. У процесі навчання, коли вчитель передає учням певні розумові дії, вони перетворюються на внутрішні психічні процеси учнів, стаючи їх особистісним надбанням, яке значно виходить за межі предметних знань і навичок. Глибина сприйняття художнього твору, таким чином, залежить від системи цінностей учня, його знань, рівня розвитку мислення та життєвого досвіду. Виховний потенціал художнього твору, завдяки силі слова, має потужний вплив на читача, викликаючи емоційно-сміслову реакцію та формуючи його естетичну й

морально-вольову сфери. Через емоційну силу слова читач не тільки переживає події, але й глибше осмислює їх, що виявляє єдність естетичного та морального впливу художнього твору на учнів-читачів. Така потреба в поєднанні цих впливів була наголошена ще педагогами К. Ушинським та В. Сухомлинським.

Основоположними для наукового дослідження є також концепції І. Беха щодо гармонізації інтелектуально-пізнавальної та емоційно-чуттєвої складових сприйняття художнього твору читачами в процесі проектування навчальної діяльності [13]. Автор наголошує, що «особистісні цінності не повинні обмежуватися лише внутрішнім світом людини, а мають виступати як психологічні механізми, що відкривають цей світ для інших людей та для того, що їх оточує» [13, с. 19]. У цьому контексті вчинки розглядаються як дії, які опосередковані комунікацією та взаємодією між людьми. Вони регулюються соціальними нормами та визначають моральні оцінки з боку оточення, водночас впливаючи на формування внутрішньої позиції інших осіб.

Отже, дослідження провідних психологів свідчать про те, що без естетичного сприйняття неможливо реалізувати виховний потенціал мистецьких творів. Лише через естетичне сприйняття виникає насолода мистецтвом, яка, у свою чергу, є необхідною для справжнього зацікавлення художньою літературою. Безперечно, чуттєва насолода не вичерпує впливу художньої літератури на індивіда, однак її відсутність унеможливорює розвиток пізнавального інтересу у читачів. Насолода від взаємодії з мистецтвом слова має важливе спонукальне значення для роботи над текстом і є однією з умов успішного засвоєння прочитаного. Це також підтверджується тим, що визнання авторської ідеї як орієнтиру в особистій діяльності читача є важливим етапом у процесі засвоєння твору. Як зазначав В. Сухомлинський, засвоєння художнього твору означає, що його думки та почуття стають складовою частиною духовного світу учня. Дослідники вважають, що естетичне спостереження та переживання є рушійною силою не тільки читацьких інтересів, але й загалом – розвитку культури особистості.

Важливим аспектом уроку української літератури є емоційно-естетичний феномен, що супроводжує процес передачі літературних знань, на що звертають увагу В. Кан-Калик і В. Хазан. Вони зазначають, що «естетичний елемент, який є складовою частиною кожного навчально-виховного процесу в школі, на уроці літератури набуває суттєвого значення, інтегруючи всі інші його характеристики та властивості, оскільки без естетичної функції не реалізується жодна функція мистецтва». Таким чином, емоційний аспект уроку української літератури та індивідуальне сприйняття учнями змісту художнього твору є ключовими умовами для успішного розуміння тексту та основними передумовами для ефективного здійснення шкільного аналізу літературного твору.

Один із ключових етапів вивчення художнього твору (зокрема епічного) полягає в його аналізі, який є цілеспрямованим процесом дослідження основних складових твору. Цей аспект підкреслюється також вітчизняними психологами, оскільки епічні твори характеризуються значною різноманітністю, що інколи спричиняє труднощі у сприйнятті їх здобувачами освіти, які ще не мають достатнього естетичного досвіду, ознайомлюючись із новими жанровими варіантами. У зв'язку з цим науковці в галузі психології наголошують на важливості розширення уявлень старшокласників, застосуванні візуалізації для засвоєння нового матеріалу та повторення раніше вивченого, а також на практичному застосуванні теоретичних принципів.

Враховуючи наукові напрацювання психологів і дидактів щодо діяльнісного підходу в розвитку особистості, концепції розвивального навчання, інтелектуального виховання, а також творчого взаємозв'язку між вчителем-словесником та здобувачами освіти, рівнів літературного розвитку та психологічних механізмів цілеспрямованої діяльності в освіті, можна стверджувати, що методичні аспекти аналізу художнього твору (зокрема епічного) тісно корелюють з навчально-пізнавальними і естетичними прагненнями до самореалізації. Читаючи програмові твори, старшокласники прагнуть адаптувати зміст до сучасних реалій, шукають або виявляють

історичні, соціальні, літературні паралелі з подіями, що відбувалися в історії, або з іншими творами. У процесі цього аналізу формується активність, творчість учня, розвиваються пам'ять, спостережливість, логічне критичне мислення, творча уява та естетичний смак [85].

Отже, основними психолого-педагогічними умовами формування предметних компетентностей з аналізу епічного твору є: вікові та психологічні особливості розвитку учнів, рівень наукової складності літературознавчого матеріалу та ефективність сприйняття наукової інформації, літературно-читацькі уподобання здобувачів освіти, а також їх теоретична підготовленість та життєвий досвід.

3.3. Методичні рекомендації щодо вивчення урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія» в сучасній школі

Вивчення української літератури в старших класах профільної школи є цікавим і водночас складним завданням. Чинна програма пропонує для текстуального аналізу найкращі зразки національної класики, які охоплюють різноманітні напрями, стилі та жанри. Особливо різножанрово й різнотематично представлено літературні твори постмодернізму для здобувачів середньої освіти.

Серед авторів, що представляють постмодерністську літературну традицію, значне місце займає творчість Софіх Андрухович. Для вивчення в школі рекомендовано її урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія».

Чинна шкільна програма з української літератури пропонує вивчення творчості А. Андрухович 11 класі в розділі «Сучасна українська література».

Як уже зазначалося, чинною навчальною програмою (профільний рівень) пропонується орієнтовно 1 година на вивчення теми, хоча, на нашу думку, цього часу дуже замало для розкриття багатогранності творчого потенціалу

С. Андрухович та проведення шкільного аналізу урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія». Тому нами було розроблено експериментальний план-конспект уроку, присвячений вивченню творчості С. Андрухович.

Мета розроблення плану-конспекту експериментального уроку – поліпшення та вдосконалення методики роботи вчителів-словесників з вивчення монографічних тем, передбачених чинною програмою, та творів модифікованих жанрів, мотивація здобувачів освіти прочитати художній твір та результативно його проаналізувати на уроці української літератури.

Завдання:

- розробити детальний плани-конспект уроку української літератури з теми «С. Андрухович «Фелікс. Австрія»» (11 клас);
- узагальнити програмовий теоретичний матеріал про життя і творчість письменниці-постмодерніста та використати його у процесі розробки конспекту;
- розписати усі етапи роботи по вивченню епічного твору: підготовка до сприйняття, читання твору, його аналіз та підведення підсумків;
- увести у пропонований конспект ефективні прийоми та види навчальної діяльності, розписати методику роботи з ними;
- продумати етапи уроків та їх наповненість так, щоб у результаті досягнути єдиної мети – проаналізувати урбаністичний психологічний роман С. Андрухович «Фелікс. Австрія».

На вивчення творчості письменниці-постмодерністки А. Андрухович програмою визначено 1 годину. Відповідно змістом навчального матеріалу, вміщеного у програмі, передбачено таку тему уроку: «С. Андрухович «Фелікс. Австрія» – бестселер по-галицьки. Зображення епохи через хронотоп провінційного містечка. Особливості оповіді – щоденник головної героїні Стефи. Психоаналітичні підвалини системи персонажів. Урбаністичний психологічний роман новітнього часу».

За основу класифікації експериментального уроку під час виконання наукового дослідження ми обрали евристичний метод, який домінує на уроці, та дидактичну мету, відповідно до якої й визначили тип експериментального уроку: урок засвоєння нових знань і розвитку на їх основі вмінь та навичок. Етапи уроку, розписані в експериментальному плані-конспекті, відповідали його типові і мали відповідну структуру: актуалізація опорних знань; повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності; сприймання та засвоєння нової навчальної інформації; підсумок уроку; оголошення і коментар домашнього завдання.

Працюючи над розробкою плану-конспекту уроку, чітко й лаконічно, відповідно до програмових вимог, окреслили предметні та ключові компетентності та емоційно-ціннісне ставлення.

Нами було враховано всі етапи вивчення епічних творів: підготовка до сприйняття твору; його читання; аналіз; підведення підсумків.

Зупинимося на етапі підготовки до сприймання епічного твору. Він охоплює дві структурні частини уроку: актуалізація опорних знань і сприймання та засвоєння нового навчального матеріалу. Оскільки старшокласники протягом декількох попередніх уроків розглядали літературний постмодернізм і вивчали творчість його представників, то доречним, на нашу думку, буде запропоноване творче завдання «*Я – досвідчений літературознавець*».

Завдання: прочитати вислів Ю. Андруховича про постмодернізм і висловити власну думку з приводу прочитаного, спираючись на набуті знання про літературу постмодернізму.

Постмодернізм – не просто літературний напрям. Він претендує на вираження загальної теоретичної «надбудови» сучасного мистецтва, філософії, науки, політики, економіки, моди. Сьогодні науковці говорять не лише про «постмодерністську творчість», а й про «постмодерністську свідомість», «постмодерністський менталітет», «постмодерністський умонастрій» тощо. Необхідно розрізняти постмодернізм як культурологічний феномен,

постмодерністський менталітет, спираючись на який, можна по-новому оцінювати явища і факти сучасного і минулого; і термін, яким визначають мистецтво певного гатунку (*Ю. Андрухович*)

Оскільки урбаністичний психологічний роман розкриває низку складних проблем і філософських питань, то необхідно звернутися до життєвого досвіду учнів і сприяти їхньому розмірковуванню. З цією метою ми пропонуємо *інтерактивну гру «Займи позицію»*, суть якої зводиться до того, що здобувачі освіти мають прочитати вислів К. Мотрич і зайняти відповідну позицію (або погодитися, або заперечити) стосовно його змісту.

Вислів К. Мотрич: «Над людиною тяжіє вищий закон справедливості. Суть його в тому, що кожний, зрештою, одержує по заслугі. Тобто роблячи добро чи зло, потрапляє під певні закони. Вони діють бумерангом. У житті людина неначе рухається по спіралі, де на кожному новому витку пожинає результати того, що вчинила на попередньому».

Етап сприймання і засвоєння нової навчальної інформації пропонуємо розпочати з емоційного вступного слова вчителя, адже для здобувачів освіти – це перші слова про письменницю, які вони почують. І це враження далі, під час аналізу програмового твору, відіграватиме важливу роль. Звернімо увагу на зміст *вступного слова вчителя* про С. Андрухович: «Софія Андрухович є однією з найбільш успішніших письменниць України. Її книжки викликають жваве зацікавлення: своєрідна мова, цікаві події, непередбачуваний сюжет – невід’ємні елементи творчої манери не залишають байдужими читачів. Романи письменниці – це не лише обґрунтування однієї теми, а витворення художнього світу за незвичними правилами: сюжети – історія душі, інтимна сповідь, щоденник настроїв і переживань».

Важливе значення у процесі вивчення творчості будь-якого письменника має *робота з портретом*, адже портрет – це не лише зовнішні риси людини, а й її внутрішня сутність. Відповідно бесіду пропонуємо провести за низкою питань:

- Зверніть увагу на портрет С. Андрухович. Опишіть, якою ви бачите письменницю.

- Що вражає в зовнішності прозаїка?

- Про що свідчить її одяг?

Чинною програмою не передбачено вивчення біографії С. Андрухович, але ми вважаємо, що не доцільно вивчати будь-який твір, жодного слова не сказавши про самого автора. Тому маємо на уроці говорити про постать автора, звернувши увагу на факти із біографії С.Андрухович, різнобарв'я творчого доробку, характеристику неповторної творчої особистості, її місце в сучасному літературному процесі та приналежність творчого спадку до постмодерністських тенденцій. Літературознавча інформація сприятиме пробудженню інтересу до постаті митця, виникненню бажання самостійно читати її прозові твори та вивчати літературну спадщину.

Під час оглядового вивчення творчості С. Андрухович здобувачі освіти повинні брати посильну участь в освітньому процесі, тому ми вважаємо, що вчитель-словесник має поєднувати різні методи, прийоми, види і форми роботи. Наприклад, розповідь, лекцію з елементами бесіди, самостійну, групову та індивідуальну роботу, прослуховувати доповіді старшокласників, розроблені й підготовлені ними проєкти.

Наприклад, у розробленому плані-конспекті уроку ми пропонуємо розповідь учителя з елементами лекції та повідомлення учня-літературознавця на тему: «Літературна діяльність С. Андрухович». Наведемо фрагмент однієї з них.

Розповідь учителя з елементами лекції

Народилася Софія Андрухович 1982 року в Україні в Івано-Франківську. Є дочкою Юрія Андруховича. Закінчила природничий ліцей в рідному місті (2000) та Українську академію друкарства. Так, письменниця здобула початкову освіту в природничому ліцеї м. Івано-Франківськ, який завершила у 2000 році. Згодом, разом із батьком, вона відвідала Сполучені Штати Америки, де, за її словами, вперше відчула атмосферу свободи, що

проявляється у відсутності примусу до виконання суспільних обов'язків і суворого дотримання дисципліни. Після повернення до України Софія вирішила вступити до Української академії друкарства, вважаючи, що навчання в цьому закладі не буде надто інтенсивним, що дозволить їй зберегти достатньо часу для читання та письма. Вона обрала факультет видавничої справи та редагування. Перший семестр був для неї захопливим, оскільки це супроводжувалося переїздом із Франківська до Львова і початком самостійного життя. Проте згодом студентка дійшла висновку, що наявність вільного часу не компенсує нестачу інтересу до навчального процесу. Протягом другого курсу вона змушувала себе відвідувати заняття, аж доки не подала заяву про академічну відпустку у зв'язку з можливістю навчання в Польщі. У Кракові, де Софія продовжила освіту, вона активно брала участь у творчих зустрічах, давала інтерв'ю та повністю занурилася в письменницьку діяльність.

Софія Андрухович – непересічна постать у сучасному українському культурному просторі загалом і літературі зокрема.

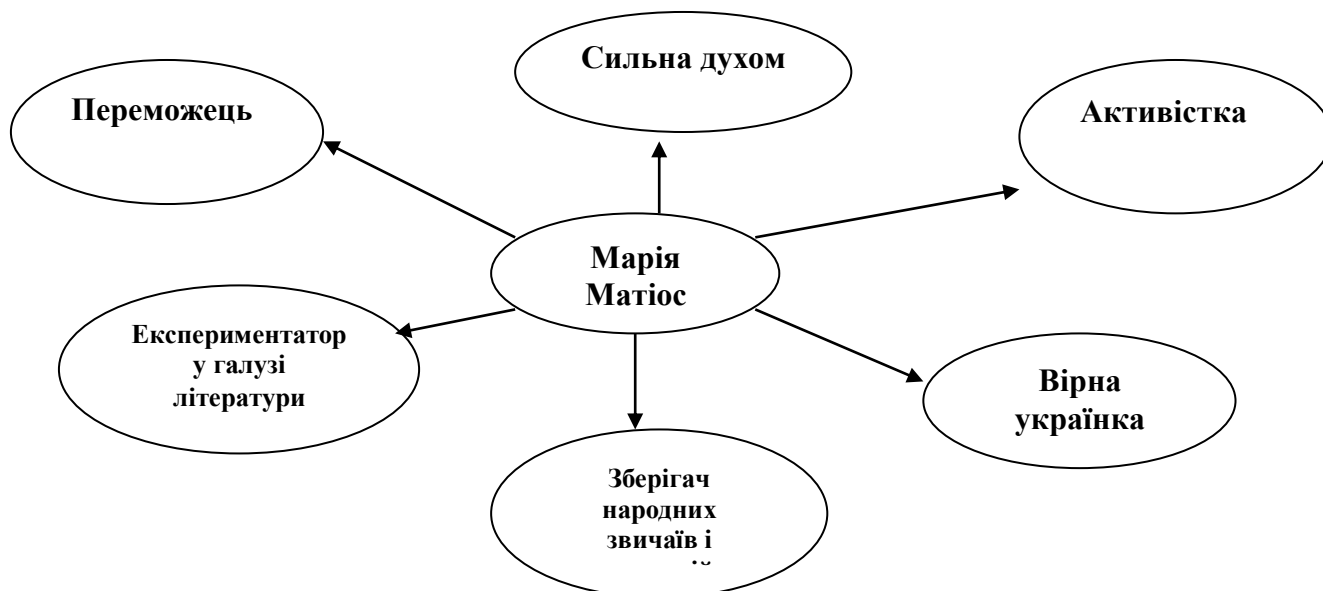
Публічна літературна біографія Софії Андрухович розпочалася із співпраці з видавництвом «Смолоскип», у якому в 2002 році була опублікована її дебютна книга — повість «Літо Мілени».

Співредакторка часопису «Четвер». Має низку публікацій у періодиці. Стипендіатка програми Вілли Деціуша у Кракові (2004). Мешкає у Києві. 10 березня 2008 року народила доньку Варвару.

Учитель-словесник має спрямувати пошукову роботу старшокласників під час підготовки повідомлення. Варто пам'ятати, що інформація про митця не має бути об'ємною, не перенасиченою датами і фактами, а навпаки – бути цікавою, емоційною, адже після її прослуховування у здобувачів освіти має виникнути інтерес до більш детального занурення в художній простір творчості С. Андрухович.

Доповнити і розширити інформацію, презентовану старшокласниками у доповідях, дасть можливість складання психологічного портрету С. Андрухович.

Психологічний портрет, на нашу думку, може мати такий вигляд

Таким чином, перед безпосереднім читанням і подальшим аналізом урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія» С. Андрухович буде проведена підготовча робота, щоб активізувати увагу старшокласників, ознайомити їх із постаттю митця, викликати певні асоціації тощо.

Наступний етап вивчення епічного твору – це його читання. Оскільки творчість С. Андрухович вивчається в 11 класі і твір є об’ємний за обсягом, то доречно буде використати *метод творчого читання і низку його прийомів і видів робіт: домашнє виразне читання, читання вголос, повільне читання, коментоване читання, читання із зупинками, перерване читання*. Вид читання обирає кожен учень для себе. Головне, щоб у результаті здобувачі освіти прочитали текст в повному обсязі.

Аналіз епічного твору – найважливіший етап роботи над текстом художнього твору, адже вдало організована робота вчителем-словесником над художнім твором сприятиме поступовому досягненню мети вивчення шкільного предмета – формування компетентного читача з самостійним критичним мисленням, залучення його до кращих вітчизняних мистецьких здобутків. Оскільки урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія»

вивчається в 11 класі, то учитель може проводити повний шкільний аналіз. Як і учні, так і вчителі можуть скористатися різними схемами аналізу епічного твору або конкретно його жанрового різновиду. Пропонуємо схему аналізу, яка, на наш погляд, є доречною і відповідає дотриманню й реалізації основного принципу – аналізу в єдності змісту й форми.

1. Назва твору (алегорична, метафорична, символічна, сюжетна, влучна, образна тощо) та її роль у розкритті ідейного задуму автора.
2. Родово-жанрові особливості твору.
3. Ідейно-тематичний зміст, основна проблематика. Їх актуальність.
4. Художній конфлікт та його роль у творі.
5. Композиційно-сюжетні особливості твору, їх роль у розкритті ідейного задуму твору.
6. Роль позасюжетних елементів (авторських відступів, описів, епіграфів, присвят тощо).
7. Система образів твору, їх поділ на групи. Роль головних персонажів у творі. Ідейне навантаження другорядних персонажів.
8. Мовностильова своєрідність твору.

Оскільки твір С. Андрухович доволі специфічний і складний, то під час аналізу обов'язково учні мають зрозуміти його назву, усвідомити родово-жанрову приналежність і розрити сюжетно-композиційні особливості. Тісно пов'язаний жанр твору і особливості його побудови, тому доречним і ефективним, на нашу думку, буде використання таких прийомів і видів роботи, що допоможуть здобувачам освіти зрозуміти новий теоретичний матеріал.

Для з'ясування назви твору, пропонуємо виконати *інтерактивний прийом «Діалог із назвою»*.

Інтерактивний прийом «Діалог із назвою»

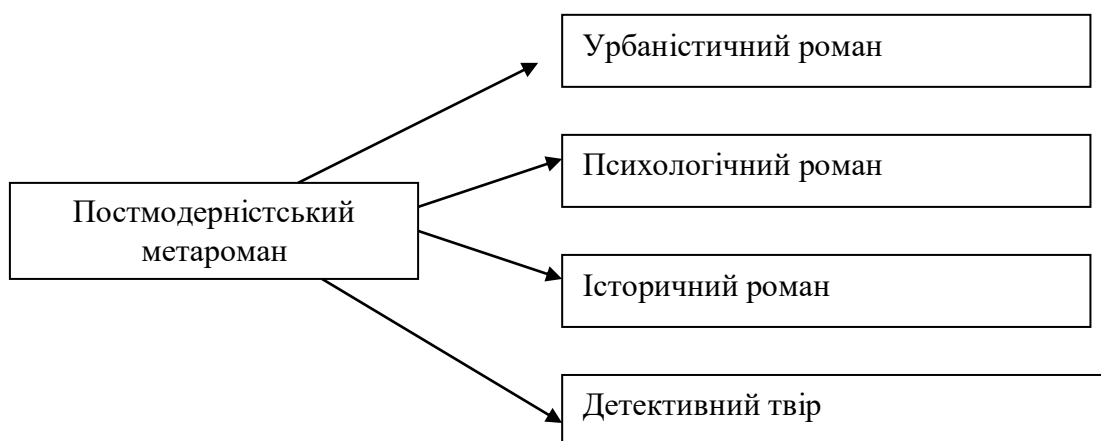
Коментар учителя. Софія починала роботу над романом у Кракові на творчій стипендії, яка привела її в гуртожиток «Фелікс». Коли батько письменниці, Юрій Андрухович, дізнався про це, то сказав, що все правильно — «Фелікс Австрія!». З'ясувалось, що це частина відомої цитати:

«Нехай воюють інші, а ти, щаслива Австріє, укладай шлюби». Все стало на свої місця — роман і один з його героїв отримали імена.

- Як ви розумієте назву твору?
- Хто такий фелікс?
- З якою метою, на вашу думку, С. Андрухович поєднує в назві два слова «фелікс» і «Австрія»?

Крім того, за жанровою приналежністю твір є доволі цікавим, оскільки поєднує ознаки декількох жанрових різновидів роману: урбаністичний, психологічний, історичний, детективний. Наведемо узагальнювальну схему роботи над жанровою специфікою.

Жанрова специфіка роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»

Обговорення змісту художнього твору, як правило, відбувається з використанням різних видів бесід, оскільки доречні і влучно поставлені запитання за змістом твору спонукають старшокласників сконцентруватися, пригадати прочитаний матеріал, бути уважними, активними співрозмовниками. В експериментальному конспекті пропонуємо декілька видів бесід: *евристична бесіда, проблемна бесіда, підсумкова бесіда*. Наприклад для проведення аналітичної бесіди підбираємо низку таких запитань:

Аналітична бесіда за змістом роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»

- Коли відбуваються події в творі?
- Як розгортається сюжет твору?

- *Хто є оповідачем у творі?*

- *Як Австро-Угорська доба вплинула на формування атмосфери роману?*

- *Які елементи культури та побуту Галичини початку ХХ століття ви помітили в тексті?*

- *Їжа часто згадується у творі, наприклад, кулінарні заняття Стефанії. Що, на вашу думку, символізує їжа у відносинах героїв?*

- *Чи можна назвати головний конфлікт роману соціальним, психологічним чи міжособистісним?*

- *Як ви сприйняли фінал твору? Чи був він логічним і завершеним для вас?*

Принагідно зазначимо, що сконцентровують увагу старшокласників і активізують їхню діяльність різноманітні прийоми і види робіт, спрямовані на розвиток творчості здобувачів освіти, тому, як можливий варіант, пропонуємо перегляд відео про письменницю і роботу за переглянутим матеріалом, складання узагальнювальної схеми-опори, підготовка цікавих фактів про С. Андрухович.

Отже, у розробленому конспекті уроку із теми «Урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія» С. Андрухович» для 11 класу передбачено цілісний шкільний аналіз твору, рекомендованого укладачами чинної шкільної програми (профільний рівень) для текстуального вивчення. Проведення уроку з урахуванням розроблених нами методичних рекомендацій забезпечить формування предметних і ключових компетентностей та вироблення емоційно-ціннісного ставлення.

На етапі підведення підсумку дівими, на нашу думку, будуть інтерактивні методичні прийоми і види робіт.

Творче завдання «Пофантазуємо через роки»

- Створити міні-есеї про уявну розмову між Стефанією та Аделею через 10 років після подій роману.

Творче завдання «Літературний кулінар»

- Написати кулінарний рецепт, який би символізував стосунки між головними героїнями роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія».

Оскільки вивчення творчості письменниці обмежено кількістю годин, то варто використати матеріали із життя і творчості прозаїка в позакласній роботі і запропонувати різноманітні виховні заходи. Учителю-словеснику необхідно сконцентрувати свої зусилля на використанні різних, більш вільних і творчих форм спілкування з учнями, час від часу відходити від стандартизованих форм організації освітнього процесу. У затишній атмосфері, невимушеній обстановці має відбуватися творча розмова з письменницею.

Пропонуємо орієнтовний перелік заходів, що сприятимуть розширенню й поглибленню знань учнів про життєпис української письменниці Софії Андрухович і її найвідоміші твори:

- літературно-мистецька вітальна «На чай до Софії Андрухович»;
- виставка-персоналія «Творчість С. Андрухович – проєкція у майбутнє через погляд у минуле»;
- літературна подорож «Тобі, мій рідний краю, освідчуюсь в любові»;
- година поезії «Дивовижний світ Софії Андрухович».

Отже, запропоновані форми роботи, методичні прийоми, види навчальної діяльності сприятимуть ефективному вивченню творчості С. Андрухович на уроках української літератури та шкільному аналізу її урбаністичного психологічного роману «Фелікс. Австрія».

Висновки до розділу 3

У ході аналізу нормативних документів і чинної програми з української літератури (профільний рівень), опрацювання науково-критичних, методичних джерел, студіювання підручників для 11 класу з досліджуваного питання засвідчує актуальність обраної теми магістерського дослідження, її недостатнє розкриття у наукових пошуках учених-методистів та шкільній практиці викладання української літератури в старших класах.

Науковці в різні періоди розвитку методичної науки (Т. і Ф. Бугайки, Н. Волошина, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, А. Ситченко, Г. Токмань та інші)

по-різному підходили до розкриття питання специфіки шкільного вивчення епічних творів. Вони наголошували на важливості дотримання поетапності вивчення епосу (підготовка до сприйняття, читання, аналіз, підсумок), врахуванні принципу аналізу твору в єдності змісту і форми, пропонували різні методи, прийоми і види його опрацювання.

Специфіка читання, сприймання, усвідомлення та аналізу епічних творів старшокласниками, відповідно до вікових і психологічних особливостей, залежать від низки факторів: сформованої самосвідомості, самооцінки, ставлення до шкільних предметів, характеру взаємостосунків із однолітками, сформованого бажання взагалі читати будь-які твори, в тому числі зразки класичного письменства.

Детально проаналізувавши два чинні підручники для профільного рівня, було з'ясовано, що їх укладачі залишають поза увагою теоретичний матеріал, що стосується біографії С. Андрухович. У навчальних виданнях уміщена літературознавча довідка про урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія»: пояснення жанрової специфіки, сюжетно-композиційних особливостей, поверхнева характеристика образів-персонажів.

Аналіз проведеного інтерв'ю з учителями-словесниками виявив певні лакуни в роботі педагогів та освітній діяльності здобувачів освіти. Це було пов'язано з обмеженою кількістю годин, відведених на вивчення складного прозового твору.

Студіювання навчальної літератури, опрацювання анкет, дослідження сучасного стану проблеми стало поштовхом до розробки експериментального плану-конспекту уроку для учнів 11 класу, які поглиблено вивчають українську літературу. Крім того, враховуючи мінімальний час, відведений чинною програмою для вивчення твору С.Андрухович, було запропоновано низку інших форм та видів позакласної роботи, мета проведення яких – розширити і поглибити знання здобувачів освіти про біографію С. Андрухович та її найвідоміші прозові твори.

Запропоновані нами основні методи, прийоми та види навчальної діяльності дозволяють здійснити цілісний шкільний аналіз твору та розкрити творчу індивідуальність письменниці-постмодерністки. Під час впровадження запропонованих форм роботи в освітній процес сучасної школи в одинадцятикласників будуть сформовані відповідні предметні та ключові компетентності, описані в магістерському дослідженні.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Метою магістерської роботи було розкрити жанрову своєрідність урбаністичного психологічного роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія» та специфіку її вивчення на уроках української літератури в сучасних закладах загальної середньої освіти.

Відповідно до першого завдання з'ясували сутнісну характеристику понять «роман», «урбаністичний роман», «психологічний роман». Роман – великий за обсягом, складний за будовою прозовий епічний твір, у якому широко охоплені життєві події, глибоко розкривається історія формування характерів багатьох персонажів. Зміст поняття «урбаністичний роман» у науковій літературі потрактовується як «великий за обсягом епічний твір, у якому порушується урбаністична проблематика, зображується місто, життя його мешканців». І психологічний роман – різновид роману, в якому автор ставить за мету зображення й дослідження «внутрішнього стану людини» й «найтонших порухів її душі».

Друге завдання дослідження передбачало визначення постмодерністських тенденцій в українській літературі. Було з'ясовано, що під поняттям «постмодернізм», як правило, розуміють загальну назву обґрунтованих останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникла після модернізму та авангардизму. У результаті студіювання наукових джерел виокремили засадничі характеристики української постмодерністської літератури: культ незалежної особистості; бачення повсякденного, буденного життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу; використання підкреслено ігрового стилю, щоб акцентувати увагу на ненормальності, несправжності, протиприродності панівного в реальності способу життя; суміш багатьох традиційних жанрових різновидів; сюжети творів – це добре замасковані алюзії на відомі сюжети літератури попередніх епох; іронічність і пародійність; невизначеність; деканонізація; карнавалізація, театральність; «розчинення характеру» (повна деструкція персонажа як психологічно й соціально

детермінованого характеру); ставлення до літератури як до «першої реальності» (текст не відображає дійсність, а творить нову реальність, навіть багато реальностей, часто незалежних одна від одної); найпоширеніші образи-метафори: кентавр, карнавал, лабіринт, бібліотека, божевілья.

Відповідно до третього завдання, художньо-стильовими особливостями прози С. Андрухович є: авторське експериментування з низкою літературних жанрів; індивідуальний характер письма; домінування україноцентричних мотивів; ґрунтовне дослідження внутрішнього світу людини, її поведінки в різних життєвих ситуаціях; розкриття питання буття жінки; використання численних алюзій, ремінісценцій; вишукана мова творів, емоційно-зabarвлена лексика.

Виконуючи четверте завдання, розкрили історію написання, дослідили жанрово-родові та сюжетно-композиційні особливості твору С. Андрухович «Фелікс. Австрія», ідейно-тематичний зміст і проблематику, охарактеризували образи персонажів. Відповідно, за визначенням автора – це урбаністичний психологічний роман, оскільки в ньому через призму щоденникових записів головної героїні Стефанії Чорненко зображено життя в місті Станіславів (нині – Івано-Франківськ).

Основна проблематика твору: родинних стосунків та взаємозалежності, вірність та відданість, проблема вибору людини, злочини та моральність, любов та ревності, Ідентичність та самоствердження.

У ході виконання п'ятого завдання дослідження було з'ясовано стан вивчення творчості С. Андрухович та її твору «Фелікс. Австрія» в методиці викладання літератури та в практиці сучасної школи. Аналіз чинних програм виявив, що урбаністичний психологічний роман «Фелікс. Австрія» вивчається в 11 класі профільної школи в розділі «Сучасна українська література». Прикро, але на вивчення твору програмою відведено лише 1 година, що катастрофічно мало. У двох чинних підручниках із української літератури подано теоретичний матеріал, який стосується загальної характеристики твору: пояснення назви, жанрової приналежності, сюжетно-композиційних особливостей, системи

образів. На закріплення репрезентовано обмежену кількість запитань і завдань. Однак в обох навчальних виданнях майже повністю відсутня інформація про постать письменниці.

Аналіз проведеного інтерв'ю серед учителів української літератури показав, що є певні прогалини у шкільному вивченні твору С. Андрухович.

Проблемі вивчення епічних творів на уроках української літератури приділяли увагу провідні вчені-методисти, зокрема Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, Л. Мірошніченко, Б. Степанишин, Є. Пасічник, Г. Токмань та інші, які стверджували потребу поетапності вивчення епосу та обов'язкового дотримання під час аналізу принципуюдності змісту і форми.

Враховуючи результати аналізу програми, підручників, методичної літератури з досліджуваної теми, на виконання шостого завдання дослідження ми розробили власні методичні рекомендації щодо вивчення творчості С. Андрухович у закладах загальної середньої освіти на уроках української літератури. У розроблених за чинною навчальною програмою (профільний рівень) одному плані-конспекті уроку врахована поетапність шкільного аналізу епічних творів, запропоновані методи, прийоми й види навчальної діяльності, найбільш ефективні, на нашу думку, для засвоєння цієї теми старшокласниками й формування предметних і ключових компетентностей. Це робота з портретом письменниці, підготовка учнівських повідомлень, розповідь учителя з елементами лекції, аналітична бесіда, визначення родово-жанрових і сюжетно-композиційних особливостей, робота над складанням таблиці, узагальнювальної логічної схеми, постановка проблемних запитань, робота в групах, домашнє завдання.

Було запропоновано також декілька інтерактивних прийомів і видів навчальної діяльності (творче завдання «Я – досвідчений літературознавець», інтерактивна гра «Займи позицію», інтерактивний прийом «Діалог із назвою», складання психологічного портрета С. Андрухович, творчі завдання «Пофантазуємо через роки», «Літературний кулінар» та ін.), застосування яких забезпечить не лише корекцію рівня засвоєння учнями навчального матеріалу, а

й вироблення в них умінь творчого, креативного підходу до вирішення конкретних завдань, бажання аналізувати епічний твір.

Магістерська робота не вичерпує всіх аспектів дослідження і потребує реалізації інших аспектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму : монографія. К. : Факт, 2003. 320 с.
2. Андрухович С. Фелікс Австрія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. 288 с.
3. Андрухович С. Назву книжки «Фелікс Австрія» мені «підказав батько» URL: <http://www.chytomo.com/interview/sofiya-ndruxovichnazvu-knizhki-feliks-avstriya-meni-pidkazav-batko> (дата зверення: 11.04.2024).
4. Андрухович С. Мені хотілося б, аби про мою прозу читач міг сказати: «Я дивлюсь так, як дивиться текст : [бесіда з автором роману «Сьомга» Софією Андрухович / записала Богдана Матіяш]. *Дзеркало тижня*. 2007. 4–10 серп. (№ 28). С. 19.
5. Андрухович С. Тільки з цим прізвищем я почуваюся справді природньо: [бесіда з письм. Софією Андрухович / записала Дарина Горова]. *Україна молода*. 2005. № 33. С. 11.
6. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості: спроби. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2006. 128 с.
7. Андрухович Ю. Постмодернізм – не напрям, не течія, не мода. *Слово і час*. 1999. № 3. С. 55–56.
8. Антоненко А. Міфи про ідилічне життя. Роман Софії Андрухович «Фелікс Австрія» – номінант Премії Жана Моне. *День*. 2018. 21 берез. С. 7.
9. Безпечний І. Теорія літератури. Торонто : Молода Україна, 1984. 304 с.
10. Бернадська Н. І. Український роман: теоретичні проблеми і жанрова еволюція : монографія. К. : Академвидав, 2004. 368 с.
11. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. видання. К. : Либідь, 2003. 280 с.
12. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. посібник. К. : Либідь, 2003. 344 с.

13. Бех І. Д. Моральний розвиток особистості в історико-психологічному осмисленні. *Рідна школа*. 2004. № 1. С. 16–19.
14. Білоус О. В. Вікова психологія: навчальний посібник. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. 2015. 108 с.
15. Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: Підручник. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
16. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків : Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
17. Борзенко О. І. Українська література (профільний рівень) : підруч. для 11 класу закл. загал. серед. освіти / О.І. Борзенко, О. В. Лобусова. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 256 с.
18. Бриних М. «Читач повірить цій історії, бо її правдивість криється в мові». URL: Режим доступу: <http://www.kolomyya.org/se/sites/pb/5820> (дата звернення: 10.10.2024).
19. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
20. Великий тлумачний словник української мови / Уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
21. Виготський Л. С. Психологія мистецтва. К.: Освіта, 2002. 573 с.
22. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2007. 416 с. Возняк Т. Феномен міста. Л., 2009. 333 с.
23. Воронкова В. Г. Витоки виникнення постмодернізму: статус, різновиди, характерні риси. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. 2003. № 12. С. 3–8.
24. Галич О. Теорія літератури / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв [за ред. О. Галича]. К. : Либідь, 2006. 488 с.

25. Ганошенко Ю. Археологія психічного: онтологія часу в сучасній українській прозі/Юрій Ганошенко. *Наукові праці* [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Філологія. Літературознавство. 2015. Т. 259. Вип. 247. С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2015_259_247_6 (дата звернення: 15.06.2024)
26. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с.
27. Голобородько Я. Жінки не без чоловіків (проза Софії Андрухович). *Слово і Час*. 2007. № 4. С. 63–66.
28. Гребенюк Т. Таємниця як рушій романної дії: «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2016. Вип. 2. С. 97–101.
29. Гричаник Н. І. Психологічні особливості навчання майбутніх учителів зарубіжної літератури аналізу художнього твору. *Проблеми та перспективи розвитку освіти* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 39–41.
30. Данильчук О. М. Постмодернізм: характерні особливості та проблеми розвитку: методичні вказівки. Миколаїв : НУК., 2008. 60 с.
31. Денисюк І. О. Розвиток української малої прози XIX-поч. XX століття. Львів : Наук.-видав. т-во «Академічний експрес», 1999. 276 с.
32. Дзюбак А. «Фелікс Австрія»: убивча дружба, кулінарія і трішки магічного реалізму. – Режим доступу: <http://www.starylev.com.ua/club/article/feliksavstriya-ubyvcha-druzba-kulinariya-i-trishky-magichnogo-realizmu>
33. Дончик В. Г., Агеева В. П. Історія української літератури XX ст.. Книга перша / За ред. В.Г. Дончика. К.: Либідь, 1994. 781 с.
34. Єфремов С. Історія українського письменства XXст. / За ред. В. П. Агеевої. К.: Либідь, 1994. 225 с.
35. Ірванець О. Ті самі люди, той самий світ... тільки Софія Андрухович подорослішала. *Україна молода*. 2003. №183. С. 6.

36. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму: по той бік різних боків (2003). URL : <http://ae-lib.org.ua/text>. (дата звернення: 27.01.2023)
37. Когут О. Міфологічний хронотоп роману Софії Андрухович «Фелікс Австрія». *Studia methodologica*. Тернопіль : Редакторсько-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 40. С. 128–134.
38. Кокора А. Л. Немає нічого відокремленого. Зв'язків значно більше, ніж може досягнути людський мозок : [про роман «Амадока» Софії Андрухович]. *Країна*. 2020. № 10. С. 16,17.
39. Корнієнко Н. Софія Андрухович: Назву книжки «Фелікс Австрія» мені «підказав» батько. URL: <http://www.chytomo.com/interview/sofiaandruxovich-pazvu-knizki-felix-avstriya-meni-pidkazav-batko> (дата звернення: 27.03.2024).
40. Костюк Г. С. Вікова психологія. Київ : Рад. школа, 1976. 269 с.
41. Крупка М. «Я» та «інший»: простір інтимності в романі Софії Андрухович «Сьомга». *Слово і Час*. 2008. № 8. С. 40–47.
42. Кузьменко В. І. Словник літературознавчих термінів: навч. посібник з літературознавства. Київ: Український письменник, 1997. 420 с.
43. Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія): навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2009. 464 с.
44. Кушнерюк Ю. Українська жіноча проза кінця ХХ століття : світоглядні моделі й особливості художнього стилю : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2008. 19 с.
45. Лавринович Л. Сучасний український постмодернізм — напрям? Стиль? Метод?. *Слово і Час*. 2001. № 1. С. 39–46.
46. Левченко Г. Мармулядовий апокаліпсис або терапія постмодерном у романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки*. Літературознавство. 2016. № 1. С. 145–152.
47. Лілік О. Філософська концепція любові в романі Софії Андрухович «Фелікс Австрія»: матеріали до вивчення у ВНЗ. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. 2015. Вип. 10. С. 72–90.

48. Літературознавча енциклопедія : у двох томах / [Автор-укл.Ю. І. Ковалів]. К. : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
49. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. Київ : Видавничий центр «Академія», 1997. 752 с.
50. Лучинська О. Покоління NEXТ: книга, читання, бібліотека. URL: <http://odb.km.ua/?dep=/&dep-up=1331> (дата звернення: 22.02.2024).
51. Маленко О. Світоглядні модуси постмодернізму в національній художньо-естетичній практиці кінця ХХ ст.: рецепція наукового осмислення проблеми. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2013. Вип. 40 (2). С. 110–124.
52. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах України : підручник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 432 с.
53. Мовчан Р. Український модернізм 1920-х: портрет в історичному інтер'єрі. Київ : Стилос, 2008. 544 с.
54. Моклиця М. Вступ до літературознавства. Луцьк, 2011. 465 с.
55. Москальчук В. Українська література кінця ХХ століття (література постмодерну). *Українська мова й література в середній школі, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2006. № 2. С. 63–67.
56. Наливайко Д. С. Літературна імагологія: предмет і стратегії. Теорія літератури й компаративістика. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 91–103.
57. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.
58. Нестерович Є. Ляльковий будиночок «Фелікс Австрія». URL : <http://www.culture.lb.ua/news/2014/09/23/lyalkoviy-budinochokfeliks.html>
59. Нікіфорова О. І. Психологія сприйняття художньої літератури. К.: Книга, 2005. 152с.
60. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. К., 1997. С. 41–45.

61. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.
62. Подік І. І. Студенти Z: особливості та перспективи. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Випуск 159. 2017. С. 130–135.
63. Поліщук Я. Магічна сила дому (роман «Фелікс Австрія» Софії Андрухович). *Гібридна топографія. Міся і не-міся пам'яті в сучасній українській літературі*. Чернівці: Книги – XXI, 2018. С. 61–86.
64. Пузій М. «Фелікс Австрія: бестселер по-галицьки»: URL: www.comma.com.ua/article/feliks_avstr (дата звернення: 05.06.2024)
65. Пультер С. Методика викладання української літератури в середній школі : курс лекцій для студентів філологів. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 144 с.
66. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
67. Сакалюк Т. Роман «Фелікс Австрія» та його кіноінтерпретація. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету* (20–21 квітня 2021 року). Філологічний факультет. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 205–206.
68. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу. Київ : Ленвіт, 2004. 305 с.
69. Славінська І. Софія Андрухович: Хочу дослідити, як любов перетворюється на пастку: URL: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/07/9/174687/> (дата звернення: 01.10.2024).
70. Слоновьська О. В. Українська література (профільний рівень) : підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / О. В. Слоновьська, Н. В. Мафтин, Н. М. Вівчарик. Київ : Літера ЛТД, 2019. 320 с.
71. Сокол Л. Гіпертекст і постмодерністський роман. *Слово і Час*. 2002. № 11. С. 76–80.

72. Стасіневич Є. Масова література як дзеркало української критик. URL: <http://www.litakcent.com/2014/10/29/masova-literatura-jak-dzerkaloukrajinskojikrytyku> (дата зверення: 22.07.2024).
73. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі : методичний посібник для вчителя. Київ : РВЦ «Проза», 1995. 254 с.
74. Тарадай Д. Софія Андрухович: «Мені хотілося погратися зі сприйняттям читача». URL: <http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2014/10/141022-book20014-interview-andruhovich> (дата звернення: 23.07.2024).
75. Теорія літератури / За наук. ред. О. Галича. К.: Либідь, 2001. 488с.
76. Ткаченко А. О. Мистецтво слова: (вступ до літературознавства) : підручник для студ. ВНЗ з гуманітарних спец. філологія, журналістика, літературна творчість. К. : Київський ун-тет, 2003. 448 с.
77. Толковець К. До проблеми ідентичності в романі «Фелікс Австрія» Софії Андрухович. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Літературознавство. 2018. Т. 1. С. 104–109.
78. Тлумачний словник української мови. Близько 20000 слів і словосполучень / укл. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 608 с.
79. Годоров Ц. Поняття літератури та інші есе / [пер. з фр. Є. Марічева]. К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 162 с.
80. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям (профіль – українська філологія) / авт. колектив: Г.О.Усатенко, А.М.Фасоля.
81. Українська література. 10-11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту; за заг. ред. Р. В. Мовчан.
82. Ференц Н. Основи літературознавства : підручник. Київ: Знання, 2011. 431 с.
83. Халін В. Особливості художнього сприймання літератури у порівнянні із сприйманням інших видів мистецтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. №1. С.8–11.

84. Харченко А. Пошук «синього птаха» Софії Андрухович» (Софія Андрухович. Літо Мілени. Повість. К.: Смолоскип, 2002. 104 с.) // Кальміус. 2004. Ч. 1 (21). С. 69–73.
85. Харчук Р. Життя – це ілюзія. URL: [http://www. bukvoid. com. ua/review/books/2014/10/18/201835.html](http://www.bukvoid.com.ua/review/books/2014/10/18/201835.html) (дата звернення: 07.11.2023).
86. Якобсон П. М. Емоційне життя школярів. К. : Освіта, 1995. 291 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку української літератури для 11 класу

Тема: С. Андрухович «Фелікс. Австрія» – бестселер по-галицьки. Зображення епохи через хронотоп провінційного містечка. Особливості оповіді – щоденник головної героїні Стефи. Психоаналітичні підвалини системи персонажів. Урбаністичний психологічний роман новітнього часу

Компетентності:

предметні: учень/учениця аналізує обраний твір щодо жанрово-стильової та ідейно-тематичної специфіки, знає і може схарактеризувати особливості постмодерної поетики обраного твору;

ключові: учень/учениця знаходить необхідну інформацію у підручника й інших друкованих і електронних джерелах, критично осмислює її, виокремлює головну і другорядну, згортає і розгортає текстову інформацію, аналізує, систематизує й узагальнює її, визначає межі власного знання і незнання, відрізняє нове знання від уже відомого, висловлює міркування з приводу змісту твору, веде діалог із текстом, дискутує на літературні та публіцистичні теми, критично ставиться до висловлення думок;

емоційно-ціннісне ставлення: учень/учениця усвідомлює і може пояснити зв'язок української постмодерної літератури із суспільно-політичними процесами в Україні, а також зі зміною естетичних ознак і проявів у світовій культурі та мистецтві.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і розвитку на їх основі умінь і навичок

Обладнання: портрет С. Андрухович, фрагмент кінофільму за мотивами роману С. Андрухович, узагальнювальна таблиця «Особливості творчості С. Андрухович», узагальнювальна логічна схема «Жанрова специфіка роману «Фелікс. Австрія» С. Андрухович»

Зміст уроку

I. Актуалізація опорних знань

1.1. Творче завдання «Я – досвідчений літературознавець»

Завдання: прочитати вислів Ю. Андруховича про постмодернізм і висловити власну думку з приводу прочитаного, спираючись на набуті знання про літературу постмодернізму.

Постмодернізм – не просто літературний напрям. Він претендує на вираження загальної теоретичної «надбудови» сучасного мистецтва, філософії, науки, політики, економіки, моди. Сьогодні науковці говорять не лише про «постмодерністську творчість», а й про «постмодерністську свідомість», «постмодерністський менталітет», «постмодерністський умонастрій» тощо. Необхідно розрізняти постмодернізм як культурологічний феномен, постмодерністський менталітет, спираючись на який, можна по-новому оцінювати явища і факти сучасного і минулого; і термін, яким визначають мистецтво певного гатунку (Ю. Андрухович)

1.2. Інтерактивна гра «Займи позицію»

Завдання: займіть певну позицію щодо почутої думки.

Над людиною тяжіє вищий закон справедливості. Суть його в тому, що кожний, зрештою, одержує по заслугі. Тобто роблячи добро чи зло, потрапляє під певні закони. Вони діють бумерангом. У житті людина неначе рухається по спіралі, де на кожному новому витку пожинає результати того, що вчинила на попередньому (К.Мотрич)

II. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя. Кожна людина народжується для того, щоб стати щасливою. І одна з важливих передумов для цього – здатність порозумітися з іншими: визнавати, сприймати та розуміти, тобто бути толерантним, вихованим, людяним. Не випадково сьогодні у нас відбудеться урок пошуку істини на шляху до взаєморозуміння, адже ми навчаємося, щоб жити і бути щасливими.

Про це нам говорить Софія Андрухович своєю творчістю. Сьогодні на уроці ми поговоримо про її твір «Фелікс. Австрія», який за жанром є

урбаністичним психологічним романом. Отже, тема нашого уроку: С. Андрухович «Фелікс. Австрія» – бестселер погалицьки. Зображення епохи через хронотоп провінційного містечка. Особливості оповіді – щоденник головної героїні Стефи. Психоаналітичні підвалини системи персонажів. Урбаністичний психологічний роман новітнього часу.

III. Сприймання і засвоєння нової навчальної інформації

3.1. Вступне слово вчителя

Софія Андрухович є однією з найбільш успішніших письменниць України. Її книжки викликають жваве зацікавлення: своєрідна мова, цікаві події, непередбачуваний сюжет – невід’ємні елементи творчої манери не залишають байдужими читачів. Романи письменниці – це не лише обґрунтування однієї теми, а витворення художнього світу за незвичними правилами: сюжети – історія душі, інтимна сповідь, щоденник настроїв і переживань.

3.2. Робота з портретом письменниці

- Зверніть увагу на портрет С. Андрухович. Опишіть, якою ви бачите письменницю.
- Що вражає в зовнішності прозаїка?
- Про що свідчить її одяг?

3.3. Розповідь учителя з елементами лекції

Народилася Софія Андрухович 1982 року в Україні в Івано-Франківську. Є дочкою Юрія Андруховича. Закінчила природничий ліцей в рідному місті (2000) та Українську академію друкарства. Так, письменниця здобула початкову освіту в природничому ліцеї м. Івано-Франківськ, який завершила у 2000 році. Згодом, разом із батьком, вона відвідала Сполучені Штати Америки, де, за її словами, вперше відчула атмосферу свободи, що

проявляється у відсутності примусу до виконання суспільних обов'язків і суворого дотримання дисципліни. Після повернення до України Софія вирішила вступити до Української академії друкарства, вважаючи, що навчання в цьому закладі не буде надто інтенсивним, що дозволить їй зберегти достатньо часу для читання та письма. Вона обрала факультет видавничої справи та редагування. Перший семестр був для неї захопливим, оскільки це супроводжувалося переїздом із Франківська до Львова і початком самостійного життя. Проте згодом студентка дійшла висновку, що наявність вільного часу не компенсує нестачу інтересу до навчального процесу. Протягом другого курсу вона змушувала себе відвідувати заняття, аж доки не подала заяву про академічну відпустку у зв'язку з можливістю навчання в Польщі. У Кракові, де Софія продовжила освіту, вона активно брала участь у творчих зустрічах, давала інтерв'ю та повністю занурилася в письменницьку діяльність.

Софія Андрухович – непересічна постать у сучасному українському культурному просторі загалом і літературі зокрема.

Публічна літературна біографія Софії Андрухович розпочалася із співпраці з видавництвом «Смолоскип», у якому в 2002 році була опублікована її дебютна книга — повість «Літо Мілени».

Співредакторка часопису «Четвер». Має низку публікацій у періодиці. Стипендіатка програми Вілли Деціуша у Кракові (2004). Мешкає у Києві. 10 березня 2008 року народила доньку Варвару.

3.4. Повідомлення учня-літературознавця «Літературна діяльність С. Андрухович».

Світ побачили повісті «Старі люди» (2003) та «Жінки їхніх чоловіків» (2005). Через два роки вийшов друком роман «Сьомга» (2007), який був визнаний другою кращою книгою 2008 р. за версією журналу «Кореспондент». У цьому творі С. Андрухович використала власні ілюстрації, кількість яких перевищує 70. З погляду української літератури, твір можна вважати досить сміливим і навіть провокаційним, що стало причиною активних дискусій та неоднозначних оцінок з боку літературної критики.

Збірка оповідань під назвою «Жінки їхніх чоловіків» присвячена звичайним людям, які опиняються в незвичних, часто химерних чи фарсових ситуаціях, що спонукають до ексцентричних учинків.

Наступні сім років Софія Андрухович переживала період творчого затишся, протягом якого вона вийшла заміж за відомого українського поета та публіциста Андрія Бондаря, а також стала матір'ю. Її діяльність була зосереджена на сімейних справах, однак паралельно вона активно займалася читанням і перекладами з англійської та польської мов. У 2016 р. Софія Андрухович взяла участь в авторському проєкті письменниці Мар'яни Прохасько «Напиши мені книжку», втіленням якого займалося «Видавництво Старого Лева». Суть проєкту полягала в тому, що запрошені автори мали написати тексти, а Мар'яна Прохасько мала їх проілюструвати. Результатом співпраці стала перша дитяча книжка «Сузір'я Курки».

І ось в 2020 році вийшов найбільший твір Софії – «Амадока», який вона писала шість років і за який отримала нагороду «ЛітАкцент року» у номінації «Проза» і «Книжка року-2020» у номінації «Красне письменство».

У 2009 році вона стала учасницею фотопроекту під назвою Б.О.М.Ж. (Без Ознак Мистецького Життя), ініційованого івано-франківським митцем Р. Шпухом для журналу «Просто неба». Метою проєкту було привернути увагу до проблеми безпритульності через зображення відомих письменників у ролі бездомних людей. В проєкті також брали участь такі відомі автори, як Ю. Андрухович, А. Бондар, Ю. Іздрик, Т. Малярчук, Т. Прохасько та інші.

У 2016 році Софія разом із Є. Сенік та А. Любкою взяла участь у «Літній резиденції у Бучачі». Письменники мали змогу проживати тиждень у Бучачі, вивчати його історію та взаємодіяти з місцевими жителями, що стало важливою частиною їх творчих процесів.

У 2020 році С. Андрухович вдруге взяла участь у проєкті «Місяць авторських читань». У вересні того ж року вона стала учасницею шостої німецько-української зустрічі письменників «Міст з паперу», яка проходила одночасно в Івано-Франківську та Берліні. У тому ж році Софія стала

учасницею літературного фестивалю «Meridian Czernowitz», який є важливим культурним заходом для українських письменників. А в квітні 2022 року на Книжковому ярмарку у Парижі відбулася творча зустріч з українською письменницею у Культурному центрі Посольства України у Франції, що стало ще однією знаковою подією для її міжнародної кар'єри.

Нині С. Андрухович не полишає і перекладацьку діяльність. Перекладає українською твори Мануели Гретковської, Клайва Стейплза Льюїса, Нобелівського лауреата Кадзуо Ішігуро, Тоні Джадда, а також Дженіфера Ігена, Ніка Дейвіса, Грегора Далласа та Пітера Тейлора. Разом з В. Морозовим переклала книгу Джоан Роулінг «Гаррі Поттер і келих вогню».

3.5. Робота над складанням психологічного портрета С. Андрухович

3.6. Інтерактивний прийом «Діалог із назвою»

Коментар учителя. Софія починала роботу над романом у Кракові на творчій стипендії, яка привела її в гуртожиток «Фелікс». Коли батько письменниці, Юрій Андрухович, дізнався про це, то сказав, що все правильно — «Фелікс Австрія!». З'ясувалось, що це частина відомої цитати: «Нехай воюють інші, а ти, щаслива Австріє, укладай шлюби». Все стало на свої місця — роман і один з його героїв отримали імена.

- Як ви розумієте назву твору?
- Хто такий фелікс?
- З якою метою, на вашу думку, С. Андрухович поєднує в назві два слова «фелікс» і «Австрія»?

3.7. Створення узагальнювальної таблиці «Особливості творчості С. Андрухович»

Особливості творчості С. Андрухович

- надання переваги складним, великим за обсягом епічним творам. Найчастіше – це роман у його нетипових жанрових виявах;
- інтригуючий або шокуючий початок, несподівана кульмінація, ориганільний емоційний фінал – характеристики основних сюжетно-композиційних особливостей творчості;
- насиченість, різнобарвність, образність і метафоричність мови творів;
- спроба викликати у читача рефлексію, задуми і роздуми над актуальними питаннями;
- тонка іронія, ледь вловимий сарказм;
- використання філософсько-рефлексійних мотивів, фантастично-містичної складової;
- головними персонажами більшості творів є молода, сучасна жінка, яка прагне досягнути життєвої висоти, зреалізувати себе в ріхних видах діяльності.

3.8. Повідомлення учня-літературознавця про історію створення роману «Фелікс. Австрія» С. Андрухович

Після семирічного затишшя письменниця видала новий роман «Фелікс. Австрія». Книга вже встигла наробити галасу, отримавши спеціальну відзнаку Форуму видавців.

Софія починала роботу над романом у Кракові на творчій стипендії, яка привела її в гуртожиток «Фелікс». Коли батько письменниці, Юрій Андрухович, дізнався про це, то сказав, що все правильно – «Фелікс Австрія!». З'ясувалось, що це частина відомої цитати: «Нехай воюють інші, а ти, щаслива

Австріє, укладай шлюби». Все стало на свої місця – роман і один з його героїв отримали імена.

Крім того, прагнучи збагатити власний життєвий досвід, С. Андрухович постійно стежила за міськими плітками, драмами та розкладом вистав у театрі. Урешті-решт авторка засумнівалася у потребі писати художній твір, оскільки «...жодна художня вигадка не зрівняється з тією реальністю» [].

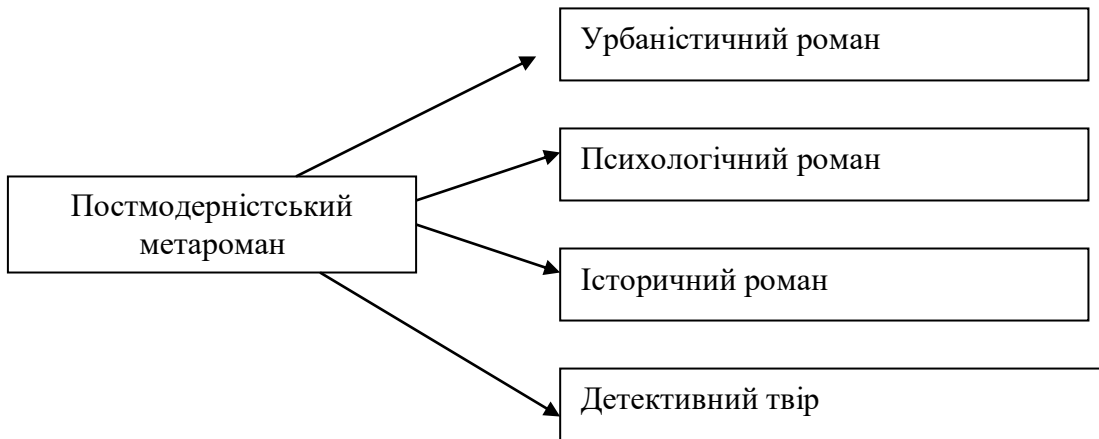
Для написання роману, крім того, було залучено інші численні джерела, що охоплюють різноманітні аспекти історії, культури та соціального життя Галичини. Одними з основних джерел стали публікації серії «Моє місто» видавництва «Лілея-НВ», які включають історичні монографії, спогади та краєзнавчі матеріали. Серед них особливу вагу мають праці М. Головатого і В. Полека, а також дослідження І. Монолатія, зокрема його робота про міжетнічні стосунки в Галичині та монографія «Цісарська Коломия. 1772-1918».

Важливим джерелом для дослідження архітектурного аспекту Станіслава стала праця Ж. Комар, а також збірник «Austriackie Gadanie czyli Encyklopedia Galicyjska» М. Чуми та Л. Мазана, що містить багатий матеріал про культурне життя Галичини. Крім того, значну роль відіграло видання «Штетли Галичини» Т. Возняка, що стало інтелектуальним путівником по галичинських містечках, а також випуски часопису «Ї», який охоплює широкий спектр культурних і соціальних питань.

Не менш важливими стали кулінарна книга Осипи Заклинської «Нова кухня вітамінова», спогади Лілі Цеклер про пастора Теодора Цеклера «Бог чує молитву», а також листування митрополита Андрея Шептицького зі своєю матір'ю Софією Фредро і його пастирські послання до вірних Станиславівської єпархії, що додали цінну інформацію про духовне життя регіону.

3.9. Створення узагальнювальної логічної схеми «Жанрова специфіка роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»»

Жанрова специфіка роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»

3.10. Аналітична бесіда за змістом роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія»

- Коли відбуваються події в творі? *(Події в творі відбуваються в 1900 році в місті Станіславові)*
- Як розгортається сюжет твору? *(Сюжет розгортається послідовно, з невеликими прогалинами в часі та короткими екскурсами в минуле. Читачі знайомляться зі світом очима головної героїні, Стефи, крізь призму її почуттів, комплексів і вподобань).*
- Хто є оповідачем у творі? *(Оповідачем у творі є сама Стефанія, крізь призму світосприйняття якої розгортається сюжет у творі)*
- Як Австро-Угорська доба вплинула на формування атмосфери роману?
- Які елементи культури та побуту Галичини початку ХХ століття ви помітили в тексті?
- Їжа часто згадується у творі, наприклад, кулінарні заняття Стефанії. Що, на вашу думку, символізує їжа у відносинах героїв?
- Чи можна назвати головний конфлікт роману соціальним, психологічним чи міжособистісним?
- Як ви сприйняли фінал твору? Чи був він логічним і завершеним для вас?

3.11. Робота над характеристикою персонажів Аделі та Стефи

- Назвіть головних персонажів твору? *(Головними персонажами твору є Стафенія та Аделі)*
- Зверніть увагу на їхню зовнішність? Чи були несхожими дівчата одна з одною? *(Так, вони відрізнялися одна від одної навіть своєю зовнішністю,*

одна була біленькою, інша – чорнявою, одна була красунею, інша – симпатичною, одна вдягалася по моді, інша – носила звичайний одяг)

- Як трапилося так, що вони почали проживати під одним дахом? *(Після масштабної пожежі трапилося так, що доктор Ангель забрав до себе на виховання осиротілу Стефанія Чорненко, і з того часу дівчата зростали разом)*
- Чи вирізнялися їхні функції в родині? *(Так, їхні функції в родині вирізнялися, адже Аделі була господинею, а Стефа все-таки залишалася служницею, помічницею)*
- Які риси характеру Аделі привернули вашу увагу? Чому її поведінка іноді здається деспотичною?
- Як ви розумієте роль Стефаїї в романі? Вона сильна чи скоріше підлегла долі?
- Як другорядні персонажі допомагають розкрити центральний конфлікт між Стефанією та Аделею?

3.12. Робота в групах

Група 1. Скласти характеристику образу Аделі.

Група 2. Скласти характеристику образу Стефанії.

Група 3. Порівняти образи Аделі та Стефанії.

3.13. Перегляд фрагменту фільму, знятого за мотивами роману С.Андрухович «Фелікс. Австрія»

3.14. Проблемна бесіда за переглянутим матеріалом

- Який епізод із роману ви побачили? Спираючись на текст роману, перекажіть його.
- Якою зображена Стефа? Подумайте, дім, у якому вона проживала, для неї – це просто будівля чи місце її внутрішнього зростання, дозрівання, формування поглядів на світ?

3.15. Творче завдання «Пофантазуйте через роки»

- Створити міні-есеї про уявну розмову між Стефанією та Аделею через 10 років після подій роману.

IV. Підсумок уроку

4.1. Творче завдання «Літературний кулінар»

- Написати кулінарний рецепт, який би символізував стосунки між головними героїнями роману С. Андрухович «Фелікс. Австрія».

4.2. Постановка проблемних запитань

- Чи можна назвати головний конфлікт роману соціальним, психологічним чи міжособистісним?
- Як ви сприйняли фінал роману? Чи був він логічним і завершеним для вас?
- Як, на вашу думку, роман співзвучний із сучасними проблемами? Чи мають такі стосунки місце в нашому суспільстві сьогодні?
- Який урок, на вашу думку, можна винести з твору?

4.3. Підсумкове слово вчителя

Отже, сьогодні на уроці ми з вами занурилися у художній світ відомої української мисткині С. Андрухович. Звернули увагу на складний, багатоаспектний її роман, урбаністичний психологічний «Фелікс. Австрія». Письменниця на сторінках свого твору в черговий раз націлює нас на усвідомлення важливості таких вічних життєвих цінностей, як любов, взаємодопомога, відданість, вірність, піклування про рідних і близьких, наголошує, що попри різні життєві обставини, ми повинні залишатися людьми.

V. Оголошення і коментар домашнього завдання.

1. Прочитати твір Олександра Ірванця «Маленька п'єса про зраду».